

Li ser felsefeya Pedagojiyê

Abdusamet Yîgît

Li ser felsefeya Pedegojiyê

Weşanên SORAN e

felsefe.

2014

Edîtor : Zeynel Abidîn Han

Berpirsiyariya Redaksiyonê: Zagros Baran

Grafîk û Design : Gazîn Han

email: han-grafik@hotmail.de

Çap û Grêdan : Concept Medienhaus GmbH

Bülöwstr. 56-57 10783 Berlîn

ISBN 978-3-945956-01-4

Li ser felsefeya pedegojiyê

Ku mirov, ji kîjan aliyê li pedegojiyê binerê, wê weke renekî têngî ê fêrkirî wê xwe bide li berçav. Pedegojî, wê di serî de wê li ser rewş, reng û çawanîya fêrbûnê wê bisekinê. Mirov, li vir, divê ku vê jî wê bi têngîna pedegojiyê re wê hilde li dest ku wê mirov, wê çawa fêr bibê û çawa dikarê fêr bibê, wê ev bi têngîna pedegojiyê re wê bîn xistin berlêpirsînê de. Pedegojî, wê li ser perwerdekirinê û pergale wê re wê xwediyê renekî sazûmanî ê bitêgînî bê. Di vê çerçoveyê de mirov, dema ku wê têngîna pedegojiyê hilde li dest, wê her wusa di çerçoveya wê pergale perwerdeyê de wê çawa wê perwerdekirinê wê were pêşxistin, wê li ser wê were sekin in.

Pedegojiyê, di destpêkê de mirov, dikarê bi du rengan wê hilde li dest. Reng pêşî, weke têngîna pedegojikî a rexnegir a. Her wusa, ev jî wê li ser şêwayekî felsefikî ê pedegojikî re wê hemû amûr, şêwa û rêyên perwerdekirinê wê bi xwe re wê bike berlêpirsînê de. Aliyê din jî ê ku ew weke ku mirov bi perwerde û sazûmanîya wê re hilde li dest bê. Di vê çerçoveyê de mirov dikarê wê werênê li ser ziman. Dema ku mirov mirov bahse pedegojiyê bike, wê di serî de wê di çerçoveya fêrbûn û zanîna wê de wê, têngîna pêşxistina zêhnî wê derkeve li pêş. Her wusa, di vê çerçoveyê de wê di temenekî de wê çawa baştirîn wê, perwerdekirin û pêşxistina mirov a bi perwerdeyê re wê bê pêşxistin, wê di vê çerçoveyê de wê pedegojî wê xwediyê rê û şêwayekî lêpirsîner bê.

Li vir, em vê yekê jî bi wê re divê ku wê werênina li ser ziman ku wê pedegojî, wê bi xwe re wê, weke şêwayê fêrkirî jî wê xwe bide diyarkirin. Di roja me de ku di wê de wê perwerde, wê weke rê û renekî giring ê pêşketina me bê û ankû wê di temenê pêşketina mirov de bê, wê di vê çerçoveyê de wê çawa hertimî rengê baştirîn ê perwerdekirinê wê bê pêşxistin, wê wele pirs û pirsgirêka sereka a perwerdeyê û bi wê re wê ya pedegojiyê bê.

Di vê çerçoveyê de mirov, divê ku vê yekê jî bi wê re di serî de divê ku wê werênê ser ziman ku wê pedegojî, wê weke rêyeka rengê rêya fêrbûnê wê hertimî şert û merc û amûrên fêrbûnê, wê bi pêvajoyên wê yên ku ew hatina jînkirin re wê bike berlêpirsînê de. Di vê çerçoveyê de wê li ser wê û rewşa wê, wê bisekinê. Rewşa fêrbûnê, wê li vir wê mijara navendî a têngîna pedegojiyê bê. Bi wê re wê çawa wê ew pedegojikî wê were pêşxistin, wê di wê çerçoveyê de wê li ser wê êdî wê were sekin in.

Pêşketina têngîna pedegojiyê wê, hinekî jî wê girêdayî zanîna mirov bê. Di vê çerçoveyê de wê girêdayî rê û rewşa fêrbûnê bê. Fêrbûn, bi jîyanê re wê hertimî wê weke rewşeka dayimî a ku wê bi mirov re wê hebe di

jîyane mirov de. Her timî, ew şert û mercên ku mirov di nava wê de dijî, rewşa ku mirov di wê de dijî, asta pêşketina zanîna me û hwd, wê di vê çerçoveyê de wê, wê weke rewşên ku wê pedegojî wê wan bike berlêpîrsînê de bê. Di rewşa fêrbûnê de wê pedegojî, wê bi hebûna wê zanebûna ku ew heya û bi wê asta wê re wê hertimî wê sînorên li pêşîya wê, wê kifş bike û wê bike berlêpîrsînê de. Di vê çerçoveyê de wê rewşa fêrbûnê, wê bixwezê ku ew were pêşxistin. Her wusa, li vir, bi derûnîya perwerdeyê re wê, çawa rewşek pêşketî wê were pêşxistin, wê mijara têgîna pedegojiyê a ku wê ew li ser bisekinê bê.

Di rewşa fêrkirinê de wê pedegojî, wê bi rewşa rengê fêrbûn û fêrkirinê re wê alaquadar bê. Perwerdeyên ku wê em karibin weke perwerdeyên pedegojikî ên pêşketî û ku ew di pêvajoyên pêşketinê de bin, em dikarin wan perwerdeyên ku ew derketina dervî sînorê têgînên bîrdozîkî û ankû wî sînorê zimanî ê ku ew bi wê dihê dayîn bê. Li vir, di vê çerçoveyê de wê di serî de wê dema ku mirov bahse pedegojiyê bike, di serî de pergale perwerdeyê, dîroka wê ya ku ew heya bi sazûmanî û her wusa ew derûnîya wê ya bizanînî a ku ew di nava wê rewşa perwerdekirinê de ew ku ew afirîya, mirov dikarê wê di vê çerçoveyê de wê hilde li dest û wê werênê li ser ziman. Di serî de, li vir, dema ku em bahse dîrokê û pedegojiyê bi hevdû re bikin, di serî de wê weke aliyekî giring ê ku em divê ku wê li ser wê bisekin in û wê hildina li dest bê. Her wusa li vir, di serî de wê têgîna dîrokê, wê ji gelek aliyan ve wê di nava wê têgîna pedegojiyê de wê xwediye wateyê bê. Bi wê re wê ew çawa werê ser ziman, wê ew li ser wê, wê were sekin in. Di rewşa pêşketina rewşa pedegojiyê de mirov, li vir, divê ku vê yekê jî wê di serî de wê hilde li dest ku wê têgîna zanînê, wê weke ardnîgarîya me bê ku em bi wê re li ser wê re bimeşin bin. Bo vê yekê, di serî de mirov divê ku wê di vê çerçoveyê de wê weke mijaraka sereka wê hilde li dest û wê werênê li ser ziman.

Di rewşa fahmkirina mijarê de wê, li vir, rewşa fahmkirina dîrokê, wê di serî de wê aliyekî piçûk, wê bi rewşa sazûmanîya demkî a pergale perwerdeyê a ku ew bi wê re hebe bê. Lê ji wê zêdetirî û giringtirî jî wê rewşa dîroka wê ya ku ew bi wê re heya, wê xwediye wateyekê bi fêrbûnê re jî bê. Li vir, di serî de mirov, dikarê vê yekê jî bi wê re wê werênê ser ziman ku ew zate ku ew dîroka perwerdeyê li ser wê re hatîya, wê bide nîşandin ku ew pergale perwerdeyê çendî bi zanînî, zanistî ya û ew ji zanînê û pêşketina wê re wê vekirî bê. Çendî ku ew pergale perwerdeyê ji zanînê re vekirî bê, wê ji aliyekî ve wê ew temenê

pêşketina wê ya bi zanînê re jî wê ji aliyekî ve wê bide dîyarkirin. Bi yekalî, hildana zanînê, wê di serî de wê temenê wê sînorkirina wê zanînê bê. Bi wê re wê temenê ji holê rakirina wê asta pêşketinê bê. Bi wê re jî wê, temenê wê pêşketina wê ya bi zanînê re wê ji holê rabike.

Li vir, mirov, divê ku vê yekê jî bi wê re divê ku wê hilde li dest û wê fahm bike û wê werênê li ser ziman ku wê têngîna perwerdeyê, wê di vê çerçoveyê de wê giring bê. Perwerde, wê, weke aliyekî pêşketina jîyane mirov bê. Weke ku me hinekî di destpêkê de ew hanî li ser ziman, wê bi jîyane mirov re wê hertimî xwe perwerdekirin wê hebe. Heta ku mirov di jîyanê de dijî, wê ew rewşa xwe perwerdekirinê wê hebe. Her wusa di vê çerçoveyê de wê, çaxê, mirov dikarê rewşa pedegojiyê weke rewşek jîyanî a giştî a ji destpêka jîyanê û heta dawîya wê jî wê, werênê li ser ziman.

Di rewşa fahmkirina mirov de wê, her wusa şert û mercên ku mirov wê dijî, wê di wê de wê xwediye bandûrekê bin. Lê bi rêbazên pedegojikî, hertimî jî temenê wê heya ku mirov dikarê xwe derxê dervî wan şert û mercên ku ew ne li gorî wê rewşa perwerdekirinê a mirov bin. Bo vê yekê, wê di serdema me de wê, hizrên weke 'pedegojiya artarnatîf' û hwd, wê werina pêşxistin. Bi gotina 'pedegojiya artarnatîf' re wê 'dibistanên artarnatîf', 'perwerdeya artarnatîf' û hwd jî wê were pêşxistin. Ev jî, wê weke rê û rêbazna pedegojikî ên derketina dervî wê pergale perwerdeyê a ku ew ji rewşa fêrbûnê a pedegojikî dûrketîya ku mirov karibê xwe derxe dervî wê jî wê bibê. Di vê rewşê de wê her wusa, wê pedegojî, wê weke tênginekê wê xwe bide dîyarkirin. Di rewşa têngîna pedegojiyê de wê li vir, bivir ve girêdayî ku em li ser bisekin in. Wê 'têngîna hîmî a kokî' bê. Her tişt, wê li ser koka xwe re wê, di rastîya xwe de wê, pêşketina xwe ya pedegojikî a herî baştir wê bi xwe re wê bijî. Di vê çerçoveyê de wê, têngîna kokê, wê li ser gotina, zanînê, dîrokê, ziman û hwd re wê xwediye wateyekê bê. Di vê çerçoveyê de wê rewşa pedegojikî wê xwediye wateyekê bê. Di rewşa fêrbûnê de derketina dervî sînorên ku ew li pêşîya mirov ku ew bi bîrdozîkî û hwd ku ew hatina danîn, wê bi fahmkirina dîrok û têngîna kokê û her wusa pêşketina li ser zimanê xwe yê kokî re bê. Di vê çerçoveyê de wê deriyê pêşketinê bi pedegojikî jî wê li mirov û aqilê mirov wê vebê. Di vê çerçoveyê de mirov, divê ku wê têngîna pedegojikî, her wusa, di vê çerçoveyê de wê, weke têngîneka fêrbûnî wê hilde li dest. Di aslê xwe de mirov, di vê çerçoveyê de wê nikaribê hebûna pergale perwerde jî wê, di vê çerçoveyê de di her şert û mercê de wê hilde li dest bê. Li vir, rewşa pergalek

perwerdeyê, çendî ku ew fêrker bê û temenê fêrbûnê bi afirênê bê, û xwediye asoyeka bi zanîne û fêrbûn û gihiştina wê re bê, wê hingî wê karibê bi xwe re wê, werênê ser ziman. Di vê çerçoveyê de mirov, di çerçoveya hebûna perwerdeyekê de wê hanîna li ser ziman zêdetirî, mirov divê ku wê têngîna pedegojikî, di çerçoveya têngîna fêrbûnê û rengê wê de wê, hilde li dest û wê fahm bike û wê werênê ser ziman. Di vê çerçoveyê de wê, rewşa fêrbûnê, wê weke rewşeka ku mirov dikarê wê, hilde li dest bê. Di rewşa hildan li dest a pergale perwerdeyê de wê, bi gotina 'pedegojiyê' re hanîna li ser ziman, wê aliyekî ku wê ji gelek aliyan ve wê ji rastiye dûr bê. Di serî de wê, pergale perwerdeyê ku ew di çerçoveya têngînek netewî, û ankû hinek rewşên bîrdozîkî û ankû bi sînorê zimanekî re ku ew xwediye sînoran bê, wê çaxê, mirov dikarê wê rengê pergale perwerdeyê weke renekî pergalî a perwerdeyê ku ew ji têngîna pedegojiyê dûrkerîya jî wê werênê li ser ziman. Di vê çerçoveyê de mirov, dikarê wê di serî de wê pergale nepedegojikî jî wê hilde li dest û wê werênê li ser ziman. Di rewşa fahmkirina têngîna pedegojikî de wê, têngîna fêrbûnê wê weke ast û pîvane fêrbûnê a ku mirov wê dikarê di çerçoveya wê de wê hilde li dest bê. Di vê çerçoveyê de jî mirov, çendî ku karibê xwe derxe dervî wê rewşa wê pergale perwerdeyê, wê xwe ji wê rewşa nepedegojikî jî wê dûr bike û wê bi ber rewşek pedegojikî ve wê bide nêzik kirin.

Di aslê xwe de mirov, li vir, li ser rengê têngînan û girêdana mejî û rengê fahmkirina mirov a li ser têngînan re wê, çawa mirov ji rengê fêrbûnek pedegojikî dûr bike, di roja me de wê, zêdetirî giring bê ku mirov karibê li ser wê bisekinê. Ev rewşa ku mirov li vir, wê bike ku wê hilde li dest û wê fahm bike, wê li vir, wê çerçoveyekê jî wê bi zanîne re wê bide me. Di serdema me ya ku ew ew serdemek zanîne û ku ew felsefeyza zanîne re ew pêş dikevê, wê pergalên bi têngîna netewî ku ew tenê li ser zimanekî û têngîneka wê re ew ku ew hatina avakirin, wê temenê dûrkirina mirov ji dûnya derve û her wusa ji pêşxistina mirov jî bin. Li vir, di vê çerçoveyê de wê, gelek dordorên ku wê pergale perwerdeyê a netewî, wê bi rê ve bibin, wê bi gotinên weke 'xwênûkirinê' û ankû 'reformê' wê hertimî wê bahsna wê di rojevê de wê bihêlin. Di vê çerçoveyê de wê bîna li ser ziman ku weke ku 'ew dixwezî ku xwênûkirinê di pergalê de çêbikin' wê hizirna, wê werênina li ser ziman. Di vê rewşê de jî wê, ev gotin, tenê ji xapandinekê û pê ve wê ti wateya wan tûnê bê.

Di rewşa pedegojiyê de wê, her wusa, wê sînoren ku ew hatina danîn, wê hertimî wê bi wan şînoran re wê tekoşîna perwerdeyî wê hebe. Ev jî, wê weke rewşek pedegojikî bê. Di vê rewşê de wê, rewşa ku me hinekî li jor bahse wê kir a li ser têngîn û ankû fahmkirina mirov re girêdana mirov, mirov dikarê di vê çerçoveyê de hinekî li ser wê bi sekinê. Ber ku ev jî, wê weke aliyekî giring bê. Di vê rewşê de wê têngîna pedegojikî, wê weke têngîneka ku wê, her wusa, wê her zanîna ku mirov ew hilda mejiyê xwe ku mirov di têngîna wê de bê bo ku mirov karibê bi ser wê ve werê bê. Ya ku wê ji wê zêdetirî wê jî, wê li ser wê re wê temenê pêşketina mirov bê, wê di serî de wê ev bê.

Li vir, divê ku mirov hinekî li vir, li ser vê rewşê jî wê bisekinê ku wê têngîna pedegojikî, wê her wusa, wê tenê di çerçoveya perwerdekirina li ser hinek têngînên ku ew ji pêş ve hatina dîyarkirin, wê di vê çerçoveyê de wê ew fêrbûn, nebê weke fêrbûneka ku wê derîyên dunyaya derve wê ji mirov wê vekê bê. Her wusa, wê tenê, wê weke têngîna ku mirov di çerçoveya fêrbûn û axiftina bi wî zimanî re bê. Ev jî, wê weke ku gelek rejim bi pergalên perwerdeyê di roja me de wê dikin û bi wê re bişavtinê û ankû asîmîlasyonê pêş dixin, wê ji wê û pê ve wê ne tiştekî din bê.

Li vir, di serî de mirov, dikarê vê yekê li ser wê bisekinê ku wê di serdema me wê ji ber hebûna rejimên ku ew bi asîmîla kirinê re dijîn re li dijî wan, têngîna pedegojikî a rexneker, wê zêdetirî wê di roja me de wê di vê serdema ku wê zanîn bi pirralî wê pêşbikeve, wê pêşbikeve wê derkeve li pêş. Ji xwe, di nava rejimên bi vî rengî de wê, pergalên perwerdeyê ên weke li ser têngîna zanînê û pêşxistina mirov a li ser koka mirov re ku wê dike, wê bi awayekî îtînayî wê ev rejim, wê ji wê xwe dûr bikin. Dem bi dem, wê gotina pedegojiê ku ew bilêv dikin jî wê, di çerçoveya wê perwerdekirina bii armanca li ser zanîn û ziman re ku wê bişavtinê pêşxistin ku wê ser wê binûxûmênin, wê bikarbênin. Di vê çerçoveyê de wê jî wê, pedegojiyê, di çerçoveya wê pergale perwerdeyê a ku ew bi wê dijîn re wê bi sînor wê bînina li ser ziman. Di vê çerçoveyê de wê, têngîna pedegojikî a birastteqîn, wê ti carî wê newênina li ser ziman. Di vê çerçoveyê de wê, têngîna pedegojiyê a ku wê çawa bi wê re hizrên xwe yên ku ew dixwezin wê bînina ser ziman ên bîrdozîkî wê biwê re wê werênina ser ziman, wê di wê çerçoveyê de wê b navarokekê wê gotina pedegojiyê wê werênina li ser ziman. Bi gotineka din, wê ji rastîya wê dûr, wê gotina pedegojiyê wê hildina li dest û wê werênina li ser ziman.

Gotina pedegojiyê, di vê çerçoveyê de wê weke gotineka ku wê, navaroka wê bi gûharînên ku ew di wê de dikin re wê werênina li ser ziman. Li ser wê re wê, çawa karibin hizrên xwe yên bîrdozîkî wê werênina li ser ziman, wê di wê çerçoveyê de wê rastkirinekê wê di hundûrê gotina pedegojiyê de wê bikin û wê werênina li ser ziman. Minaq, zaroyekî kurd ku ew heta 7 saliya xwe ku ew bizimanê dayika xwe mazin dibê û ku wê zaroya kurd, bidest dibistanê kir wê zimanê dayika wê ji wê re qadaxa bê ku ew bi wê perwerde bibinê, wê çawa di rewşeka ser vê rewşê binûxûmênin de wê, gotina pedegojiyê wê bi xamilênin û wê werênina li ser ziman. Li vir, di aslê xwe de wê rastîya pedegojiyê ku bi awayekî rast û rastteqîn ku ew li gorî wê biheta hizirkirin, wê biheta dîtin ku ew zaroya kurd, dema ku ew bi zimanê dayika xwe perwerde bidîta, wê herî zêde wê baştir ew pêşketiba. Lê li vir, ya ku wê li wê werê hizirkirin, wê ne pêşketina mirov û ankû wê zaroya kurd abli gorî rastî, dîrok, felsefe û bi zimanê wê yê civakî û dayikê re bê. Wê bi rengê ku wê çawa karibin wê zaroyê wê li gorî xwe w mazin bikin û wê, li ser wê rengê mazinkirina wê re wê xwe bikina desthilatdar, ya ku wê bi giringî wê li ser wê were sekin in û li wê were hizirîn, wê ev bê. Di vê çerçoveyê dw wê fêrbûn û têgîna fêrbûn, wê di xizmeta bi vî rengî a dijmirovî de wê were bikarhanîn.

Di rewşa têgîna pedegojiyê de wê, mazinkirina zaroyê wê, weke aliyê giring ê ku mirov li wê li ser wê bisekinê bê. Aliyekî giring ê ku wê têgîna pedegojiyê wê li ser wê bisekinê wê ew bê ku wê zarok, wê bi zimanê dayika û wê li ser koka xwe wê çawa wê pêşbikeve bê. Wê ya rast jî wê ev bê. Di vê çerçoveyê de wê, zarok, wê çawa wê pergale perwerdeyê wê were bikarhanîn û wê rastîya wan wê were dîrkirin, di vê çerçoveyê de mirov dikarê minaqek dîrokî û serdemî di vê çerçoveyê de a di bin perdeya 'pedegojiyê' û 'perwerdekirinê' de ku ew hatî vêşartin, mirov wê bibinê.

Li vir, em vê yekê jî bi wê re wê werênina li ser ziman ku wê pedegojî, wê weke têgînekê ku wê li ser pêşketna mirov a bi aqil re wê bisekinê. Her wusa, wê çawa wê mirov, di destpêkê de wê bizimanê xwe re wê têkiliyê bi gotinan, wateyê û hwd re wê dênê, wê li ser wê, wê were sekin in. Mijara giring a pedegojiyê wê, ew bê ku wê çawa wê mirov, wê li ser temenê wê(koka wê), wê ew were mazin kirin, wê li ser wê êdî wê were sekin in.

Di mijara fêrbûnê de wê, hevnasîna mirov a bi zanînê re wê ew li ser ziman re wê bibê. Di aslê xwe de wê, dema ku wê zarok, wê bidest

dibistanê bike ku ew rastî dema zarokê a 5 û ankû 6 saliya wê tê, wê heta vê demê wê zarok, wê li ser fêrbûnên ji dêûbav û nava malbatê ku zarokê bi xwe re wê girtîya, wê li ser wê re wê ew pêşketina piştî a zarokê a bi perwerdeyê wê ew çêkirin. Zarok, wê di fêrbûnê de wê, van rewşên zaroktiyê wê hemûyan, wê di xwe de wê bikarbênê. Lê dema ku zaroyek weke zaroyê kurd, ku ew w heta 7 saliya xwe ku wê bi zimanê dayika xwe wê mazin bibê û wê dema ku bidest dibistanê kir û pê de ku wê, bizimanekî din ê beyenî re wê rast were, wê hingê zarok weke ku ew rastî çî hatî, wê di serî de wê lê were. Wê nexweşîyên derûnî û hwd ên li ser fêrbûnê re ku wê bijî, wê di temenê wê dûrkirina zarokê a ji pêşketina wê de bê. Her wusa, di vê çerçoveyê de mirov dikarê vê yekê jî wê werênê ser ziman ku wê ev pêvajoya zarokê a di bin perwerdeyê de wê, di serî de wê weke pêvajoyeka dûrxistina zarokê a ji pêşketina wê ya keseyetî, derûnî û hwd bê. Zarok, dema ku ew bidest fêrbûnê dike, wê wê rengê keseyetîyê ku wê ji nava malbatê fêrbûya, wê li ser wê re wê bidest fêrbûnê bike. Bi wê re jî wê derûnîya xwe wê di rewşeka ku wê li wê keseyetîyê hoyandî û bi wê re hoyandî wê, bijî. Dema ku zarok, ji vê rewşê ew hat dûrkirin, wê di serî de wê li şûna ku ew pîrsgirêkên fêrbûnê bijî, wê pêşî pîrsgirêkên keseyetîyê wê bijî. Piştî jî wê hem di nava wan pîrsgirêkên keseyetîyê û hem jî wê li ser wan re wê pîrsgirêkên fêrbûnê wê bijî. Di vê çerçoveyê de wê zarok, wê di destpêkê de wê, weke ku ew hatibê qatilkirin ji aliyê zêhnî, derûnî û keseyetîyê ve wê di rewşekê de wê bijî û ankû wê jîyan xwe wê bide domandin.

Li vir, mirov divê ku vê yekê jî bi wê re wê werênê ser ziman ku wê zarok, wê di vê çerçoveyê de wê pêvajoyek ku ew di wê de wê pîr zorîyê wê bikişênê wê bijî. Ji aliyê pedagojîkî ve wê zarok, wê dema ku ew mazin bibê û ankû dema ku ew perwerdeya xwe bi dawî kir jî wê, ev pîrsgirêk, wê dawî li wan newê, wê bi reng û şêwayna din wê xwe bi keseyetîyê re wê bidina dîyarkirin. Wê ew fêrbûna keseyetîyê û ankû ew dibûna ku wê bi xwe re wê bidawî kirî, wê tenê li ser hinek xûy, tevger û kirinna re wê bike. Lê di ya esasî de wê zarok û ankû ew mirovê mazin ku wî dibistan jî bidawî kirî, wê ji xwedîbûna keseyetîyekê dûr, wê xwedîyê rewşekê bê. Wê zanebûna ku ew zarok heta ku ew mazin jî dibê ku ew dikeve zorê de ku ew têkiliya wê, bikeseyetîya xwe re wê dênê û ankû wê zanîne di keeyetîyê de bike weke xosletan û ew li ser wê re bi vê rengê pêvajoyîna pêşketinê bijî, wê di vê çerçoveyê de wê pîrsgirêkên bingihînê wê bi wê re wê bijî. Her wusa, wê nikaribê, bi xwe bawer bê. Wê nikaribê, têkiliyek rast k ew wateyê baş didiyê bi hewirdora xwe re

wê dênê. Wê nikaribê, di vê çerçoveyê de ew xwediyê rewşeka baş a bikeseyetîyê re bê. Rewşên ne bi ahengî ên bi keseyetîyê re ku wê di salên piştî bi dawîkirina dibistanê re wê xwe bidina dîyarkirin û wê di kirin, tevger û xûyên xwe yên keseyetî de wê ne xwediyê hevgirtîyekê bê, wê di vê çerçoveyê de wê ev pirsgirêkên ku wê ji destpêkê ve wê bijî, wê di temenê wê de wê hebin. Ev pirsgirêk jî, wê weke pirsgirêkna keseyetî în bingihînî bin.

Li vir, mijara zanebûnê ku mirov wê di çerçoveya mijara pedagojiyê de wê hilde li dest, wê ne tenê bi fêrbûnê re wê xwediyê wateyekê bê. Li wê, li ser tevger, kirin û xûyan re wê têkiliyek wê ya bi keseyetîyekê re jî wê hebe. Di vê çerçoveyê de wê ahenge nava laş, mejî û zanînê wê li ser wê re wê were çêkirin. Ev ahenge di nava laş, mejî û zanînê de ku wê were çêkirin, wê di temenê wê têkiliya van hersê beşan a bi hişmendî a ku ew bi hevdû re wê hebe bê. Wê di vê çerçoveyê de wê ew têkilî, wê xwe weke aliyekî giring, wê di vê çerçoveyê de wê hilde li dest û wê fahm bike.

Di rewşa pedagojiyê de wê, ji aliyekî ve wê bi gotineka serrû ew were ser ziman, wê bê gotin ku wê têkiliya mirov a bizanînê re wê bi wê re were danîn bê. Di vê çerçoveyê de wê sehên mirov ên weke dîtînê, bihîstinê, têjgirtinê û hwd, wê li ser wan re wê bi rengêkî wê di ahengîyekê de wê têkilî wê bi hundûr û derve wê di naqabîna mirov û zanînê de wê were danîn. Ev têkiliya di nava zanîn û mirov de wê, temenê fêrbûna mirov jî wê biafirênê. Ew têkilî, wê têkiliyek derûnî bê. Ev têkiliya derûnî jî wê, weke têkiliyeka ku wê bi hevdû re wê di ahengekê de wê ew were pêşxistin bê. Li vir, mijara fêrbûnê, ji aliyekî ve wê ne tenê mijara hesankirina zanînê bi amûrên fêrbûnê re bê. Ev wê tenê rewşek bê ku wê mirov, wê bi wan re wê têkiliyê dênê bê. Bêgûman, têkiliya li ser amûran re wê, aliyekî wê ahengî ê giringî bi pêwîstî wê hebe. Lê wê li vir, ew derûnî û giringîya wê, wê xwe bide dîyarkirin.

Di rewşa fêrbûnê de wê, mirov xwediyê rewşek çawa bê. Di serî de wê dema ku mirov fêrbûnê bi keseyetîyê re wê hilde li dest, mirov dikarê wê bişibihênê lêkirina avahîyekê. Her sale zarokê heta ku ew mazin dibê, wê di wê lêkirina avahiyê de wê weke qateka wê avahiyê a ku ew hatiya lêkirin bê. Her sal, wê qatek lê were zêdekirin. Di nava wan qatan hemûyan de wê, qata binî û her sê û ankû çar qatên temen, wê temenê bilindbûna wan qatên li ser xwe re wê bidina dîyarkirin. Dema ku ew qat, hatina jî bin wan qatên din derxistin û ankû ew qat, hatina tûna hasibandin, wê piştî wê, ti wateya qatên din ên piştî ku wê bîn lêkirin

jî wê nebê. Ji xwe, wê ne biderfet jî bê ku wê mirov, wê piştire wê karibê, bibê xwediyê fêrbûnekê.

Li vir, di dewama wê de mirov, divê ku vê yekê jî wê werênê ser ziman ku wê zarok, wê di vê çerçoveyê de wê, xwediyê wê rengê pêşketinê ê bi xwe re bê. Minaq, di serî de wê rewşa zarokên kurd, em ji aliyê têngîna têngîna pedegojiyê ve wê bikina mijara xwe. Li vir, zaroya kurd, a ku ew heta heft(7) saliya xwe wê bi ziman ê dayika xwe wê fêr bibê. Lê piştire ku wê, bidest dibistanê kir jî wê, ew zarok, wê ne xwediyê ti fêrbûnê bê. Piştî saln heftan ku ew zaroka kurd, bi zimanê dayika xwe di dewama wan salên xwe yên heta wê sale xwe ya heftan ku wê hildaya ku ew hilde û li ser wê re û bi wê re di ahengekê de ew bide domandin, wê hingê ew pêşketinekê ji bingihînê ve wê bi xwe re wê bide çêkirin. Li vir, hinek dêûbav, di wê şaşîyê de na ku zarok, madem tenê derfet bi zimanê tirkî ya, wê çaxê, em ji temen ve li malê zimanê tirkî bikarbênin û wê temenê wê çê bikin. Di aslê xwe de wê, ev rewş, wê tenê û tenê wê temenê wê tûnakirina pêşketina zarokê bikeseyetîya wê re bê. Wekî din jî wê, ti wateya wê nebê. Weke jî wê, ev rewş, nebê xizmetek ji pêşketina zarokê re. Ber ku wê sê tişt, wê hertimî wê, di pêşketina zarokê de wê xwediyê weyn û rol bin. Tiştê pêşî, wê şert û mercên ku ew zarok wê dijî bê. Ya dûyem in jî wê, ew bê ku zarok, di dewama salên xwe yên destpêkê de ew bizimanê dayika xwe re ew pêşketina xwe bi xwendina xwe re bide domandin bê. Ya din a sêyemin jî wê, hebûna civakê, dîroka wê, kevneşopîyên wê, felsefeya wê civakî û dîrokî a ku ew bi wê re heya bê. Di vê çerçoveyê de wê ev rewş, hemû, wê di rewşa keseyetîyê de wê di fêrbûna zarokê de wê xwediyê weyn û rol bin. Ku ziman jî werê piştgûhkirin û bêjin ku wê ziman ne giring jî bê, (ziman aliyê wê yên genetîkî û hwd jî hena di pêşketina zarokê de) wê, zarok wê li wan rewşên xwe yên civakî ku wê di pêşketina mejî de wê temen bin, wê li ser wan re wê pêşketina xwe wê bijî. Her wusa wê bi wê re wê zarok, wê xwe bide hanîn li ser ziman. Li vir, dimejî de wê afîrandina zanînê bixwe jî wê, di temenê wê de wê têkiliya van hersê rewşan a bihevdû re ku wê mejî di nava xwe de wê çê bike û hwd re wê bi wê re wê bibê. Di vê çerçoveyê de mirov, divê ku vê rewşê weke rewşek giring a ku mirov wê bi pêşketina zarokê re wê weke rewşek pirr giring wê werênê li ser ziman bê.

Têngîna pedegojiyê, wê weke têngîneka ku mirov wê, dikarê weke çerçoveyeka ku mirov, wê bi wê re temenê fahmkirina jîyane xwe jî bi wê re biafirênê. Her wusa, di vê çerçoveyê de ku mirov, bahse têngîna

pedegojiyê bike, wê di serî de wê fêrbûn û zarok, wê werê bîra mirov, î ro di roja me de pergalên ku di vê çerçoveyê de ji temen ve perwerdekirina zarokan û hwd ku wê bi cidiyetekê dihildina li dest, wê sazîyên derûnî ên şêwirmendiya pedegojikî wê pêşbixin û wê di vê çerçoveyê de wê ev sazî, wê rengê perwerdeyê, bi navarok, nêzîkatî, reng û hwd re wê bidina kifşkirin. Li vir, her wusa, dema ku mirov bahse têngîna pedegojiyê bike di vê xalê de wê ji du aliyan ve wê, were hildan li dest. Aliyê pêşî, wê di çerçoveya fêrkinê û her wusa li gorî wê fêrkinê wê nêzîkatîyek çawa pêwîst bê û ankû wê çi bo wê pêwîst bê, wê serî li ser wê biwastênin. Aliyê din ê duyem jî wê li ser rewşa ahenga pêdeçûna pêşketina zarokê a bi perwerdeyê re bê. Di vê çerçoveyê de jî wê, çi astengî ji aliyê pîrsgirêkên keseyetî, sazîyî û hwd ve wê, werina hildan li dest. Ev jî wê, bi nerîneka derûnîkî wê, xwediyê nerînê bê. Mirov dikarê wê weke *nerîna pedegojikî a derûnî* wê bi nav bike û wê werênê li ser ziman.

Li vir, di rastîyê de wê têngîna pedegojiyê wê, sê nêzîkatîyên wê yên temenî wê hebin. Her wusa, yek wê weke ya sereka wê ew bê ku wê zarok li ser koka wê re wê were hildan li dest bê û wê li pêşketina zarokê a zêhnî wê bi wê xate wê ya pêşketinê re wê li wê were hizirkirin. Aliyê din ê duyemin jî wê, wê bi çerçoveya perwerdekirinê re wê rengê nêzîkatî, amûr û hwd wê çi pêwîst bê bo temenekî baş ê perwerdekirinê wê, li ser wê bihizirê. Wê ziman, aliyê wê yên zor wê çawa kifş bike û wê ji aliyên ne zor ên hesanî wê bidest wê kifşkirina di wê de wê bike. Di vê çerçoveyê de wê bo nêzîkatîyeka baş ya pedegojikî, wê zimanê dayikê û serdestîya wê, wê weke nêzîkatîya bingihîn bê. Wê hemû şîrove û rengê perwerdekirinê wê li ser wê re wê were hizirkirin. Wê li wê were nerîn.

Her wusa, wê di vê çerçoveyê de wê li ser zimanê dayikê û wê hêsta wê re wê têkilî bi zanînê re wê were danîn. Di vê çerçoveyê de wê, têkiliya baş, wê temenê fahmkirineka baş bê. Zarok, di dema ku ew fêrî gotinan dibê wê, gotinên ku ew dibihîzê, wê yên ku ew dikarê i aqilê xwe de wê bigirê, wê li ser wan re wê serdestîyekê wê bidest bixe. Lê gotinên ku zarokê bihîstin û ew di aqil de negirtin jî wê, ew jî wê, ji aliyekî ve wê temenekî pêşketina zarokê a fêrbûnê wê biafirênin. Her wusa, hîsa mirov a bîrkinê, wê di vê çerçoveyê de wê temenekî bi têkilî a di nava wê gotina ku zaroyê di aqil de negirtîya û mejiyê zarokê de bê. Di vê çerçoveyê de wê, van gotinan jî wê zarok, di mejiyê xwe de wê li beşan beş bike. Ji wan gotinan, gotinên ku ew di cih de bihîs bike. Û ankû bi bîr

bike. Aliyê din duyem jî gotinên ku wê zarok wan bihîs û ankû bîrneke, lê wê darêjka wan gotina a bi çerçoveya wê re wê di mejiyê zaroyê de wê xwe bide dîyarkirin û wê ev jî ku wê bibê temenê hişkirinekê û ankû zanîne ji rewşeka ku ew wê dijî.

Di jîyane mirov de mirov, car bicar, di kevê wê rewşê de ku wê carna, wê weke ku wê gotinna wê bi bîr bike, lê nikaribê bibîr bike. Hin caran, ev gotin di devê mirov de bo wê hatîya ser ziman ku 'ew li ser zimanê min bû, lê min nikaribî wê werênima ser ziman.' Ev rewş, wê weke rewşeka bi gotinî a darêjkî ku wê zarok di mejiyê xwe de wê li rengê wê yê ku ew bi wê hebûya û di mejî û ankû xêvê de bicih bûya ku ew li wê ne serwaxt a. Lê bi wê re wê, biriqîna wê, gotinê wê bibê û wê ew jî wê çerçoveyna darêjkî wê bi xwe re wê karibî wê biafirênê. Mejiyê zarokê ê teze, wê li ser vê rewşê re wê karibê afirandinna mazin di xwe de wan bike. Bi wê re jî wê zarok, wê bi wê re wê bîrkirinan wê bike. Carna, tişt a ku mirov, dike ku wê bîr bike, li şûna wê, tişt a din dihên berbîra mirov. Ew jî, wê weke aliyekî din ê wê bê ku mirov dikarê wê li vir, wê werênê li ser ziman bê.

Li vir, di dewama mijarê de wê weke xalek din a giring wê her wusa bîrkirina jîyane mirov a dembûhûrî, wê weke aliyekî giring wê xwe bide dîyarkirin bê. Her wusa, ev weke ku mirov dikarê wê bibîrkirina dîrokê re jî wê werênê ser ziman, wê di aslê xwe de wê bi awayekî afrînerî wê di temenê pêşketina mirov de bê. Mirov, li ser wê nikarê biqavizê. Her wusa, ew wê, di vê çerçoveyê de wê, xwe bide dîyarkirin. Li vir, weke ku çawa ku wê zaroyek, li ser temenê xwe yê ji piçûkatîya xwe wê temenê xwe wê bide domandin, her wusa ev rewş di dema ku mirov heta ku mazin bibê jî wê, di temenê wê de wê bîrkirina dîrokê û mejûya dema bûhûrî, wê di temenê wê de bê. Li vir, ev jî wê weke aliyekî giring ê pedegojikî bê. Aliyê dîrokî, wê aliyê bngihînî ê ku wê keseyet bi zanîne re wê xwe li ser wê re rehet hîs bike û xwe mazin bike û afrînerîya xwe li ser wê re wê, ku wê bide dîyarkirin bê.

Li vir, mejû û ankû dîrok, çendî giring a, bo mirov? Di serî de dema ku mirov di çerçoveya hebûna pêşketina mejî de wê hilde li dest, wê di çerçoveya hebûna zanîne û ankû aqil de wê, ev rewş weke ardnîgarîyekê wê giring bê.

Li vir, nerîneka bi fêr, wê di serî de wê li ser wê re wê xwe bide dîyarkirin. Heta ku zarok li zimanê dayika xwe û dîroka xwe ya civakî ne serdest bê, wê nikaribê xwe ji wê bide derbaskirin û xwe bigihênê asteka bi afrînerî ku ew dikarê biafirênê.

Li vir, nerîna bi fêr, wê di serî de wê di temenê wê de wê zanîna zimanî, dîrokî a mejûyî û her wusa rastîya wê bixwe wê hebe. Di vê çerçoveyê de ew nerîna bi fêr, wê temenê wê nerîna bi fêr bê. Dema ku mirov xwediyê nerîneka bi fêr bê, wê çaxê, mirov wê karibê xwediyê w darizandina nîrxî jî bê. Her wusa, li vir, têgîna rast dîtî û ne rast dîtî, wê wê weke aliyekî ku di hemhizirê de bê û ankû ne di hemhizirê de bê. Ev, ji aliyekî din ve wê, weke ji hevdu cudakirin û ankû weke ku kurd jî car bi car di nava xwe de dihenîna ser ziman, 'ji hevdu vaqatandina başî û nebaşîyê' ya. Ev jî wê, weke aliyekî ku mirov di zanîna xwe de wê, bi wê re wê pêşde bibê.

Zanîna mirov, her wusa, ku mirov bahse wê dike, mirov çî qast dike? Li vir, hinek hizrên ku ew hatina nivîsandin, ku ew werina jiberkirin û ankû hildana li mejî, em qast dikin? Û ankû em qastî fêrbûneka ku mirov wê karibê bi xwe bike a ji xwezayê û hwd. Di vê çerçoveyê de wê ev jî wê, weke aliyê ku mirov, li ser wan bisekinê û wan hilde li dest bê. Li vir, di serî de ku mirov wê dihilde li dest jî wê, bi wê re wê werê dîtî ku wê fêrbûn bi xwe de wê xwediyê wê kirdeyê bê ku ew tiştekî ku ew bixwe di mejiyê xwe de weke zanîn ku ew karibê ji hewirdorê bigirê. Li vir, ev jî wê weke aliyekî giring bê ku mirov, ew di dema ku ew dihe perwerdekirin de ew, dihe gihandina li nerîneka ku ew bi wê bînerê, xwe salix bike û hewirdora xwe salix bike bê? Yan jî wê ew, wê zanîne bia wayekî bê alî w hilde ku ew karibê bixwe, wê piştre bike berlêpîrsînê de û wê, li ser re wê bi dîtîna xwe ya xwezayê, civakê û hwd re ew xwe bigihênê nerînekê? Perwerdeyên roja me, ku ew weke perwerdeyna bîrdozîkî na, wê pêşî, wê pêşîya wê rewşê bigirin. Ji xwe, di nava perwerdeyê de ku mirov xwe gihand wê astê û ku mirov ew rewşa perwerdeyê ku ew di nava de mazin bûya ku ew bi zimanê re wê nikaribê rexne bike û kêmesî û başîyên wê werênê ser ziman, wê ji xwe, wê nikaribê kifşkirin û ankû nerînen nû jî ew bi xwe re pêşbixe bê. Di vê çerçoveyê de wê ew rewş, wê weke rewşek teybet a ku mirov wê li vir, wê hilde li dest bê.

Di rewşa perwerdekirinê de wê rewşa çerçoveyî a olî, wê ne weke çerçoveyek pedagojîkî bê. Wê weke têgîneka ku ew di nava wan hizrên ku ew dihilde mejîyê xwe de wê hizrek bê. Bi wê re wê kêmesî û tememîyên wê jî wê, hingî wê karibê wê kifş bike. Li vir, rewşa fahmkirinê, wê li vir, bi nerîneka pedagojîkî re wê, karibî derkeve dervî sînoren wê asta perwerdeyê a ku ew di nav de mazin bûya. Wê li ser wê re wê, ji xwe wê xwe bigihênê hizrên nû ên mazin. Di vê çerçoveyê de

wê jî mirov divê ku wê werênê li ser ziman ku wê zimanê dayikê, wê giring bê ku mirov wê hilde li dest bê. Em li vir, ew gotinên ku weke 'mirov, piştî ku ew hat dunyê, wê ziman fêr bibê' û ankû 'çande, piştî ku mirov ew hat dunyê wê fêr bibê' û hwd, wê weke gotinna ku wê, rastîyê newênina ser ziman bin. Lê wji aliyekî ve jî ku ev gotin bi vê rengê nêzîkatîya pedegojikî bidina nîşandin, wê di serî de wê temenê pêşketina keseyetîya mirov a rast wê bi pedegojikî wê ji holê wê rabikin.

Li vir, divê ku mirov vê yekê jî wê di vê çerçoveyê de wê hilde li dest û wê werênê li ser ziman ku wê çerçoveya pedegojikî, wê weke çerçoveyeka ku mirov wê di vê çerçoveyê de wê li ser zanînê re bi hemû aliyên fêrbûnê û ankû fêrkirinê re wê werênina li ser ziman bê.

Weke zanista perwerdeyê pedegojî

Ku mirov di çerçoveya têgîna zanista perwerdeyê de wê rewşa pedegojikî wê hilde li dest wê rast û di cih de bê. Ji xwe ya kuwê karibê wê bi rastî wê werênê ser ziman jî bê, wê gotina gotina pedegojiyê ku eew di rengê gotina zanistê de ew werê hildan li dest bê. Di çerçoveyeka têgîneka zanistî de mirov ku mijara hildana perwerde wê hilde li dest, wê mirov çawa karibê wê hilde li dest? Di vê çerçoveyê de mijara pedegojiyê wê, di aslê xwe de wê ji destpêka perwerdeyê û heta rewşa mazinbûna mirov wê weke rewşeka ku em dikarin wê di çerçoveya têgîneka perspektîfîkî de wê hilde li dest bê.

Li vir, mirov divê ku vê yekê jî wê hilde li dest û werênê li ser ziman ku wê têgîna perwerdeyê wê weke têgîneka ku wê mirov, di nava wê de wê were bi zanebûnê kirin. Li vir, ew zanebûna ku mirov wê dihilde û wê dike bi wê re xwe mazin bike, têgîna zanistî a pedegojikî wê, di destpêkê de wê ew wê, hilde li dest û wê bike ber lêkolîn û lêpîrsînê de. Di çerçoveyeka pedegojikî de wê hertimî ew zanîna ku ew dihe hildan wê, ew were lêpîrsîn. Ya rast jî wê ew bê. Ji sê aliyan ve wê, ev lêpîrsînkirina zanîna ku mirov wê bi perwerdeyê dihilde wê giring bê. Aliyê pêşî, wê ji aliyê demê, pêşketina demê û hertimî pêşketina asta zanînê û kifşkirina zanînen nû bê. Ev jî wê, weke aliyekî ku wê, hertimî wê li gorî wê ya ku ew hatiya pêşxistin, wê zanîna mirov wê di berçav de wê bide derbaskirin bê. Aliyê din ê duyem jî wê, ew bê ku ew zanîna ku mirov wê bi perwerdekirinê re wê dihilde wê çendî weke zanîneka zanistî û ankû rast bê. Bi zanistî wê, hertimî zanîn weke dîyardeyan wê li ser wan re wê cerbn cûr bi cûr wê werina kirin. Bi felsefîkî jî wê hertimî darizandina aqilî wê hertimî wê di çerçoveyek mantiqî de wê were kirin. Li ser wê re

wê êdî wê, hertimî di çerçoveyên piştrastkirinên nû ên bi demê re de wê ew zanîn wê were nûkirin.

Li vir, mijara fahmkirinê ku mirov wê, hilde li dest, wê di vê çerçoveyê de wê, ev jî wê weke mijareka sereka û bingihînî wê wê were hilde li dest bê ku mirov hertimî bi perwerdeyek rast, hertimî li ser zimanê xwe yê zikmakî re wê perwerdeyê dihilde. Dervî wê, bi zimanê ku ew perwerde dihê hildan, wê hertimî mirov bike rewşeka mirov bi zimanekî beyenî de wê perwerdeyê dihilde û wê hertimî jî wê ji aliyê derûnî û hissî ve wê temenê pêşketina mirov a perwerdeyîkî wê kêmbê. Ev jî wê, ji aliyekî ve wê weke ku temenekî giştî ê pedegojîkî kêmbê, wê xwe bide dîyarkirin.

Di hildana perwerdeyê de wê sê tişt wê weke tiştên bingihînî wê giring bin. Zimanêmakî (civake ku ew bixwe jê), civakemakî (ya ku ew bixwe jê), û dîroka civakemakî (dîroka civake ku mirov bixwe ji wê ya), wê ev rewş, wê weke rewşna bingihînî bin. Dema ku mirov, di perwerdeya xwe de ji van ket û nebû xwediyê wan, wê di rastiye de nikaribê, perwerdeyeka pedegojîkî bibînê û ku ew memoste jî bê, wê nikaribê perwerdeyek pedegojîkî ew bide. Di vê çerçoveyê de mirov divê ku vê yekê jî bi wê re wê werênê li ser ziman ku wê mirov, di vê çerçoveyê de wê xwediyê rewşek teybet bê. Di vê çerçoveyê de têkiliya nava mirov û zimanê mirov ê dayik, wê têkiliya nava keseyetîya mirov û derûnîya mirov a bi perwerde dîtinê re jî bê. Di vê çerçoveyê de mirov, divku vê rewşa bingihînî wê bi teybetî wê hilde li dest. Li vir, divê ku mirov vê yekê, binxatkê û werênê ser ziman ku wê pedegojî, wê ermanca wê perwerdekirina mirov bi şêwayekî rast bê. Li vir, ya rast, di perwerdekirinê de wê, çi bê û çawa bê, wê weke mijara ku mirov divê ku serî li ser wê biwastênê bê. Mijara perwerdekirinê, li vir, mirov nikarê tenê weke fêrbûn û hildana çend zanîna li mejî bi tenê wê hilde li dest û wê werênê ser ziman. Ji wê zêdetirî, mirov, wê çawa karibê wê zanîna baş bi keseyetîya xwe re wê wergerênê rewşek afrînerî û wê li ser wê re wê bi şêwayekî afrînerî wê piştî bihizirê û hwd, wê weke aliyên ku mirov wê zanîna bi wê re hilde li dest bê. Li vir, mijar wê ji vê aliyê ve wê ne tenê mijara bi zanebûn kirinê bê. Wê mijar, pêşxistina zanebûnê jî bê. Dema ku mirov bahse 'bizanebûnkirinê' dike, li vir, mirov bi wê re çi qast dike, di aslê xwe de wê weke aliyekî giring ê ku mirov dikarê wê bi teybet wê hilde li dest bê.

Di rewşa hildana zanîna de wê rewşa bi *zanebûnkirinê* wê weke ku wê were pêşxistin bi mirov re. Lê rewşa bizanebûnkirinê, wê weke aliyekî ku

mirov, wê divê ku ji çend aliyan ve wê, hilde li dest bê. Her wusa bi wê re mirov ku wê, weke rastîya bi aqilbûnê re wê hilde li dest bê. Mirov, dema ku wê li hewirdora xwe binerê jî wê, bi dîtina xwe re wê hişekê ji wê bigirê. Ew hişê ku mirov wê ji wê, girt, wê pêşî, wê temenê pêşketina mirov a bi zanebûnê re wê bi afirênê. Li vir, *têkiliya bi wê re bi zanebûnê re a keseyetîyê* wê li vir wê, weke aliyekî giring bê ku mirov li vir bahse wê bike bê. Mirov, wê li ser temenê xwe yê ji dêûbav, wê karibê wê derûnîyê bi afirênê û wê keseyetîya xwe bike rewşeka ku ew têkiliyê bi wê pêşketina zanebûnê re wê hilde bê. Têkiliya di nava zanebûn û keseyetîyê de wê weke têkiliyeka derûnî jî bê. Lê li vir, wê di serî de wê ji aliyê wê yê ku mirov wê li ser mejî re wê hilde li dest, wê aliyna w yên afrînerî ê bi fîzyolojikî û hwd jî wê hebe. Di vê çerçoveyê de mirov dikarê wê hilde li dest û wê fahm bike. Di rewşa perwerdekirinê de wê mejî, wê ji aliyê wê rewşa xwe ya mêylî ve ku ew weke ku berê xwe dide zanînê û dike ku wê fêr bibê, wê di vê çerçoveyê de wê bi wê re wê biafirê.

Li vir, zanîna ku mirov wê hilda mejî jî, mirov divê ku wê li vir, di vê çerçoveyê de wê bike berlipsînê de. Her wusa, ew rewşa ku mirov fêr dibê, wê çendî weke zanînekê xwezayî bê. Li vir, wê temenê pêşketina mirov a civaknasîkî a li ser zanînê re wê di nava jîyanê de wê bi têkiliyên mirov ên li ser ziman re wê bibê. Li vir, mirov, ew rewşên ku weke zanînê hildan ku ew zanîn bê, wê di dewama wê de, wê bandûra wê di cih de li wê têkiliya mirov a bi hewirdorê rê jî wê heb. Li vir, her têkiliya ku mirov ew danî, di salixkirina wê de wê, ew zanîn, wê temenê wê bê. Li vir, ew jî wê, bi wê re wê di çerçoveyek perwerdeyîkî de wê, xwe bide dîyarkirin ku ew zanîna ku mirov wê dihilde ku ew hatibê dayîn xwarin li keseyetîyê, wê di çerçoveyek jîrî de wê temenê pêşketina aqilê mirov jî wê biafirênê. Wê wê tevger û kirinîya ku ew di mejiyê mirov de wê bide çêkirin re wê mirov, di her rewşê de wê wateyekê bide tevger, kirin û têkiliyên xwe û her wusa wê karibê salixkirinekê bi wan re bide çêkirin. Ev jî wê weke aliyekî giring wê yê ku wê weke encama wê, wê di cih de wê, xwe bide dîyarkirin bê. Rewşa fahmkirinê, wê ji aliyekê ve wê li ser wê rewşa biwatekirinê û ya salixkirinê a bi tevger, kirin û têkiliyan re bê. Li vir, her têkilî û rewşa wê ya ku ew pêşket, wê bi xwe re wê di aslê xwe de wê weke rewşeka zanînê jî bê. Di vê çerçoveyê de wê zarok, dema ku ew perwerde dibînê, wê hertimî wê di vê çerçoveyê de wê di destpêkê de wê xwediyê kifşkirinên di mejiyê xwe de bê. Li vir, ji aliyekî din ve wê, ew têkiliya zarokê a bi dêûbav re jî wê, temenê wê vîna zarokê a bi wê

rewşa zanînê re ku wê pêşbikeve bê. Di rewş û rengê salixkirinê de wê ev rewş, bi keseyetiyê re wê xwe b mirov re wê bide dîyarkirin. Di rewşa pêşketina zanînê de wê zarok, wê pirr zêde wê mejiyê wê, bi teybet bê. Wê hilde hundûrê mejiyê xwe. Wê rewşa ku wê zarokê dît û ankû jînkir, wê li ser wê re wê rewşa darizandina xwe ya aqilî wê pêşbixe.. Her wusa, wê li ser têgînên weke yên baş û nebaşiyê û hwd re wê, temenê wê yê pêşketinê û hwd wê, bide dîyarkirin. Di rewşa fahmkirinê de wê aqilê mirov, wê di vê çerçoveyê de wê di rewşek hoyandî de jî bê.

Di rewşa perwerdekirinê de wê, aliyekî giring wê bi rewşa darizandina aqilî re wê xwe bide dîyarkirin. Li vir, wê weke çawa ku mirov di serdemên felsefeyê ên kevnera de ew dijî û bi aqil û mantiqê xwe re wê darizandina aqilî a li ser rewş, tişt, tevger, kirin û têkiliyan û hwd re wê bike, wê di vê rewşa perwerdekirinê û êdî wê piştî wê re ku wê bikarhanîna zanebûnê wê bikê û hwd, wê bi wê re wê vê rewşê wê bi xwe re wê bijî. Di vê rewşê de wê mirov, wê bi aqilê xwe re wê bidest dîtinê bike. Di vê çerçoveyê de wê, rewşeka pedegojîkî a perwerdeyî, wê di serî de wê di çerçoveya ahenge pêşketina mirov a ji destpêkê û heta dawîya jîyane mirov de bê. Ev, wê piştî di pêvajoyên jîyane mirov de wê, di her rewşê de wê xwe bide dîyarkirin. Rewşên ku piştî ku mirov mazin bû û weke ku ew perwerdeya xwe seretayî bidawî dike jî ku ew xwe têr nabîne û xwe di rewşek tênedîtî de dibîne, wê di temenê wê de wê ew pêvajoyên qûtbûyî ên ku wê di pêvajoyên xwe yên zaroktiyê de jîyankirinê de wê, jînkirina jî wê hebe. Ev jî, wê karibê, bibê temenê pîrsgirêkên cûr bi cûr ên bi keseyetiyê re. Minaq, rewşa zaroyên kurd ku ew zimanê wan yê dayikê zimanê kurdî ya û heta heft(7) saliya xwe wê bi wê re wê mazin bibê û dema ku bidest dibistanê kir û pê de ku wê, bi zimenek beyanî weke tirkî re wê hevnasînê bike, wê di temenê hemû pîrsgirêkên ku wê di pêvajoyên perwerdekirinê û pêvajoyên piştî salên bidawîbûna dibistanê û perwerdekirinê ku wê bijî de jî bê.

Li vir, mijara perwerdekirinê wê her wusa, wê ji aliyekî zêhnî ve wê xwediyê temenê bi pêşketina mirov re bê. Li vir, mirov, dema ku wê dike, wê wê bi wê re wê weke ku di pêvajoyeka perwerdeyê de jî bê. Mirov, di her rewşên ku wan di pêvajoyên jîyane xwe de wan dijî û her wusa têkiliyên ku ew di çerçoveya danûstandinê û hwd de ku mirov bihevdu re dike de wê, bi wan re wê rewşek bi perwerdeyî wê bike. Dema ku mirov axiftineka bi hesanî jî wê, bi hewirdora xwe re wê dike, bi wê axiftinê re dide û distênê têkiliyê li ser mejî û aqil re dihênê, di çerçoveya axiftinê de wê bi sedem û encamê re wê gotinan li dûv hevdu

wê rêz bike û wê werênê ser ziman û hwd, wê ev hemû di çerçoveyekê de wê weke rewşna perwerdeyî ên di jîyane mirov de ku mirov wan dijî bê. Her wusa wê bi wê re wê mirov, wê têgînên ku ew bi fahmkirinê û hwd re ew bidest dixê, wê weke têgînên aqilî ên ku ew di jîyanê de bi wan têkiliyên xwe re wî bidest xistina bin.

Rewşên têkiliyên bi aqilî, wê weke rewşna ku mirov dikarê wan li ser rewşên jîyanî re wê hilde li dest bê. Her wusa, rewşên weke axiftinê û bi axiftinê re wê hanîna li ser ziman re wê, di vê çerçoveyê de wê weke rewşna perwerdeyî bin. Di serdemên berê de wê her wusa, wê di çerçovea *dîtin*, *fahmkirin* û *hanîna li ser ziman* de wê, pêvajoyan bi aqilî ên ku wê mirov bijî, wên bînan hanîna li ser ziman. Di serdemên berê ên kevnera de ku mirov zêde kevn neçê, di serdemên hûrî û mîtanîyan de mirov wê bibînê ku wê mirov bi komî wê weke bi civatî wê li hevdû bicivin û wê bihevdû re wê biaxifin. Ev wê, weke rewşeka hevparkirina zanîna a bi hevdû re bê. Bi wê re jî wê mirov, wê dema ku tiştek weke hizir hanî li ser ziman, wê li ser rastî û ankû ne rastîtiya wê re wê hizirên xwe bi danûstandinê wê werênina li ser ziman. Ev rewş, wê di nava kurdan de wê heta roja me, wê hebûna xwe wê bide domandin. Ev wê weke şewayekê bê. Bi wê re jî wê bi rengên li hevdû kombûnê û ku wê yek derkeve li pêş û wê li pêşîya herkesekî wê bisekinê û wê ji wan re biaxifê û wê werênê li ser ziman bê. Ev jî wê, weke şewayekî ku wê li ser bineterên nivîskî û hwd ku wê di parastgehan de wê bibê û hwd, wê bibê. Di vê çerçoveyê de wê ev herdû rê û rêbazên danûstandinê, wê weke rêbazên danûstandinê hebûna xwe wê bidina domandin.

Li vir, mirov di dewama wê de dikarê vê yekê jî wê werênê li ser ziman ku wê pêvajoyên hizirkirinê wê di vê çerçoveyê de wê li hevdû wê werênina zêdekirin. Di nava rewşa jîyanê de wê, hertimî wê bi du şewayan wê parvekirin wê bibê. Yek, wê ji rengên ji gûh li gûhan bihîstinê bê. Mirov, tiştekî dibîhîzê û wê ew wê tişta ku bihîstî wê werêne ser ziman. Bi vê rengê wê ew weke zanînekê wê di mejîyan de wê bê temenê hizirkirinê. Aliyê din ê duyemin jî wê bi danîşandina tevger, kirin û xuyên mirov re bê. Bi tevgeran re mirov, wê hertimî di nava jîyanê de wê bitevger bê ku wê herê devereke û ankû tiştekî wê bike bo jîyane xwe û ankû dabare wê. Minaq, di nava kurdan de wê hertimî wê her sibeh wê mirov, wê rabê û bi kêrîyên sawalan ve wê meşkul bibê. Wê ev weke meşkeleyeka wan ya dayimî bê. Wê bi wê re wê bê çolê û wê bînan. Wê bi wê re wê deverên nû bibînê. Wê tiştên nû bike. Wê bi wê re wê di çerçoveya têgîna kirinê de jî wê, tiştên weke xwarinê wê werina çêkirin.

Wê şîr ji sawalan were hildan wê mast, panîr û hwd wê ji wan were çêkirin. Wê hîrî wre hildan wê cil û berg û hwd ji wê wan ku ew di malê de bikardihênin û li xwe dikin wê çê bikin. Her wusa, li ser rewşên xûyên bi keseyetîyê re jî wê bihevdu re wê bi rengên cûr û bi armancên cûr bi cûr wê têkiliyan tînin. Her wusa, ji têkiliyên zayendî bigirê û heta ku wê bigirê hemû rengên din ên têkilî û hwd, wê têkilî wê werina hanîn li ser ziman. Di wê rewşê de wê kê çî bike û ankû wê çî ji hevdu re bike û ankû wê werênê ser ziman, wê ew jî wê were hanîn li ser ziman. Di vê çerçoveyê de wê ew werina bi gotin kirin û wê werina hanîn li ser ziman. Ev hanînen li ser ziman, wê temenê girtina aqil a ji jîyanê bê.

Her rewşên ku ew hatina bi gotin kirin, wê ew bi wan gotinan re wê werina vegotin. Wê ew gotin, wê weke navê wan rewşên ku ew bên kirin bin. Têkiliya, tevger, kirin û xûyan a bi gotinan re wê li ser rewşa bi gotinkirina wan re wê xwe bide dîyarkirin. Di vê çerçoveyê de wê rewşa ziman, wê di çerçoveyek bi watekirinê û her wusa bi gotinkirina rewşan û hwd, wê xwe bide dîyarkirin. Ev rewş hemû, wê weke rewşna teybet bin.

Mirov, li vir, dema ku tiştekî dike, mirov fêrî wê dibê. Ew bi mirov re wê, bi wê fêrê re wê weke xûyekê jî wê xwe bide dîyarkirin. Xûyên fêrbûnê û ankû perwerdekirinê wê li ser rewşên fêrbûna mejî re wê bi vê rengê wê xwe di jîyanê de wê bidina afirandin. Mirov bi mejiyê xwe re wê, hertimî di wê xwestek û mereqa fêrbûn û zanîne de bê. Ev jî wê, weke rewşeka ku mirov wê dikarê weke rewşeka teybet a ku mirov dikarê wê hilde li dest û wê fahm bike bê. Di rewşa fêrbûnê û ankû xwe gihandina zanîne de wê li ser tevgeran re bê. Mirov ku zanibê herê deverêkê, zanibê tiştekî çê bike û ankû bike û hwd, wê her wusa wê rewşa têkiliya pîretîk û zanîne a di çerçoveya fêrbûne me de bê.

Li vir, divê ku mirov vê yekê jî bi wê re wê werênê ser ziman ku wê mirov, wê di vê çerçoveyê de wê xwediyê rewşek tîgînî a ku mirov vê bi teybetî wê hilde li dest bê. Di vê çerçoveyê de mirov divê ku wê rastîya wê hilde li dest. Di fahmkirina rastiyê de wê, her wusa, wê di vê çerçoveyê de wê têkiliya zanîna rewşê û ankû hişmendîya ku mirov bixwe re çê dike bi rewşê re wê, di vê çerçoveyê de wê xwediyê wateyê bê. Di rewşa fahmkirinê de wê, bi çerçoveyek perwerdeyî re wê bu dû şêwayan wê bi mirov re wê çê bibê. Yek, ew ku mirov kirinek kir û bi wê re xwe gihand, hişê wê kirinê. Her wusa, ew kirin ku mirov kir û bi çî rengê ew bi encam bû û pê de wê, ew hingî wê weke aliyekî kirinî ku me fêrkirîya bê. Lê aliyê din ê duyemin jî wê, weke ku em di serdeme me de wê, bi perwerde û ankû li ser fêrbûna bi perwerdeyê re wê dike û hwd re

mirov dikarê wê werênê ser ziman. Ev jî wê, di vê çerçoveyê de bê ku mirov, pêşî rewşeka ku berê gihiştî zanîna wê, li ser rewşa fahmkirina bi gotinan re wê dike ku fêr bibê. Mirov wê wan gotina fêr bibê. Li ser gotinan re wê çerçoveyek têgînî a bi aqil re wê di mejiyê xwe de wê çê bike. Her tiştê ku mirov ew fêrkir, wê di pîretîkê de wê pîrsgirêka wê ya kirinê wê xwe bide dîyarkirin. Di vê çerçoveyê de tiştê ku mirov li ser aqil û gotinê re fêrkir, wê ne şibihê ya ku mirov ew ji kirinê û pîretîkê fêrkirî bê. Ya ku mirov, ew ji kirinê û pîretîkê fêrkirî, wê weke ya ku wê zanîn û pîretîk û ankû kirin wê bi hevdu re di çerçoveyekê de bê. Lê ya li ser li gotinê re wê pêşî wê zanîn bê û piştê wê weke ku wê kirin li pîretîkê û ankû kirinê de bê. Li vir, wê ji aliyekî din ve jî wê zanîna pîretîkê û ankû kirinê wê li rex ya wê zanîna bi gotinê a rewşê re wê pêwîstî bi wê re wê hebe. Ya ku wê rengê gotinê wê bi pîretîkî û ankû kirinê û hwd wê bide dîyarkirin jî wê di vê çerçoveyê de wê ew rewşa pîretîkî û ankû a kirinê bê. Di rewşa fêrbûna di têgîna gotinê de wê li vir, wê her wusa, wê weke rewşeka ku ew bêt pîretîk û ankû kirin bê. Bo vê yekê, wê di serdemên kevnera ên civakî ên li Kurdistanê de wê hertimî wê gelek nîqaş li ser rewşa fêrbûna bi xwandinê û ya bî kirinê ku ew weke 'emel' jî dihê binavkirin, wê li ser wan re wê gotin werina bilêvkirin. Di vê çerçoveyê de mirov dikarê serî li hinek gotinên nava xalkê jî bixe. Her wusa, di nava civake kurd de wê, hertimî wê bê bawer kirin ku yê ku ew pîr dîtîya, wê weke yê pîr zane ya wê, ji jê(wê/wî) were bahs kirin. Nîqaşên ku wê di wan de wê bahse 'mirovê pîr dîtîya' û 'mirovê ku pîr xwandîya' wê were kirin, wê di temenê wan cûdahiyên ji hevdu hizirkirinê de jî bê. Wê di vê rewşê de wê, ji hevdu cuda hizirkirin wê derkevina li holê. Di serdemên berê de wê bi giranî wê were bawerkirin ku wê mirovê ku wê pîr dîtîya wê, wê weke yê bizane bê. Lê piştê bi pêşketina zanînê, dibistanan û hwd re wê, her wusa wê giringîya xwendin û perwerdekirinê wê derkeve li pêş. Di vê çerçoveyê de wê bahse mirovê ku wî, zêde xwandîya' wê were kirin. Wê ew zêdetirî wê derkeve li pêş. Lê dîsa wê hertimî wê, wê rewşa zanîna bi dîtînê û kirin û pîretîkê re wê weke rewşek giring ku wê hertimî wê biqadr wê li pêş bê. Bi wê re wê were ser ziman ku "her tişt, wê bi kirinîya (û ankû pîretîka) xwe re wê reng û wateya xwe bistênê."

Hebûna dibistanan, wê weke rewşna ku ew wê bi aqilê felsefeyê û pêşketina wê re wê, bi zêdeyî w derkevina li holê. Lê di aslê xwe de wê, rewşa perwerdekirinê wê pîr zêde wê kevn bê. Serdemên ku mirov li hevdu dicivin û danûstandinê bi hevdu re dikin, wê ji wan re wê bi

şêwayekî wê weke rengêkî fêrkirinê a di derbarê rewşan û hwd de bê. Li hevdû kombûn, danûstandina bi hevdû re, her wusa şêwayên pirsîna li hevdû û dayîna bersiva wê û hwd, wê weke rengna bi şêwayî ên ku wê bi dîroka pêşketina fêrbûnê re ku wê bibê bê.

Dîroka fêrbûnê, wê her wusa bi pêşketina aqilê felsefeyê re wê bidest nivîsandina dîroka xwe ya hemdem bike. Her wusa, wê hertimî wê di çerçoveya ku wê werê hizirkirin de wê, xwediyê hanîna li ser ziman bê. Li vir, fêrbûnê li ser têgîna armancê re bi têgîna felsefikî a pedagojiyê re mirov, dikar bi du şêwayan wê hilde li dest. Di destpêkê de armanca fêrbûnê û çêkirina pêşketina ku wê başbê bê. Ya din a duyemin jî wê piştî bidest fêrbûnê kirinê re wê li gorî bersivandina bersivên jîyanî û hwd re wê, xwediyê wateyê bê. Mirov, di rewşa jîyanê de wê çawa karibê xwe bigirê, werênê ser ziman û wê pêdivî û pêwîstîniyên xwe yên jîyanî wê bide çêkirin û hwd, wê di vê çerçoveyê de wê weke aliyekî giring ê ku mirov dikarê wê li ser wê bisekinê û wê hilde li dest bê.

Şêwaya perwerde kirinê, wê di serdema me de wê di çerçoveya bersivdayîna bersivên bi pêşketinên bi aqilî re wê, xwediyê rengêkî pêşketinê a li ser aqil re bê. Di vê çerçoveyê de wê, di roja me de wê ast û pîvana aqilî a ku ew pêşketîya, wê çawa mirov karibê li wê serdest û serwer bê, wê di çerçoveyeka ku wê bersiv bê dayin ji wê re wê rewşeka pedagojîkî û bi wê re wê ya perwerdeyî wê were pêşxistin.

Di serdema me de zanistên weke tê derûnîyê, bîolojiyê, metamatîkê, geometrîyê, stêrzanîyê, û her wusa di nava wan de zanistên bingihînê ên weke genetîkê û hwd wê pêşbikevin. Ev jî wê, hemû, wê hem weke zanistna zanînê bin û hem jî wê weke zanîna ku mirov divê ku wan fêr bibê û bi wan re karibê werênê li ser ziman û ankû jîyane xwe û aqilê xwe bi serdestî li wê biadilênê. Di vê çerçoveyê de di serdema me de ku ew weke serdemek zanistî dihê hanîn li ser ziman, wê di vê çerçoveyê de wê gelek zanistên ku wê ew werina pêşxistin wê hebin. Ev pêvajoya pêşxistina zanistan û beşên wê, wê li ser aqil û pêşketinên aqil re wê, weke encamên wê, wê xwe bidina dîyarkirin. Di vê çerçoveyê de wê, bi wê re wê ev pêvajoya pêşketina zanistan û têgînên wan, wê ji leze xwe ti tiştî wê winda nekê û wê bidomênê. Di vê çerçoveyê de mirov, dema ku bahse pêvajoya pêşketina zanistan dike, mirov bahse pêvajoyeka ku ew hê didomê û ankû wê bidomê û hebûna xwe pêşveçûn û pêşketinên nû re wê bide domandin re wê, bahse wê wê were kirin. Di vê çerçoveyê de wê zanistî, wê derkeve li pêş. Ev zanist jî wê, weke ast û pîvana wan û domandin û pêşketina wan, wê dibistanên weke zanko(fekulte),

zaningeh(uniwersîte), û beşên din ên dibistanî ên bingihînî û seretayî re wê, hebûna xwe wê bide domandin. Di vê çerçoveyê de wê ew zanîst, wê, di vê çerçoveyê de wê weke rewşa jîyankirina jîyanê bi wê re wê xwe bide hanîn li ser ziman. Di rewşa fêrbûnê de wê, ew zanist, wê werina fêrkirin. Her wusa, wê rastîya wan çiya, wê werina fêrkirin. Wê zimanê wan, wê were pêşxistin. Wê li ser wê re wê, ew werina têgihiştin. Têgihiştina zanînan û beşên wê bi zanyarî, wê wê di vê çerçoveyê de wê weke aliyekî bi pêşketina jîyane mirov re jî bê. Her wusa, wê dema ku wê hertişt wê li ser aqil re wê were pêşxistin û wê bi aqil ew were pêşxistin û parastin, wê di vê çerçoveyê de wê temenê jîyankirina bi wê re jî wê, bi aqil û zanînê bê. Li vir, divê ku mirov vê yekê jî wê werênê ser ziman ku wê zanist, wê weke rewşa fahmkirina hewirdorê û hwd bê weke ku mirov wê bi felsefeyê re wê kifş dike. Lê bi rengê ku ew asta ku ew di roja me de ew gihiştîyê de jî wê, bi wê re wê weke aliyekî giring ê ku mirov dikarê wê di vê çerçoveyê de wê, bi fêrbûnê re wê werênê li ser ziman. Li vir, mirov dikarê rewşa dibistanan û hwd, di dewama wê de wê weke birêxistina rewşa fêrbûnê a serdemên berê a ji xwezayê jî wê werênê ser ziman. Di vê çerçoveyê de wê rewşa fêrbûna bi xwezayê re wê, di destpêkê de wê bi nasîna wê re bê. Piştî wê bi jîyankirina bi wê re ku wê mirov wê çawa ji wê sûdbigirê, wê pêşbikeve. Di roja me de jî wê di çerçoveya ku mirov çawa dikarê bi aqil wê serdestîya ku mirov bi aqilê xwe ew bidest xistîya wê li ser serê xwezayê re wê bi şêwa û rengên jîyankirinên nû re wê bide domandin jî bê.

Li vir, divê ku mirov vê yekê jî wê, werênê ser ziman ku wê aqilê mirov, wê weke rengekî aqilî ê ku mirov dikarê wê di vê çerçoveyê de wê baştirîn fahm bike, wê têngîna pedegojiyê, wê ew wê aqilê ku me ew ji xwe re kirîya armanc ku em wê fêr bibin, wê rengê wê bi me wê bide nasîn. Her wusa, wê li ser wê re wê mirov, wê bidest hizirkirinê bike. Tiştê ku mirov wê fêr dibê, wê ji têngînekê zêdetirî, wê di çerçoveyekê de ku mirov karibê wê baştir xwe pêşbixe bê. Li vir, zanîna ku ew di çerçoveyekê de ku ew sînor ji mirov ew biafirênê, wê ew weke rewşeka giştî û ankû teybetî a jiberkirinê bê. Di vê çerçoveyê de jî wê, ev fahmkirin wê ji fahmkirinê zêdetirî wê, jiberkirinek bê. Li vir, wê ji rewşek pedegojikî, wê rewşeka jiberkirinê wê xwe bide dîyarkirin. Li vir, zanîna ku ew ji mirov bû, temenê dîtina zanînen din, wê ew temenê pêşketina mirov a di jîyanê de bê. Her wusa, mirov di serî de wê, di vê çerçoveyê de wê divê ku wê hilde li dest û wê werênê ser ziman.

Di rewşa lêkolîna zanînê de wê, têgîhiştina zanistî, wê li vir wê perspektîfekê wê ji mirov re wê çê bike. Lê li vir, weke ku carna kurdên berê jî wan dihanî ser ziman ku 'mirov, ji wê asta ku mirov ew perwerdekir ku mirov gavekê ji wê zêdetirî, mirov bi pêşde neçû, mirov hingî, nikaribê bêjê ku mirov tiştek fêrkirîya.' Di vê çerçoveyê de ya ku wê were fahmkirin wê, ew bê ku mirov dema ku mirov bidest fêrbûnê kir, mirov wê ji astekê wê bidest fêrbûnê bike. Lê bi pêşdebirin û ankû weke ku wê dîsa kurdên berê wê bibêjin 'li wê zêdekirin' wê, rastîya fahmkirina me, wê bi xwe re wê werênê ser ziman. Ev jî wê, di rewşekê de wê weke asteka fahmkirina mirov jî bê.

Di rewşeka fahmkirinê û ankû perwerdekirinê de mirov, dema ku hertimî li ser wê asta ku ew heya re wê, bisekinê, wê hingî ew tenê weke 'taqnekê' bê ji mirov re. Ev jî, mirov dikarê wê, bişibihênê tekerlekê tirektorekê ku ew dema ku ew di harîyê de taqînî, wê nikaribê ew herê, her çendî ku wê da xwe, wê tekerleke wê zêdetirî di nava harîyê de wê herê û wê bitaqînê. Ev rewş, wê weke rewşeka ku wê rastîya rengê wê perwerdeyê wê werênê li ser ziman. Li vir, mirov, divê ku vê yekê jî wê werênê li ser ziman ku wê zanîn, wê pêşî wê mirov karibê derxe dervî wan sînoren ku ew hatina danîn. Her wusa, di nava wan sînoran de hiştin, wê tenê wê bi rewşeka nefêrbûnê re wê were hanîn li ser ziman. Hertimî xwendina bineterekê û ankû li ser wê re bi zimanê wê re wê, weke ku mirov jiber bike û hwd, wê ev ne fêrbûn bê. Her wusa, di vê çerçoveyê de mirov divê ku wê hilde li dest. Perwerde, kengî mirov dikarê wê bi pêşketinê û rewşek pêşketî û têgîneka pêşketî re wê werênê ser ziman? Kengî ku mirov derxist ser wan sînoren wê yên zanînê ên ku ew di wê dema ku ew di wê de heya bê. Wê hingî, wê bahse wê mirov karibê wê bike. Di vê rewşê de wê rewşa fêrbûnê, wê êdî wê karibê li dunya dervî wê dunya ku ew di wê de hatîya perwerdekirin re wê, li wê vebê.

Di vê çerçoveyê de mirov dikarê vê yekê jî wê werênê li ser ziman ku wê têgîneka aqilî, wê li vir, wê weke têgîneka ku mirov wê her wusa wê hertimî bi wê asta demkî a ku ew heya re mirov dikarê wê werênê li ser ziman.

Zanîn, wê hertimî ku wê aqilê mirov pêşbikeve wê, bi wê re wê hertimî wê çerçoveya xwe jî wî berfirehtir bike. Di vê çerçoveyê de wê, sînoren xwe wê zêdetir û berfirehtir bike. Mirov jî wê, hertimî ew asta ku ew heya, bi aqilê xwe re wê bike ku ew derkeve ser wê re. Mirov, çendî ku ew derket li ser wê re wê, ew jî wê, karibê bi xwe re bahse pêşketinê bikê. Li vir, wê di asta pêşketina wê de wê ew rewşa wê jî wê bi aqilê

mirov re wê xwediyê rengekî bi zanînê re bê. Zanîn, wê ew neb weke rewşa nerîna mirov, wê hişê wê, wê bibê rewşa weke ya nerîna mirov, di vê çerçoveyê de wê, ev jî wê mirov, di wê rewşê de wê karibê bide hiştin. Fahmkirin, wê hertimî wê xwediyê rewşeka ku wê mirov derxe dervî wan sînorên ku ew hena re bê. Lê bo wê jî wê, temenê mirov ê fahmkirinê, wê pêwîstiya wê bi pêşketina wê re wê hebe. Li vir, mirov, divê ku vê yekê, bi wê re wê di serî de wê werênê li ser ziman wê, perwerde, wê rewşa ku mirov têgihiştî ku mirov karibê derkeve ser wê re wê, hebûna xwe wê bi pêşketina mirov re wê tacîdar bike.

Di aslê xwe de wê li vir, wê rewşa fahmkirina têngîna perwerdeyê, wê bi rewşa fahmkirinê a li ser ziman re wê girêdayî bê. Li vir, di serî de mirov, divê ku wê baş fahm bike. Li vir, ji aliyekî ve wê, wê ziman, wê bi gotinên xwe re wê weke rewşek aqilî a ku mirov wê dikarê bi gotinên wê re bi hiş bibînê re wê, di mejiyê mirov de wê, pêşketinekê wê bide çêkirin.

Li vir, mijara me zanista pedagojiyê ya. Em di çerçoveya wê de wê, pirsê jî dikarin bipirsin ku wê çawa pergalek baş wê bo fêrkirinê wê karibê wê were pêşxistin. Li vir, wê di çerçoveya bersiva wê de wê aliyê herî giring wê xwe bi zanîn, ziman û têgihiştinê re wê bide dîyarkirin. Li vir, têkiliya ziman û fahmkirinê, wê çawa wê were danîn, wê di vê çerçoveyê de wê mirov karibê wê fahm bike. Ziman, wê rastîya hemû zanistên ku ew dihêna perwerdekirin wê bi xwe re wê, werênê ser ziman. Lê ziman, li vir, ew bixwe jî weke tênginekê, fahmkirina wê, wê dîsa wê ew mijara perwerdeyek pedagojikî bê.

Di destpêka zarokatîyê de wê mirov, wê li ser wê rewşa fêrkirina li ziman, wê mirov bide fêrkirin. Lê li vir, rewşa ziman û fêrbûna wê, wê dualîyî bê. Aliyê pêşî, wê bi wan rewş û darêjkên ku ew temenê wan ji dêûbav bi rakendî hatîya girtin bê. Aliyê din jî wê bi rewşên civaknasî, aqilî û hwd bê. Di vê çerçoveyê de wê rewşa fêrbûna ziman, wê giring bê. Ev weke tênginekê hatîya piştrastkirin ku wê her mirov dema ku ew hat ji dayika xwe hat dunyê, wê di mejiyê xwe de wê xwediyê herî hindîk çar û ankû pênc hezaran gotinan a di mejiyê xwe de bê. Di destpêkê de nekarîna axiftina zarokê, wê nedê nîşandin û piştrastkirin ku ew di mejiyê xwe de ne xwediyê wan gotinan a. Li vir, ew rewşa ne axiftinê, mirov dikarê wê ji gelek aliyan ve wê hilde li dest. Minaq, ji aliyê fîzyolojikî ve wê zarok, wê laşê wê pêşbikeve. Lê li vir, di destpêkê de çendî ku zarok li ser wê rewşa dayika xwe re bê bi pêşketina xwe re wê ew zûtîrin û zêdtirîn wê xwediyê rewşek pêşketinê bê.

Li vir, divê ku mirov vê yekê jî bi wê re di serî de wê werênê li ser ziman ku wê zarok, wê dema ku ew bidest axiftinê dike, wê pêşî ji ya hindik bi ber ya gelek ve wê di pêvajoyekê de wê ew pêşketina xwe wê bijî. Bi wê re jî wê zarok, wê di vê çerçoveyê de wê xwediyê wê pêşketinê bê ku ew karibê, wê bîrê li ser ziman. Di rewşa axiftinê û pêşketina fîzyolojîkîya zarokê a weke laş, minaq weke qirikê û hwd, wê di vê çerçoveyê de wê bi hevdu re wê di ahengekê de bê.

Di rewşa fêrbûnê de wê zarok, wê li vir, ji gotinên piçûk wê destpê bike. Rewşa ziman ku ew zimanê kirdeyî bê weke zimanê kurdî wê zûtîrîn wê temenê axiftin û pêşketina bi wê re wê bi zarokê re wê bi pedegojîkî û ankû perwerdeyî wê bibê. Li vir, zimanê kurdî, divê ku em vê jî bi wê re werênina li ser ziman ku wê xwediyê wê derfetê bê ku ew karibê zûtîrîn wê fêrkirinê bi pedegojîkî bide fêrkirin bê. Ber ku zimanê kurdî wê, ne zimanekî ku ew piştî dema pêşketinê felsefeyê û hwd pêşketîya. Ev rewşên gotinê wê, bi dengên ku ew derdixin, wê tenê ew bîrê ku ew bîr bihişkirin bê. Di rewşa gihiştina hiş de wê, mirov, li ser gotinê re wê zûtîrîn wê bigihênê wateyê. Her wusa, di vê çerçoveyê de zimanê kurdî, wê zimanekî zêdetirî pedegojîkî bê ji fêrbûn û pêşketina mejî re.

Têkiliya mejî û ziman, wê di vê çerçoveyê de wê bi hişkirina rewşan re wê, wê xwe bide dîyarkirin. Li vir, ev rewş jî wê weke rewşeka ku wê temenê aqil û pêşketina aqil bê. Mirov, çendî ku ew dikarê bi qilê xwe re wê fahm bike, wê temenê wê, bi ziman re wê çê bibê. Em li vir, vê yekê wê werênina li ser ziman ku ew jî hatîya piştrastkirin ku sînore pêşketinê wê li ser zimanê zikmakî re wê nebê. Di vê çerçoveyê de wê her wusa wê zimanê aqilê mirov bê. Wê bi wê re wê temenê aqilê mirov, vebûna mejiyê mirov ji pêşketinê din ên nû re wê bibê. Mejî, wê di vê çerçoveyê de wê ji aliyekî ve wê, zimanê zikmakî wê weke rewşna kodkirinê jî wê bi zanîna ku ew dihilde re wê bikarbênê. Di rewşa hildanê de wê, zarok, wê bi derûnîya xwe re wê li dayika xwe wê hûnayî û hoyandî bê. Wê di vê çerçoveyê de wê li ser wê re wê ji dêûbavê xwe û ankû ji nava malbatê wê bigirê. Wê di vê çerçoveyê de wê xwediyê rewşek pêşketinê a bi aqilê xwe re bê. Aqilê mirov, wê hertimî wê weke rewşeka ku ew bi pêş de diçe bê. Ev jî wê, di vê çerçoveyê de wê biwate bê.

Pedegojî, weke zanistek civakî a ku ew pêşketina mirov ji aliyê wê ve wê dihilde li dest, wê xwediyê wateyekê bê. Li vir, em dema ku wê wateya wê, hewl bidin ku wê fahm bikin, wê bi wê re wê tîgîna wateye perwerdeyê û xwe gihandina zanîna jî wê, were dîtin û fahmkirin. Li vir

pedegojî, wê di serî de mirov ku wê di çerçoveya gotina perwerdeyê bi wê re hewldana rêyên perwerdekirinê û rêyên xwe gihandina zanînê ku mirov wê hilde li dest wê rast bê. Di vê çerçoveyê de wê, ji aliy metodolojîkî ve wê, şîroveyek giring a li ser aqil û gihîna aqil re wê, bi wê re wê were kirin. Li vir, em dema ku hewl bidin ku têgînên weke bi şîroveyên bi gihîna aqil re ku wê ji xwe re dikina mijar, wê bi wê re wê her wusa wê dîroka felsefeyê û ankû ya aqil wê ji destpêka wê ve wê, di berçav de wê were derbas kirin.

Mirov, di serî de w bi perwerdeyê re wê çi fahm bike? Mijarên weke civakî ên wêjeyê, dîrok, felsefe, civaknasî, dad û bi wê re hemû beşên din zanistî ên ku ew di roja me de pêşketina jî mirov dikarê di vê çerçoveyê de wan werênê li ser ziman. Li vir, civak, dema ku ew bi dîrok, felsefe û hemû aliyên wê yên bi vî rengî ên li ser aqil re ku ew wê were ser ziman, wê bi wê fahmkirina wê re wê rastîya pêşketina wê, wê di dîmenekî û wêneyekê de wê were dîtin û fahmkirin. Di vê çerçoveyê de wê rastîya wê bi hemû têrî û kêmesîyên wê re wê were dîtin. Di vê çerçoveyê de wê têgîna pedegojîkî a fahmkirinê wê, mirov di derbarê têrî û kêmesîya zanistî, civakî û hwd de jî wê di jîyanê de wê bigihênê têgihîştinekê. Di vê çerçoveyê de wê, bi wê re jî wê, çawa wê êdî wê, temenê pêşketina bîaqil re wê were çêkirin, wê li ser wê re wê bi perwerdekirinê wê sererastkirin û hwd, wê werina kirin. Mijarên ku wê werina hildan li dest, wê bi navaroka wan re wê weke mijarên ku wê karibin bersivê bidina jîyane mirov bin. Ji xwe, armanca sereka a perwerdeyê wê di vê çerçoveyê de wê xwe bide hanîn li ser ziman. Li vir, rastîya perwerdeyê, bihemû beşên wê yên felsefîkî, civakî û zanistî re wê, xwediyê wateyeka jîyanî w di vê çerçoveyê de a bi jîyane mirov û domandina wê re bê. Wê di vê çerçoveyê de wê xwediyê wateyê bê.

Li vir ku mirov hewl bide ku beşên pêşketina perwerdekirinê wan bike ku fahm bike, wê di şê beşan de wê were hildan li dest. Beşa olzanî ku wê her wusa mijarên weke rewîstê jî wê li rex wê, wê bînan hildan li dest ên weke zanînan menewîyetê jî mirov dikarê wan werên li ser ziman. Beşa duyem wê weke beşên zanistî bê ku ew di roja me de weke ku ew bi derûniyê, bîolojiyê, fizîkê û hwd re pêşketina û hê jî beşên nû bi wan re ew dihên pêşxistin bin. Beşa sêyem jî wê bi felsefeyê û metafîzîkê û hwd re wê hebe ku ev jî wê weke beşna aqilî ku wê li ser mantiqê re wê bi pêşxistina derpêşan û darizandinê û hwd re wê, werênina li ser ziman bin. Di vê çerçoveyê de wê ev beş hemû jî wê di çerçoveya têgîna perwerdeyê û ankû pergale perwerdeyê de wê xwedîyê rengêkî têgînî ên ku ew bi

hevdû re di çerçoveya jîyane mirov de ku ew bi ahengekê ew dihên ser ziman bin. Di rewşa van zanistan hemûyan de wê, têgînên ku wê di jîyanê de wê weke rewşên pêwîst wê ji xwe re wê bikina mijar bin. Li vir, ev rengên aqil, wê di roja me de wê di çerçoveya pergale siyêsî a rêzanî de wê, xwediyê rastkirinekê bê. Di aslê xwe de rastî, di vê çerçoveyê de wê divîyabû ku vajî wê ba. Yanî, hertişt li gorî rewşa jîyanê û herîkîna wê, bûba. Lê di roja me de ev vajî wê, li gorî rewşên siyêsî û rêzanî û hwd, wê rastkirin wê werina kirin û heta ku wê civak û pêşketina wan jî wê, bîr kirin weke korbanê wê. Di vê çerçoveye de mirov, bi rewşa siyêsî û sazûmana wê re rastî rewşek xamgîn tê. Di vê rewşê de wê, perwerde jî wê weke rewşeka ku wê çawa wê xwe bide domandin, wê weke rewşeka bingehînî a di vê çerçoveyê de wê were bikarhanîn. Ji rewşa civakê zêdetirî wê rewşa desthilatdariyê, wê were esasgirtin. Ya ku wê di temenê ji dîrokê birina hebûna civakan bi ziman, çand û dîroka wan de jî bê, wê ev rastî bê. Bi wê re wê ev rewş, wê hemû, wê di vê çerçoveyê de wê weke aliyê wê xwe bidina dîyarkirin bin. Li vir, dema ku mirov bahse pergale perwerdeyê bike, li vir, di serî de mirov wê di vê çerçoveyê de wê karibê wê fahm bike. Dîroka civakî, wê, her wusa, wê bi hebûna xwe re wê xwediyê pêşketinê xwe yê aqilî bê. Wê bi wê re wê, rastîya wan di nava wan de wê were ser ziman. Perwerde, wê weke têgîneka ku ew di vê çerçoveyê de wê, di nava civakê de wê bike ku ew têgîneka hişmendî ya civakî jî ew bi wê rewşa wê hanîna li ser ziman a dîrok, felsefe û rastîyên wê yê din ên bi vî rengî re wê dike ku wê çê bike. Li ser wê re wê jî wê, hebûna xwe bide domandin bi ber pêşarojê de. Hebûna civakî a têgînî, wê di vê çerçoveyê de wê bîaqil bê. Ziman, dîrok, çand, û hwd, wê rewşên wê yê bi vî rengî ên ku mirov wan dikarê di çerçoveya mejûya hebûna wê de wê hilde li dest bê.

Li vir, divê ku mirov vê aliyê wê jî wê hilde li dest ku wê civak, wê weke rastîyeka têgînî jî wê hebe. Bi jîyane xwe, têkiliyên xwe yê navxweyî û pêşketina aqilê xwe re wê ew wê hebe. Li vir, perwerde ku ew wê rastîyê esas bigirê, wê zimanê wê re wê, di vê çerçoveyê de wê, ew wê hilde li dest.

Ji ber van pîrsgirêkên têgînî ên perwerdeyî ku ew dihê xistin xizmeta pergale siyêsî û hwd de wê, **pedegojîya rexnegir** wê pêşbikeve. Têgîna pedegojîya rexnegir, wê ew bê ku ew rastîya mirov bi rastîya wê re wê hilde li dest û wê werênê li ser ziman. Di vê çerçoveyê de ew ku mafên wî yê ku ew ji hebûna wî tî ku ew bi wan karibê mafê xwe pêşxistinê û gihandina zanîna wê pêşbixe. Di vê çerçoveyê de ku ew xwe perwerde

bike. Di şêwayekî rast de ew xwe perwerde bike. Li vir, dema ku mirov bahse rast perwerdekirinê bike, mirov divê ku wê ji du aliyan ve wê hilde li dest û wê werênê li ser ziman. Yek, ew a ku ew li gorî rastîya xwe ya civakî û zimanî û bi wê re rastîya xwe ya dîrokî, felsefîkî û zanistî û hwd re ku ew were perwerdekirin bê. Aliyê din ê duyemin jî wê, bi rengê pêşketina keseyetîyê a teybet re wê, ew were hildan li dest. Her mirov, çendî ku ew di nava heman civakê de jî bê, wê pêşketina wan di nava wê de wê cudahî wê hebê. Wê her mirov, ne xwediyê heman rengê pêşketinê û asta û pîvana wê bê. Di vê çerçoveyê de wê, rastîya mirov a bi fêrbûna mirov re ku ew bi wê rewşa wê re ew were kifşkirin û li gorî wê nêzîkatî were dayîn nîşandin. Her wusa, mirovekî ku ew ji dema xwe ya qirêşê derbas bûya, wê bidest dema dibistana bingihîn wê bike. Di vê dema xwe ya qirêşê de wê fêrî ziman, xwendin û nivîsandinê jî bibê. Wê bi wê re wê pêşketinê jî wê heta astekê û pîvanekê wê bi xwe re wê bide çêkirin. Lê dema ku wê zaroyê bidest dibistana bingihînî kir, wê ji ber gelek sedemên aqilî û mejiyî û hwd, wê hemû zarok wê ne xwediyê heman rengê pêşketinê bin. Hinek zarok, dibê ku qapasîteya wan ya girtinê a bi fahmkirinê re li pêştir bê. Lê ev rewşa qapasîteyê wê, xwe di beşên aqil ên ku ew dikarê xwe bide hanîn li ser ziman de wê bibê. Di vê çerçoveyê de wê, di wê qada ku ew dikarê xwe werênê ser ziman de wê zarok, wê ji yê din wê srkevîtîr bê. Ev rewşa zarokê, weke rewşek teybet a ku wê li gorî rewşa pêdegojîkî a bi perwerdekirinê re wê were dîtin. Di vê çerçoveyê de wê zarok, di wê beşa ku ew di wê de wê serkevî bê û wê karibê serkevîtinê mazin bi fahmkirinê û aqilî bidest bixe, wê di wê de wê giranî û derfet wê dayîn li zarokê ku ew di wê beşê de xwe perwerde bike û pêşbixe. Di rewşa pedegojîkî de wê ev rewş wê weke rewşa zarokê a teybet bê. Di temenê van rewşên bi vî rengî de wê hoyandinê di mejî de ku ew hena, rewşên derûnî ên ku ew zarokê li wê girêdidin û hwd, wê di vê çerçoveyê de wê hebin. Li vir, divê ku mirov vê yek jî bi wê re wê bi teybetî wê werênê ser ziman ku wê zarok, wê rewşa ku ew li wê hoyandî ya û bi derûnî xwediyê wê girêdan û mêylê ya, wê ew di wê çerçoveyê de wê xwediyê rewşeka bi mejiyê xwe re ku ew dikarê di wê çerçoveyê de ew zêdetirî bihizirê bê.

Her zarok, wê bi xwe re wê bi rengê pêşketina derkkirin û girtina mejiyê xwe re wê temenê fahmkirinê wê di gelek rewşan de wê bi rengê hoyandinê wê di mejiyê xwe de wê pêşbixe. Ev jî wê were wê wateyê ku ew rengên hoyandina mejiyê zarokê, ew bi wê re ku ew were kifşkirin û li ser wê re di çerçoveya pedegojîkî de têkilî bi wê re ew were danîn, wê

temenê pêşketineka mazin di demek kin de wê bi wê re wê were çêkirin. Mejiyê zarokê wê, di rewşên bi vî rengî de wê, weke rewşna giring ên ku mirov wan dikarê bi teybetî wê hilde li dest bê. Mejiyê zarokê, wê xwediyê wê temenê wê hoyandî bê. Di vê çerçoveyê de wê zarok, wê gotinan, wê di çerçoveyek ku ew dengê wan nêzî hevdûya de wê, pêşî di rengê bi wê rengê de wê hilde. Lê piştî ku ew hilda û pê de wê li ser yê ku wê di mejiyê xwe de hildana re wê, rewşên nû wê di mejîyê xwe de wê pêşbixe. Di vê çerçoveyê de mejîyê zarokê, wê di rewşek xwediyê a pedegojikî de bê. Di nava rewşa malbatê û li ser zimanê dayikê re wê ew rewşa pedegojikî a bi zarokê re wê temenê pêşketina zarokê a ku wê ew bi wê re wê bibê bê.

Li vir, ji aliyê **fêrbûnê** ve mirov ku wê zarokê bi pêşketina wê re wê hilde li dest, wê di vê çerçoveyê de wê zarok, wê bi pêşketina xwe re wê di nava rewşek bi pêşketina xwe re a pirralî de bê. Mirov nikarê zarokê bi pêşketina wê re wê, ji aliyekî tenê ve wê hilde li dest. Her wusa, ew wê çawa, wê tiştê ku ew têgihişt û têgiha wê, wê jîyanê de wê bike pîretîkê û ankû kirinê de. Her wusa, wê gelek rewşn pîretîkî ên ku wê zarok wan bi serkevtî bike û bêtê li cih, wê weke nîşanaka pêşketina mejiyê zarokê jî wê were şîrove kirin. Di nava rewşa jîyanê a civatî û her wusa civaknasîya wê de wê zarok, çendî ku ew karibê xwe werênê ser ziman? Ev jî wê, weke aliyekî din ê ku mirov li vir bin wê xat bike bê. Rewşa zarokê, wê weke rewşeka teybet bê. Her rewşên ku ew xwe bi wan re dihênê ser ziman, wê ne tenê rewşên ku mirov dikarê wan weke nîşanaka pêşketinaê werênê ser ziman û ji aliyekî din ve jî wê ne tenê rewşên ku mirov nikaribê bêtî şîroveya pêşketina zarokê wê hilde li dest bê.

Li vir, zarok, wê di vê çerçoveyê de wê bi rewşên ku ew dijî re wê rewşeka xwe ya pêşketina bi mejiyê xwe re wê bide dîyarkirin. Mirov, li rengê gotin, kirin, tevger, nîşandina xûyên bi keseyetîyê û hwd re wan, hildê li dest û bi wan re dikarê rengê pêşketina zarokê a mejiyê wê jî wê fahm bike. Di vê çerçoveyê de wê zarok, wê xwediyê rewşê bê.

Di nava rewşa ku wê zarok wê xwe werênê ser ziman de wê, zarok wê rewş wê weke rewşek teybet a ku ew di çerçoveya fahmkirina xwe de wê dike bê. Di vê çerçoveyê de wê di nava tûrek têtîliyan a civakî û civaknasî a li dora xwe de ku ew dikarê bizimanê xwe yê zikmakî re ew xwe di nava wê de werênê ser ziman re wê, xwe wê werênê ser ziman. Di vê çerçoveyê de wê çerçoveya hewirdora zarokê wê bi giringîyekê re wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Zarok, wê di vê çerçoveyê de wê di nava wê tûra têtîliyan xwe de wê ew xwe rehet hîs bike. Lê ev rewşa

xwe rehet hîskirinê û bi rehetî hanîna li ser ziman, wê ne tenê weke rewşeka ku ew xwe di nava di digihênê têgihîştinekê û fahmekê bê. Li vir, wê ev rewşa ku ew zarok di nava de ya û weke ku ew di nav wê de serkevtî ya, wê temenê wêrabûyîna wê, bi vînbûyîna wê û her wusa pêşketina xosletên din ên keseyetîyê ên bi vî rengê jî bin. Xosletên keseyetîyê, mirov divê ku wan hesanî şîrove nekê. Li vir, di çerçoveya têngîna pedegojiyê de wê, bi wê tûra têkiliyan wan xosletan bi derve re û her wusa bi hevdû re di çerçoveya wê keseyetîyê re wê temenekî zanînê jî wê bi rengê pêşketinê re wê biafirênin. Ev xoslet, wê dema ku ew dibin, wê, ne tenê weke xosletna ku wê zarok ji hewirdorê wê xwe bigihênê wan bê. Wê weke xosletna ku wê di destpêkê de wê hindîkî di derbarê wan de wê, xwediyê têgihîştinê bê. Ber ku ew dibîne ku wan xosletan hewirdor dide nîşandin, ew jî êdî wusa tevdirgerihê wan xosletan di xwe de dihênê ser ziman. Lê zarok, wê li ser wan re wê xwe bigihênê zanînekê. Di vê çerçoveyê de ew xoslet ku zarok wan di xwe de dide nîşandin ku wê zarokê ji derve dîtibûn û ew weke ku ew kopîyakiribin jî wê, ew ji wê rewşa kopîyakirinê wê zêdetirî wê di çerçoveya têngîneka xwemalî a keseyetîyê de wê bi zanebûna ku ew zarok di mejiyê xwe de bi wê dordorê re pêş dixê re wê xwediyê wateyekê din. Bo vê yekê, mirov divê ku vê yekê, bi wê re di vê çerçoveyê de wê weke aliyekî giring ê ku mirov di vê çerçoveyê de wê hilde li dest bê. Di vê çerçoveyê de mirov, divê ku vê yekê jî bi wê re wê werênê ser ziman ku wê zarok, wê li ser wan rewşên xuyî û tevgerî ku ew dide nîşandin û dike re wê xwediyê rewşek teybet a zanînê jî bê di mejiyê xwe de. Wê bi wê re li gelek rewşên ku ew di mejiyê xwe de wan kifş dike, wê li wan serdestî û serwerîyê di mejiyê xwe de wê çê bike. Bi wê re wê di mejiyê xwe de wê xwediyê rewşeka ku ew bi wê re ew xwe li ser zanîna xwe re ew xwe dihênê ser ziman, êdî wê ew wê bike. Di vê çerçoveyê de mirov dikare vê yekê, weke rewşeka ku wê bi pêvajoya fahmkirina zarokê û pêşketina wê re jî bê, ku mirov wê hilde li dest. Zarok, vê yekê bi xwe re di çerçoveyek pedegojikî, bi bandûra dîtinên xwe, hewirdorê û her wusa rewşên weke wê ên derve û hundûr ku ew bi wan re dijî, wê bi wan re wê ew wê bandûrê wê bijî û wê bi xwe re wê pêşbixe. Di vê rewşê de mirov, dikare vê yekê bi wê re di vê çerçoveyê de wê hilde li dest. Zarok, wê di nava hewirdora xwe de wê bi zimanê xwe yê ku ew ji hewirdorê digirê re wê pêvajoyek pedegojikî ku ew di farqê de bê û ne di farqê de bê, wê bi xwe re wê bijî. Di vê çerçoveyê de wê zarok, wê van rewşan hemûyan wê bi xwe re wê hin bi hin wê bi awayekî pirr dîmenê wê bi têgihîştin bike û wê

li ser wê re pêşketina xwe wê bijî û hem jî wê bi wa rewşên ku ew weke pirr wateyî na ku ew bi wan gotinan re bi xwe re dijî wê temenê pêşketinek mazin a bi zimanê xwe yê zikmakî re wê bi xwe re wê bide çêkirin. Li vir, rewşa zarokê wê weke rewşek pedegojikî a ku ew zû fêr dibê bê.

Rewşa zarokê, li vir, divê ku mirov wê di vê çerçoveyê de wê weke rewşek teybet wê hilde li dest. Ew gotinên ku zarokê bi wateyekê carekê bihîst û ankû wê bi xwe bikarhanî, wê temenê derkkirina bi xwe re jî wê bi wê re çê bike. Lê bi wê re ku zarokê heman gotin bi wateye wê re li ser têtîna din re ew bi wate kir û ew hanî li ser ziman, wê di vê çerçoveyê de wê weke ku ew xwediyê rewşek din a pirr dîmenî bê. Zarok, wê di destpêkê de wê van rewşên cuda ku wê biheman gotinê û ankû wateyê re wê werina ser ziman wê di mejiyê xwe de wê kifş bike. Wê li ser wê re wê lêpîrsînê jî wê bike. Wê hewl bide ku ew fahm bike. Di van rewşên ku ew mihtacê fahmkirinê ya di rewşek piçûk û ankû mazin de wê, zarok dibê ku bi wê fahmkirina ku ew bidest karibê, destpêkna dîrokî ên bi pêşketina xwe re ew li ser aqil û pêşketina aqilê xwe re ew bide destpêkirin.

Li vir, em divê ku vê yekê jî wê werênina ser ziman ku wê zarok, tişt a ku ew di meji yê xwe de ew jînkir û bihîst, ku wê carekê ew bi hîskir û pê de wê, piştî ew bi wê re wê wînda nebê. Wê ji hişmendiya wê ya serî wê ya binî. Weke rewşeka ku ew ji ser aavê ew herê binê avê. Lê dema ku ew herê binê avê jî wê ew wînda nebê. Wê ew hebe. Lê li vir, wê hinek rewş, gotin û ankû hinek nîşanak, wê bi rewşên derûnîkî, hizirkî û hwd, wê wan derxin li ser hiş. Zarok, van rewşan hemûyan bi xwe re wan dijî. Ev rewşên mejiyê zarokê na. Dema ku zarokê bidest perwerdeyê kir jî ku ew zarok, di wê dewama wê ahenge xwe de ew xwediyê wê pêvajoya pêşketinê bê, wê hingê ew zarok, wê li ser wê re wê pêşketina xwe wê hertimî wê bilind bike. Wê mazin bike. Wê gav bi gav wê ew, wê pêşketina xwe wê mazin bike û wê bi pêş ve wê bibê. Wê şoreşên fahmkirinê wê di mejiyê xwe de wê bixwe re wê bide çêkirin.

Li **vir**, di dewama vê rewşa zarokê de mirov dikarê bi rewşa pedegojikî mijare perwerdeyê wê hilde li dest. Li vir, zarok, ew ahenge wê, her wusa wê temenê pêşketina keseyetîya wê bê. Dema ku zarok, jî wê ahenge dîrket û ankû ew hat dîrkkirin bi şewayên weke yên bişavtinê û hwd, wê zarok wê hem wê ahenge dewamî a bikesetîya xwe re û hem jî ya bi pêvajoyên pêşketina aqilê xwe ên di mejiyê xwe de ku ew dijî wê wînda bike.

Zarok, van pêvajoyan ji ya ku em dizanin zêdetirî û mazintir ew di xwe de wê dijî. Her wusa, mirov nikarê bêjê ku ew zaroka fahmnekê û wê derbas bike. Ji xwe, ev gotin, wê di serî de wê rastîya ku ew bi zarokê û fahmkirin û pêvajoyên pêşketina wê ya keseyetî û aqilî re ku ew bi xwe re wan dijî, ew weke ku ew hatina berevajî kirin, wê weke gotinna ser wê nûxûmandinê jî bin. Di vê çerçoveyê de wê ev gotin rastiyê newênina ser ziman. Mejiyê zaroyê, ji yê yekî balix, zindîtîra û ew tiştê ku ew jîyankir, wê zêdetirî wê karibê wê di xwe de wê bigrê û wê bide hiştin. Her wusa wê mejiyê zarokê, wê di vê çerçoveyê de wê bi xesastir û zîztir, wê di xwe de wê ew van pêvajoyan, wê bi aqil û keseyetîya xwe re wê bijî. Bo vê yekê, di vê çerçoveyê de mirov, dikarê vê yekê jî wê werênê ser ziman ku wê ev pêvajoyên weke pêvajoyên perwerdeyê na, wê ji aliyê pedegojiya zarokê ve wê pirr zêde wê giring bin. Di vê çerçoveyê de ya herî giring wê ew bê ku mirov di çerçoveyek xate jîyane zarokê û pêşketina wê de mirov, li wê ahengê û dewama wê, li wê bigerihê û wê wê fahm bike. Di vê çerçoveyê de wê zarok, van pêvajoyan bi xesasî wê di xwe de wê bijî. Pêvajoyên fahmkirinê ên destpêkê wê ji zarokê û pêşketina wê re wê weke pêvajoyên bingihînî jî bin. Bi vê yekê, mirov dikarê wê di vê çerçoveyê de wê bi awayekî pirr zêde baş bi aqil wê hilde li dest û wê fahm bike. Fahmkirina jîyanê a zarokê, wê bi hişkirin û têkilîya di nava rewşan de danînê re wê ew karibê hin bi hin wê bixwe re pêşbixe û mantiqê dênê. Li vir, têkiliya nava rewşan, wê zarok, wê bi jîyankirinê re wê, ew wê dênê. Bo wê re wê di nava jîyane xwe ya civaknasî de wê ew bi aqilê xwe re wê ew êdî wê serkevtî bê. Di nava jîyane ku wê zarok wê bijî, wê têkiliyek xort wê bi aqilê xwe re wê bi wê re wê dênê. Ev têkiliya ku em dikarin wê weke têkiliyek pedegojîkî wê werênina ser ziman, wê di çerçoveya pêşxistina jîyane dibistanê û perwerde û hwd de jî wê, di jîyane zarokê de wê di wê çerçoveyê de wê xwe bide hanîn li ser ziman.

Di rewşa fahmkirina rewşa têgîna perwerdeyê û ankû rewşa erka dibistanan a di nava civakê de wê, di nava zanîn û zanyarên her dema re wê bê mijara nîqaşan. Wê li ser wê, hizrên xwe wê werênina li ser ziman. Li vir, em vê yekê jî wê bi wê re wê di divê ku wê werênina li ser ziman ku wê, dibistan, wê weke cihna ku wê di wan w perwerde wê were kirin, wê hertimî di rojava mirovan de bê. Di aslê xwe de wê, armanca dibistan wê zelal bê. Ew jî wê, ew bê ku wê di nava civakê de wê zanînê di çerçoveya wê de wê, pêşbixe û wê perwerdeyê wê pêşbixe. Wê zanist, wê di wan de wê were pêşxistin. Wê di vê çerçoveyê de wê ji aliyê zanyar, filosof û

hwd re wê were hanîn li ser ziman. Lê hertimî wê, weke ku wê di vê dema me de jî wê, xwe bide dîyarkirin, wê hertimî ev mijar wê ji aliyê desthilatdarîyê ve wê weke mijar û rewşeka ku wê bixwezê ku wê li gorî ermancên xwe wê, ew wê werênê li ser ziman û bierk bike. Di vê çerçoveyê de wê, weke ku wê bê hanîn li ser ziman, wê di nava zanyar û filosofan de wê li ser erk û ermanca dibistanan wê ramanên cuda wê nebin. Wê di nava desthilatdarî û civakê de wê ew cudahî hebin û wê ew, wê di bin navê wan cudahîyên zanyar û filosofan de wê were hanîn li ser ziman.

Li vir, wê weke mijarek sereka, ku wê mirov ku ew di destpêkê de weke zarok ku ew dema ku bidest dibistanê kir û pê de wê, çawa ew were perwerdekirin, wê bi teybetî wê di vê mijarê de wê ew rewş, wê pirr zêde wê li ser wê were sekin in. Li vir, dema ku wê armancên desthilatdarîyê xwe di çerçoveya domandina wê de ew rewşa wê ya li ser serê civakê, ku ew bû mijara gotinê, wê desthilatdar, di wê çerçoveya armanca xwe de wê, nêzîkatîyê li dibistanan bike. Di aslê xwe de wê di vê çerçoveyê de wê rewşa dibistanan were nîqaşkirin, wê bi rengê bernemeyên perwerdeyê û hwd re wê hemû rewş û pêşveçûnên ku wê dibistanan de wê werina kirin, wê di vê çerçoveyê de wê mijara nîqaşan bin. Ew hemû jî mirov, divê ku bi nerîneka felsefîkî wê bike berlêpîrsînê de û wê bi gûmanê nêz bibê. Ev rewşên dibistanî, li vir, her wusa, wê di vê çerçoveyê de wê, weke aliyekî ku mirov divê ku wê bi teybetî wê hilde li dest û li ser wê bisekinê bê. Mijarên weke yên perwerdeyê, navaroka wan, hizrên ku wê, bi wê re wê werina ser ziman û her wusa rewşa rengê perwerdekirinê û hwd, ev rewş hemû, di çerçoveyekê de wê mihtacê ji nûve fahmkirinekê bin.

Di rewşa fahmkirina rewşa dibistanan de wê, di serî de wê li vir armanc çi bê, wê ew wê weke mijareka sereka wê li vir wê xwe bide dîyarkirin. Li vir, wê li gorî rastîya û civakê wê were hildan li dest û ankû wê li gorî polîtîka û siyaseta desthilatdarîyê wê ew were hildan li dest û dîzaynkirin? Ev rewş û pîrs, wê di serî de wê bi rewşa perwerdekirinê re wê, weke pîrsna giring ên ku mirov divê ku wê bi teybetî wê hilde li dest bê. Di vê çerçoveyê de wê, rewşa dibistanan, wê mijareka din jî wê, weke mijareka giring wê di temenê wê de bê ku mirov wê bike berlêpîrsînê de. Wê ew jî ew bê ku ew rewşa dibistanan ku ew, wê di çerçoveyeka ku wê çawa temenê politikayên desthilatdarîyê wê bê afirandin ku wê bi wê, wê civak wê were dîzaynkirin û hwd, wê di v çerçoveyê de wê ew, ji aliyekî ve wê bi giringîya xwe wê di temenê wê lêpîrsînîya li ser navê dibistanê

re bê. Rewşa têngîna dibistanê, wê her wusa, wê di vê çerçoveyê de wê, bi rewşa ku mirov wêê dihilde li dest re wê, xwediye giringîyekê bê. Di serdemeka weke serdeme me de ku wê zanîn pêşbikeve û wê xwandina li dibistanê wê ji aliyekî ve wê were 'mecbûrîkirin' jî wê, di vê çerçoveyê de wê êdî ev mijara dibistanan wê weke mijareka ku mirov bi têngîneka pedegojikî a rexnegir wê hildina li dest. Di vê çerçoveyê de wê giringîya nêzîkatîya pedegojikî a rexnegir, wê zêdetirî wê di vê demê de wê were dîtîn û fahmkirin. Her wusa, wê di vê çerçoveyê de wê çawa ji temen ve wê mijar wê were hildan li dest û wê bê xistin berlêpirsînê de wê, di vê çerçoveyê de wê giring bê ku mirov wê li ser wê bisekinê. Rewşa fahmkirina dibistanê, her wusa, di vê çerçoveyê de ew pirsgirêka wê ya pedegojikî, wê di vê çerçoveyê de wê bi rewşa desthilatdariyê re wê xwediye dîrok û mejûya xwe bê. Rewşa fahmkirina dîroka dibistanê, wê di vê çerçoveyê de wê ji aliyê heyîna xwe ve wê temenê wê lêpirsîna bi navê dibistanê re wê biafirênê.

Rewşa fahmkirina têngîna dibistanê, wê weke aliyekî giring ê ku mirov divê ku wê hilde li dest bê. Di serî de wê, rengê perwerdeyê û her wusa berhemên perwerdeyê û navaroka wan, wê bi çi şêwayê bin, ew jî wê bi wê re wê weke mijarna navarokî ên ku mirov bi nerîneka lêpirsîner li ser wê bisekinê û wê hilde li dest bê. Di vê çerçoveyê de wê, desthilatdarî, wê li şûna ku wê bibê desthilatdariya xalkê, wê bi bernemeyên perwerdeyê û hwd re wê xalkê bike ya xwe û wê ankû xalkê xwe wê biafirênê bi mejiyê wan re.

Di vê çerçoveyê de wê dibistan, wê weke pirsgirêkek dîrokî a civakî a ku wê bi destê desthilatdariyan wê were afirandin bê. Di vê çerçoveyê de mirov divê ku wê rastîya wê, hilde li dest. Di rewşa fahmkirina wê rastîya perwerdeyê û ankû erk û armanca ku ew di vê çerçoveyê de ew dihê pêşxistin, wê di vê çerçoveyê de wê rastîya dibistanan, wê mijara lêpirsînê bê. Di vê çerçoveyê de wê dibistan, wê bi şêwayekî ji rastîya wê ya civakî û armanca wê ya zanistî wê were dîrxistin. Ev jî wê, wê di çerçoveya wê de wê, were kirin.

Dibistan, wê bi jîyane civakê re wê hertimî wê hebin. Di vê çerçoveyê de wê, ew derfeta me nebê ku em bibêjin ku dibistan nebin bila nebin. Dema ku ew derfeta me nebê, wê çaxê, di şêwayekî rast de wê, çawa bi rastî ew hebe û ankû bi çi rengê û şêwayê ew divê ku ew hebe, divê ku mirov li vir li ser rewşa wê ya erkî û armancî re wê rastîya wê hilde li dest û wê bike ku bi rastîya wê ya rast re wê fahm bike.

Li vir, dibistan, wê weke rewşeka desthilatdarî ku wê bi wê re wê li ser zanînê re wê civak wê were dîzaynkirin û ankû wê were sehêt(kontrol) kirin jî. Wê bo vê yekê wê were pêşxistin. Wê zarok bi mejiyê wan yê teze û nû re wê werina hildan li hundûrê wê. Wê di wê çerçoveyê de wê, ew li gorî hin xwestekna wê werina perwerdekirin. Ev rewşa perwerdekirinê, wê di çerçoveya rewşa desthilatdarîyê de wê werina pêşxistin.

Di aslê xwe de wê, li ser rewşa dibistanan re wê, tekoşîneka desthilatderiyê wê bi civakê û navaroka wê re wê wê hebe. Çendî ku civake dixwezê ku wê kontrol bike jî wê, zanebûnê bi dibistanan wê bike ku wê di vê çerçoveyê de wê bikarbênê jî lê wê, zanebûn bi perwerdekirinê û hwd re wê hertimî wê di rewşa xwe ya teybet de wê rêya xwe wê bixîzênê. Ev jî wê, di vê çerçoveyê de wê weke rewşek teybet bê. Kontrolkirina zanînê wê hertimî wê bi pêşketina wê re wê di rewşeka ku ew wê rewşa kontrolkirinê wergerênê rewşa vajî wê. Bo vê yekê wê, hertimî wê li ser wê rewşa kontrolkirinê re wê tekoşîna desthilatdarîyê wê bi civakê re wê hebe. Rewşa dibistanan, wê di vê çerçoveyê de wê, weke 'dibistanên desthilatdarîyê' wê werina pêşxistin. Ev jî wê, di rewşekê de wê mirovan wê çawa li gorî wê xwestek û sîyeseta wê, wê werina perwerdekirin, wê lingê wê yê sereka bê. Lê civak jî wê hertimî li ser rewşa têgînên pedagojikî ên bi rexnegirî re wê bike ku dibistanên nava xwe ew bi rengê xwe re wan pêşbixe. Wê di vê çerçoveyê de wê, tekoşîna desthilatdarîyê wê bi civakê re wê bibê. Desthilatdarî, wê weke malên polis û leşkeran, wê bixwezê ku dibistanan jî ew wan di wê çerçoveyê de bikarbênê di çerçoveya armancên xwe de di nava civakê de.

Rastîya perwerdeyê, wê weke rastîyek civakî a giring bê ku mriov wê divê ku wê bi teybetî hilde li dest bê. Di vê çerçoveyê de wê dibistan, wê weke aliyekî ku wê hertimî wê tekoşîn wê li ser rewşa mejî û aqil re wê bi hevdu re wê were meşandin bê. Di rewşa dibistanan de wê zanebûn, wê were bikarhanîn. Li vir, wê ser rengê aqil ê ku ew dihê pêşxistin re wê ev rewş, wê weke rewşek teybet wê xwe bide diyarkirin. Rewşa aqil a bi perwerdeyê û pedagojiyê wê weke aliyekî giring ê pêşketina mirov bê. Di vê çerçoveyê de wê weke aliyekî mazin ê jîyane mirov bê. Wê di vê çerçoveyê de wê, weke ku wê pêşketina mirov wê were kirin bin sehête de wê rewşek wê xwe bi pêşketna bernemeyên perwerdeyê ên bi vî rengî re wê bide diyarkirin. Rewşa perwerdeyê, wê hertimî wê weke mijareka ku wê di rojeve mirov de bê. Di vê çerçoveyê de wê mijara pêşxistin û

bikarhanîna aqil ku wê çawa wê were pêşxistin û domandin, wê ev bi dibistanan re wê xwe bide dîyarkirin. Di fahmkirina rewşa dibistanê de wê aqil were fahmkirin. Wê rastîya civakê wê were hildan li dest. Dîrok, civaknasî, dad, û hemû beşên din ên zanistê ên weke bîoloji, fîzîkê û hwd, wê werina hildan li dest. Di vê çerçoveyê de me divê ku wê rewşa dibistan û perwerde bi têngîna pedegojiyê re wê berdewam bikin û wê werênina li ser ziman.

Li vir, em divê ku vê yekê jî di dewama mijarê de wê werênina li ser ziman ku wê dibistanên serdema felsefeyê, wê weke dibistanna ku wê di wan de wê aqil wê bi rewşên wê yên weke xwwezayê û hwd re wê were perwerde kirin. Di vê çerçoveyê de wê, zanîn di wan de wê were pêşxistin. Lê ev rewşên wê, di serdema mede vegerîyana rengna ku wê çawa di çerçoveya tgîne netewî de wê civakan bi reng bikin û li gorî politikayên rêveberîya netewî ku wê biafirênê, di wê çerçoveyê de wê, were hildan li dest. Di vê çerçoveyê de wê, afirandîna netewekê û misogerkirina wê, wê li ser dibistan û pêşxistina wê re wê were bikarhanin.

Li vir, rewşa dibistanan, wê hertimî wê weke rewşeka ku wê giringîya xwe bi pêşketina xwe re wê bide dîyarkirin bê. Dibistan, di nava civakê de wê weke sazîyên perwerdekirinê ên bizanînê bin. Her wusa, wê di vê çerçoveyê de wê, wê xwedyê wateyê bê. Li vir, ya ku wê dibistanê bike dibistan jî wê, bi wê têngîna dibistanî di wê de xwendin bê.

Dibistan, wê weke mijareka dîrokî bê. Her wusa, wê divê çerçoveyê de wê dibistan, wê ji aliyê dîrokê ve wê rewşek pedegojikî jî wê di nava civakê de di çerçoveya pêşketina wê de wê bi aqilê xwe re wê pêşbixe. Wê ew zanebûna ku ew bi demê re wê pêşbikeve, wê di wan de wê were bi sazî û azûmankirin.

Ji aliyê rewşên dibistanê ên baş û nebaş ve jî wê dibistan, wê di nava civakê de wê xwedyê wateyê bê. Lê ew ji aliyê başî û nebaşîya wê ve wê, aqil û ankû zanebûn wê ew wê rengê wê, wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Di vê çerçoveyê de wê rewşa aqil û rengê wê yê biz anebûnî wê hertimî di rewşa fahmkirina pêşketina dibistanê de jî wê giring bê. Di çerçoveyekê de tîkiliya aqil û dibistanê, di vê çerçoveyê de wê bi hebûna civakê re wê li ser aqil û zanîna wê re wê were hanîn li ser ziman.

Di rewşa fahmkirina rewşa dibistanê de wê, di vê çerçoveyê de wê destpêka pêşketina aqilê me ku ew ju kû destpê dike, mirov divê ku heta wir herê. Her wusa, di rewşek fêrbûna bi aqil re wê dibistan, wê weke çerçoveya rewşa aqil û fêrbûnê wê bi xwe re wê bide dîyarkirin û hanîn li

ser ziman. Wê li wir, bi hûrgilî wê nêzîkatîyên aqilî û hwd wê werina hildan li dest. Aqil, wê were fahmkirin. Di vê çerçoveyê de di aslê xwe de mirov ku rewşa dibistanî bi gotina pedegojiyê re di rex hevdû de wê hilde li dest wê rast bê. Li vir, rewşa dibistan û têngîna pedegojikî wê, ji aliyekî ve wê hevdû temem bikin. Li vir, wê têngîna pedegojiyê wê weke şêwayekî pedegojikî ê bi zanebûnî wê were û derkeve li pêş. Mirov ku ew di farqê de bê û ne di farqê de bê, wê di jîyane xwe ya asayî de jî wê, hertimî wê xwediye nêzîkatîyên pedegojikî bê. Nêzîkatîyên bîaqilane û ku ew didina fêrkirin, wê hertimî wê weke nêzîkatîyna pedegojikî wê xwediye wateyê bin.

Lê di dibistanê de wê pedegojî, wê weke mijareka perwerdekirinê a bi kirina wê re bê. Her wusa, fêrkirina di dibistanê de wê, bi perwerdeyê re wê weke rewşek pedegojikî bê. Dibistan, wateya wê ya sereka wê ew bê ku ew di wê de ew perwerde were dîtin û ew rêyên baş dana fahmkirinê û xwandinê ku ew werina kifşkirin. Ew rê jî wê rastîya pedegojiyê wê bi xwe re wê bi wate bikin. Pedegojî, wê bi rastîya xwe re wê, xwediye wê wateya bi fêrkirinê re bê. Rewşa pedegojikî a herî destpêkê wê di jîyane mirov de wê bikifşkirina bi nerîn û dîtina xwe ya xwezayê bê. Dîtina xwezayê derkkirina wê û hwd, wê di vê çerçoveyê de wê bi fêrbûna wê re wê weke rê û rewşek pedegojikî a bi aqilê mirov re bê. Li vir, têkiliya di nava aqilê mirov û xwezayê, wê bi fêrbûna mejiyê me re wê xwediye rewşek girtinê bê. Dîtina mirov, wê bi hişkirina mirov re wê ew wê dîtinê wergerênê li aqil. Di vê çerçoveyê de di nava rewşa dîtin û bûna wê ya weke aqil jî wê rewşa hişê û ankû hişkirinê wê hebe. Li vir, hişkirin, wê weke wê tiştê ku me li hewirdora xwe dît ku em wê, weke rewşek bi aqil a ku mirov wê bi xwe re wê pêş dixê bê. Di rewşa girtina mejî de wê, her tiştê ku me dît, wê di mejiyê me de wê bi dîmen bê. her wusa, di wê rewşa dîmen û tiştê de wê, ew rewşa hişkirinê wê weke rewşeka ketina farqe wê de bê. Her wusa ketina farqê, mirov dikarê wê weke rewşa bîrkirinê jî wê hilde li dest. Di vê çerçoveyê de wê, di vê çerçoveyê de wê ew rewşa hişkirinê wê bi me re wê xwe bide diyarkirin.

Her tiştê ku ew hat hildan li mejî, wê weke dîtin û nerîna me bê. Ew jî wê, ji aliyekî din ê derkkirinê ve wê weke rewşek ezmûnî a bi mejiyê me re bê. Mejî, di xwe de wê xwediye xêvê bê. Heta ku xêva me, pêşneketîya û bi wê re rewşên genetîkê xwe bi wê re ne gihandina rewşek dîzaynkirî, wê girtina mejî jî wê pêşnekevê. Girtina mejî û ankû derkkirin, wê weke rewşeka derve a li wê rewşa dîzaynkirî a bi mirov re bê. Mejî, wê weke rewşa navendî a wê bê. Dibînê. Dibihîzê, têj û ankû

tahm digirê. Weke van wê gelek rewşên din jî wê, pêşbikevin. Ev rewş, hemû, wê di çerçoveya heyîna mirov de wê hebin.

Rewşa mejî, wê di vê çerçoveyê de wê xwediye rewşek teybet bê. Rewşa mejî, di rewşa wê ya girtinê de wê, bi dîtin û derkkirinê re wê tiştan wê weke wan derk bike. Ew dîtin, wê weke rewşeka ku mirov wê di mejiyê xwe de wê qayd dike bê. Di rewşa qaydkirina di mejî de wê, rewşa derkkirinê bê. Di vê çerçoveyê de mirov, tiştan ku wî dît wê bi mirov re wê di xêva mirov de wê qayd bibê. Li vir bi dîmenê qaydbûn, wê di vê çerçoveyê de wê ji aliyê mejiyê me ve wê, weke rewşek pedegojikî jî wê xwe bide diyarkirin. Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov wê rewşa wê di vê çerçoveyê de wê hilde li dest.

Rewşa dîtinê weke bi wêneyî û ankû bi dîmenê, wê her wusa wê weke rengê bihişî ê aqilî bê. Mirov, di vê çerçoveyê de wê, wê wêneyê û ankû dîmenê wê weke rewşek kodkirinê a di mejiyê xwe de wê bikarbênê. Di mejî de wê ev rewş, wê zêdetirî wê wê hebin. Bo vê yekê, rewşên weke dîtinê, bihîstinê û hwd, wê xwediye wateyê bin. Mejî û ankû laş, bi xwe re wê di rewşekê de wê bikeve farqe wê de jî. Ketina wê farqê, wê di aslê xwe de wê di rengê hişmendiyê de bê. Minaq rewşa têj û ankû tahm girtina zarokê a ji xwarinê mirov dikarê wê li vir bi minaqî wê werênê ser ziman. Zarok, wê dema ku ew pitika, wê tenê li ser bêhn û germehiya dayika xwe û ankû bavê xwe re wê hevnasînekê wê bike. Di vê çerçoveyê de ew şîrê ku ew ji singa dayikê dixwe û ankû ew piştî ew mamaya ku ew dixwê, wê zarok ne di farqe têja wê ya bi laşê xwe re bê. Wê ew jî wê, bi wê re wê piştî wê pêşbikeve bê. Zarok, wê piştî wê li ser rengê hişkirinê ê bi xwe re ku ew pêş dikeve û wateyek wê ya fîzyolojikî jî heya, wê bi wê re wê bidest ketina farqe wê bike. Wê bi wê re wê, ev rewş weke rewşek hişkirinê jî bê. Zarok, di aslê xwe de wê di xwe de wê ji dayikê wê pêşî bi rêya wê bêhn û germehiya ji wê, ew wê vê rewşê kifş bike. Piştî jî wê di mejiyê zarokê de wê ew pêşbikeve. Rewşên weke bêhnê, têjgirtinê û hwd, ne rewşna ku mirov, dikarê wê bi dest bigirê û destlêbide. Lê weke rewşna fîzyolojikî na. Ev rewşên fîzyolojikî wê di mejî de wê bi dîtinê mejî a ku wê xêv di temenê wê de bê, wê weke rewşek fîzikî a ku mirov, wê nikarê bidest bigirê, rajiyê de bidest û wê destlêbide û hwd, bê. Rewşa aqilê mirov wê di vê çerçoveyê de wê xwediye rewşek giring a ku mirov divê ku wê bi teybetî wê hilde li dest bê. Di vê çerçoveyê de wê, rewşa dîmenê ku ew bi xêvê re ew hena, û ankû weke wêneya xêvî jî ew mirov dikarê wê bi nav bike, wê ji

aliyekî ve wê rengê dîtî û ankû nerîna me ya ji derve û ankû li derve jî wê bi xwe re wê bide dîyarkirin.

Dema ku zarok bidest fêrbûnê dike, wê li ser wan wêneyên xêvî re wê bimeşê. Yanî wê, bi wêneyên xêvî re wê bidest fêrbûnê bike. Wê li wêneyan binerê. Wêne, wê weke rewşa herî dîtînbare a ku mirov dikare wê fahm bike bê. Bo mejî û girtina mejî û her wusa fahmkirina wê, wê ya hesan bê. Lê her girtin û dîtî, wê ne xwediyê fahmkirinaka bi nasîn bê. Ev rewş jî wê, di vê rewşê de wê xwe bide dîyarkirin ku wê dema ku wê zarokek li tiştê binerê, ku wê li wê tiştê nerî, wê ew wê tiştê bibînê û wê bi dîtî xwe re wê nas bike. Lê wê nizanibê ku ew çi ya. Tevî ku ew wê tiştê dibînê jî wê, ji dê û ankû bavê xwe wê bipirsê ku ew çi ya. Dêûbav, wê bersivê bidina zarokê û wê ji wê re bibêjin ku ew tişt, tiştê ku ew navê wê çi ya, kêrî çi tê û wê çi bê. Wê li ser van xosletan re wê ew tişt wê were salixkirin û fahmkirin. Dema ku piştî zarok wan tiştan bibînê, wê bi wê re wê ew xosletên ku wê bi wan re bihîstina wê ew jî wê di wê demê de wê werina bîra wê. Wê bibêjê ku ew kêrê çi tê. Wê li ser wê kêrhatina wê tiştê re wê salixkirina wê di mejiyê xwe de wê bike. Wê ew bahse wê bike, wê ew wê werênê ser ziman. Her wusa wê di vê çerçoveyê de wê bi dîtî re wê bi xosletkirina bi rengê salixkirinê re wê zarok xwediyê têgihiştina wê tiştê bê.

Di dibistanê de wê zarok, wê pêşî wê li ser wan rewşên xwe yên dîtî re wê bidest fêrbûnê bike. Wê bibînê. Tiştê ku wê dît, wê di mejiyê xwe de wê salix bike. Wê fêr bike ku ew kêrî çi tê. Wê bi wê re jî wê, ew wê hilde li dest.

Mejiyê zarokê, wê di vê çerçoveyê de wê di çerçoveya fêrbûna wê ya pedagojikî de wê, tiştê bi xosletên wê re wê bidest fêrbûnê bike. Piştî jî wê bidest danîna têkiliyên xosletan û tiştan a bi hevdu re wê bike. Ev jî wê, aliyekî mejiyê zarokê ê afrîner bê. Mejiyê zarokê wê di vê çerçoveyê de wê di girtina xwe de wê, di wê pêvajoya xwe fêrbûnê a bi danîna têkiliyê dinava xosletan û tiştan û hwd de wê êdî wê di mejiyê xwe de wê bikeve pêvajoyek afrîner a di mejiyê xwe de. Ev pêvajo, wê weke pêvajoyek giring bê. Zarok, çendî ku ew karibê xwe rehet û serbest hîs bikê û bibînê, wê di wê rewşa xwe de wê zêdetirî wê pêde wê herê. Di vê çerçoveyê de wê, vîna zarokê a ku ew pêş dikeve, wê ji aliyekî ve wê temenekî giring ê pêdeçûyîna zarokê bê. Li vir, di aslê xwe de mirov, divê ku wê wêratîya zarokê û vîna wê, bi rewşa fêrbûna wê ya zanîna wê re têkiliya wê dênê wê dênê û wê werênê ser ziman.

Li vir, wê wêrabûna zarokê wê rengekî de wê weke wratîya wê ya di mejiyê wê de ku ew, bi wê re li ya ku ew nizanê û ankû ji aliyê wê ve nayê zanîn ve ku ew dikeve rêwîtiyê de bê. Di vê çerçoveyê de wê ev rêwîti, wê çawa bi başî wê bi pêşde wê herê, wê ew jî wê giradayî wê rewşa wê bê. Li vir, wê rewşa fêrbûnê û ya wêrabûnê wê ji aliyekî ve wê li hevdû hoyandî wê di têkiliyê de bê. Çendî ku ew fêrbûn bû, wê wêrabûnê pêşbixe. Û çendî ku ew wêrabûn pêşket jî wê zarok bi ser xwe ve wê were û wê di wê fêrbûnê û zanînê de wê ew jî wê pêde herê. Ev jî wê, weke rewşa pêşketina zarokê bê.

Li vir, rewşa fêrbûna zarokê, wê di vê rêwîtiya wê de wê di xwe de wê gelek rewşên ku wê weke asteng wê derkevina pêşîya wê û wê pêvajoya wê ya fêrbûnê wê derbe bike wê derkevina li pêşîya wê. Zarok, wê di vê çerçoveyê de wê, bike ku ew bi ser wê ve wê were. Wê hîs bike ku wê ew çi bike. L hêza wê têrê nakê. Wê, di vê çerçoveyê de wê ew mihtacê alikariyê bê. Di vê demê de wê zarok, bo ku ew wê fêrbûna xwe bi pêşde bibê, wê mihtacê alikariyê bê. Di vê rewşa alikariyê de wê, aliyê giring jî wê ew bê, ku ew alikarvan ku ew dêûbav bin û ankû memosteyek bê, ew bixwe wê demna pêwîstî bi wê hebe ku ew bi awayekî rast, ya ku weke astengî di mejiyê zarokê de ew heya ji gotinên wê fahm bikin û wê bi wê êdî wê bidina bûhûrandin û zarokê ji wê rizgar bikin. Li vir, ya ku wê herî zêde ku ew zarok, di wê ahenge xwe ya ku ew ji zaroktiya xwe û ew hat wê asta ku wê bidest dibistanê kirîya ku ew newê xirakirin û derbe li wê newê xistin û ankû ew newê birrîn.

Zarok, wê van rewşan wê hemûyan wê bi xwe re wê karibê wan fahm bike. Wê her wusa, wê aqilê zarokê wê di fahmkirinê de wê, zêde pîrsgirêka wê nebê. Tenê ya ku ew divê ku ew fêr bibê, wê bi demê re wê fêrî danîna têkiliyê di nava xoslet û tiştan de bê. Ev jî wê, zarokê di fahmkirina wê de wê bi demê re wê bi pêşde wê bibê.

Rewşa fahmkirina bi zarokê re wê, di dibistanê de wê bi rengê perwerdeya ku ew dibînê re wê hin bi hin wê bidest fêrbûnê bike. Lê li vir, ya ku ew fêr dibê, bi dîroka wê, rewşa wê ya jîyanê civaknasî ku ew bi malbatî di wê de dijî û her wusa zimanê wê yê dayikî re divê ku ew bi hevdû re di ahengekê de bin. Wê ev jî wê temenê wê rastîya wê ya bi pêşketina wê re bê. Pêşketina wê, w di vê çerçoveyê de wê bi rengê dîtina wê re wê, wê hin bi hin wê pêşbikeve. Wê zarok, wê bi tiştên ku ew fêrbû bi gotinî, wê têkiliya wê di mejiyê xwe de wê bi dîmen ankû wêneyên ku w berê girtina re wê dênê. Yan jî wê, li derve li jîyan, wê têkiliyê wê bi rewşên ku ew jîn dike û ankû dibînê re wê dênê. Ev rewşa

têkiliyê wê li pêşîya zarokê wê gelek rewşên ku wê newina zanîn û nepenîyan wê di mejiyê zarokê de wê bide afirandin. Ev jî wê, weke aliyekî din ê ku wê zarok di wê pêvajoya xwe ya fahmkirin û danîna wê têkiliyê de ku wê, mihtacê alikariyê bê. Li vir, divê ku mirov wê jî ji bîrnekê ku wê ya kirde wê zarok bê di wê fahmkirinê pêşketinê de. Di vê çerçoveyê de wê zarok, bi wê kirdeyatîya xwe re wê di rewşa xwe de wê pêşketina xwe di nava rewşa xwe ya jîyanê, malbatê, rewşên civakî ku ew di nava de ya û dijî û hwd re wê dênê. Rewşa wê ya dibistanî û perwerdeyî jî wê weke rewşek pedagojikî wê di vê çerçoveyê de wê xwediyê temenekê bê û wê li ser wê re wê zarok wê di wê de wê serkevtinê wê bidest bixe û wê pêşketinê bi xwe re wê bide çêkirin.

Rewşa pedagojiyê a civake kurd li kurdistanê

Li vir, rewşa pedagojiyê a civake kurd mirov wê hilde li dest divê ku mirov wê bi wê re dîroka wê ya li herêmê a bi hezaran salan wê hilde li dest. Di nava xwe de wê civake kurd wê xwediyê rewşek pedagojikî a bi dîroka xwe ya dirêj re bê. Di rewşa dîroka civake kurd a pedagojiyê de wê, rewşeka dîrokî a ku em heta serdemên destpêkê ên şariştaniyê wê bibin wê xwe bide diyarkirin. Heta roja me jî, ku mirov li nava civake kurd dinerê, li xûy, tevger û kirinên wê yên jîyanî ku mirov dinerê, mirov wê rastî wê rewşa wê ya jîyanî a bi xwezayê re a bi xosletên wê re wê werê. Di vê çerçoveyê de wê rewşa xwezayî wê, weke rengekî jîyane wê û xosletên wê yên jîyanî jî bê.

Ev rengê jîyane wê ya di nava xwezayê de wê mohra xwe wê li pêşketina wê û bi teybetî jî pêşketina aqilê wê jî wê bide. Bi wê re wê di nava jîyanê de wê aqil xwe wê hemû ji fêrbûnên xwe yên xwezayî ên jîyane xwe wê bigirê. Di nava wê herîkîn jîyanê de wê çawa wê, ew wê pêşketina xwe wê bi xwe re wê werênê li ser ziman, wê li ser wê re wê rewşek teybet civakî ya wê hebe. Mirovê kurd, ku ew bahse wî dihê kirin, di serî de wê aliyê wî yê ku wê were bîra mirov, wê bibîrkirina wî ya ku ew di wê de xorta bê. Di vê çerçoveyê de wê ev weke aliyekî wê bê. Li wê bi wê re jî wê, çawa li ser wê re wê di jîyane xwe de wê, bi kirinîya xwe re wê jîyane xwe bide domandin, wê di vê çerçoveyê de wê xwediyê rewşek teybet bê. Heta roja me, rewşa wê ya fêrbûnî wê weke rewşeka ku ew bi wê re wê di mejiyê xwe de wê bijî bê. Ew rewşa xortbûna xêvkinê, wê weke rewşeka encama bi hezaran salan a pêşketina wê bê.

Di vê çerçoveyê de mirov divê ku vê yekê jî wê werênê li ser ziman ku wê rewşa fêrbûna bi jîyanê re wê çawa wê were pêşxistin û wê zêdetirê wê were dîyarkirin, wê ew jî wê xwe bi jîyanê re wê bide hanîn li ser ziman. Di vê rewşê de mirov, divê ku vê yekê jî wê weke rewşek teybet wê hilde li dest. Di vê çerçoveyê de wê rewşa fêrbûna ji xwezeyê, wê piştê wê were rijandin li ser rûpelan. Her wusa ev rewş, wê ji aliyekî ve wê xwediye pêvajoyîna giring ên ku mirov wan dikarê bi teybetî li ser wan bisekinê bê.

Di rewşa dîroka fêrbûnê de î ro, gelek bineter û nîşanakên wê li herêmê hê jî ew, hena ku mirov dikarê wan di vê çerçoveyê de wan şîrove bike û wan werênê ser ziman. Her wusa rewşa pêşketina jîyanê wê, di nava xwe de wê di vê çerçoveyê de wê ji hevdû bi rengê derhanîna bi kifşkirinê weke li ser aqil re wê xwe bide domandin. Di dewama wê de wê her tişt, wê bi hevdû re wê di ahengekê de wê xwediye wê herîkîniya bi hevdû re a di jîyanê de bê. Di vê çerçoveyê de wê rewşa w herîkîniya jîyanî wê, wê weke rewşeka ku wê, hertimî wê li wê pêşketinê nû, wê li wê werina zêde kirin bê. Di rewşa pêşketina jîyanê de wê, di vê çerçoveyê de wê rewşek teybet wê hebe. Di pêvajoyên jîyanê ên şariştanî ên ku ew li kurdistanê bi civake kurd re ew pêşketina de wê, wê êdî wê hin bi hin wê rewşên dibistanî wê pêşbikevin. Ew rewşên dibistanî wê pêşî, wê weke rewşên ku wê li bawergehan wê pêşbikevin bin. Piştê jî wê, ew werina pêşxistin. Wê bi aqil, wê têgînên ku wê werina kifşkirin wê li wê werina zêdekirin. Lê ev rewşa pêşketina jîyane şariştanî a li kurdistanê wê bi xwe re wê jîyane bi xwezayê re wê bi hevdû re wê di ahengekê de wê hebûna xwe wê bide domandin. Di vê çerçoveyê de wê ev rewş, wê bi hevdû re wê bidom in. Rewşa jîyane koçerîyê a bi xwezayê re ku ew weke 'jîyane zozana' jî ew dihê bi navkirin di nava kurdan de wê xwe di serdemên pêvajoyên jîyane şariştaniyê de jî wê li rex wê ew wê xwe bide domandin. Bi wê re jî wê jîyane şariştanî ku wê bi wê re wê bajarvanî jî wê pêşbikeve ku ew wê di nava kurdan de wê weke 'jîyane deştê' wê, ew were hanîna li ser ziman, wê ew jî wê di vê çerçoveyê de wê pêşbikeve. Her wusa, ev herdû rengên jîyanê, wê weke dû dîmenên ku ew di nava hevdû de di bûhûrin û bi demê re bi jîyane civakê re wê hebûna xwe wê bidina domandin bin. Ev rengên jîyanê wê, ji gelek aliyan ve wê hevdû bipiştgir jî bikin. Her wusa jîyane deştê, wê bi pêşketina karê dest ê weke çêkerîya weke hadadîyê û hwd re wê, tiştên ku wê pêdivî bi wê hebe wê çê bike. Ya jîyane çolê û ankû ya zozana jî wê, dervî wê, pêdivîyên jîyanî ên weke zad û hwd, wê

çê bikin û wê bi xwe re wê temenê jîyane xwe û ya li bajaran jî wê ji gelek aliyan ve wê çî bike. Wê ji aliyekî ve wê weke ku ew li rex hevdû bi hevdû re di ahenge de bê. Lê ji aliyekî din ve wê ev rengên pêşketinên jîyanî wê bi hevdû re wê di nava nakokîyna de jî bin. Wê bi hevdû re wê, çendî ku ew nakokîya wan çînî wê weke ku wê hebê jî wê, karibin wê bihevdû re wê jîyan xwe li rex hevdû wê bi xosletên xwe re wê bidina domandin û bijîn.

Li vir, jîyane li bajêr, wê weke jîyane ku wê rûniştî bê. Wê di cihê xwe de wê hemû amûrên xwe yên jîyanî û pêdîvîyên xwe wê peyda bike. Di vê çerçoveyê de wê, karên weke yên bidestî û hwd ku em dikarin weke 'hûnera dest' jî wê bi nav bikin, wê bi aqilê mirov re wê pêşbikevin. Ev pêşketinên ku ew dibin, wê bi xwe re wê ji aliyekî ve wê temenê wê pêşketina jîyanî jî wê bi xwe re wê biafirênin. Lê bi wê re ev pêşketina karên hûnerî ên destî û hwd, wê bi xwe re wê giringîya pêşketina aqil û bi wê rêxistinkirina wê re jî wê, xwe bide dîyarkirin. Di rewşa pêşxistina bi aqil û pîretîka kirina wê, wê di vê çerçoveyê de wê bi jîyane destê re wê zêdeyî wê li ser aqil û kirinîya mirov a hûnerî a di jîyanê de re wê bimeşê. Li vir, mirov divê ku vê yekê jî wê werênê li ser ziman ku wê hûner, wê weke karên ku ew bidestî bi aqil û hiş dihên pêşxistin bê. Tiştek ku ew hat çêkirin û hwd, wê weke karekî hûnerî bê. Ji çêkirina gêsnekê bo kolandina ard bo çandinîyê û her wusa rewşa çandinîya ardê weke raz û ankû warz û hwd, wê ev rewş hemû jî wê aliyekî wan hûnerî ê li ser zanîne wê hebe. Ji xwe, wateya têgînîya hûnerî jî wê ew bê ku mirov bi aqilê xwe re wê rewşa ku mirov bi wê re wê jîyanê bike ku mirov wê pêşbixe bê. Her wusa di farqe wê de bûyîn jî wê weke têgîneka hûnerî bê. Ev têgîna jîyanî ku ew hat bihişkirin û hat hanîn li ser ziman, wê weke rewşek hûnerî jî bê. Di vê çerçoveyê de wê tişta ku weke têgînek hûnerî bi fêrbûnê bûya, bi wê rengê bi qaydkirina wê ya bi aqil re wê wê temenê pêşveçûnên din ên weke wê jî wê bi xwe re wê bi afirênê. Di aslê xwe de wê rewşa aqil a weke bi fêrbûnê re ku mirov wê bitêgîneka pedegojikî wê werênê ser ziman jî wê di vê çerçoveyê de wê bi awayekî pirr alî wê hebûna xwe pêşbixe û wê bi xwe re wê bide domandin.

Di vê rewşê de wê her wusa wê di nava jîyanê de wê gelek rewşên weke yên ew bi aqil wê bi fêrbûnê re wê bibin û wê werina pêşxistin wê bibin. Fêrbûn, wê di jîyanê de wê di vê çerçoveyê de wê temenê afirandina bi xwe re jî wê biafirênê. Her wusa mirov wê di vê çerçoveyê de wê aqil, wê weke rewşek têgînî a bi xwe re wê pêşbixe. Aqil, li ser

rewşa fêrbûnîya bi wê re wê xwediye rewşek pedegojikî bê. Rewşa fêrbûna ji aqil, wê bi xwe rewşa pedegojikî bê. Di vê çerçoveyê de ji têgînîya aqilî derhanîna dîmen û rewşa bi wênekirinê û hwd, wê di vê çerçoveyê de wê têkiliya aqil û pîretîkê a di pêşketina bi jîyanê re de wê bide dîyarkirin.

Di vê rewşê de mirov divê ku vê yekê jî bi wê re wê werênê li ser ziman ku wê rewşa aqil, wê weke rewşek teybet bê. Mirov, wê di vê çerçoveyê de wê xwe mihtacî fêrbûnê wê bibînê. Her wusa, wê rewş, rê û rêbazên fêrbûnê bi rengên danûstandinê, axiftina li hevdû û bi hevdû re û hevpeyvînên ku ew bi hevdû re di çerçoveya pirs pirsînê û bersivandina wê û hwd re de wê werina pêşxistin. Ev rewş, wê têkiliya aqil û jîyanê û pêşketina wê jî wê, bi hevdû re wê di çerçoveyek bi aqilane de wê bi xwe re wê dênê. Rewşa pêvajoyên jîyane şariştanîyê ku wê hin bi hin wê di vê çerçoveyê de wê pêşbikevin, wê di jîyanê de wê weke ku mirov di pêvajoyên jîyanî ên destpêkê de ku mirov wan kifş dike, wê rewşên dibistanî û perwerdekirinê û hwd wê pêşbikevin. Ev rewş, wê pêşî, wê di nava rewşên olî û bawergehên wê de wê di jîyanê de wê bi sazîyî û sazûmanî wê pêşbikeve. Lê piştê wê, hin bi hin wê weke ku mirov wê di serdemên kevnera ên felsefeyê de wê bibînê, wê dibistan û ankû rewşên dibistanî wê dervî wê jî wê bidest pêşketina xwe ya li ser aqil û pêşketina wê re wê bikin. Ev jî wê bi demê re wê temenê perwerdekirina aqil û felsefeyê û hwd, wê bi xwe re wê di jîyanê de wê pêşbixe. Mirov, wê di vê çerçoveyê de wê bidest pêşxistina temenê aqilê xwe yê di jîyanê de wê bike. Di vê çerçoveyê de jî wê aqil, wê di nava xwe de wê salixkirina hewirdora mirov, jîyane mirov ku mirov wê dijî û rewşên ku ew têgihê û hwd wê di nava xwe wê bi têgihîştin û salix bike.

Di rewşa fahmkirina hebûna pêşxistina rewşa dibistanî û perwerdekirinê li kurdistanê di nava civake kurd de wê, di serdemên civakî ên weke gûtî û qasîtîyan, hûrî û mîtannîyan û piştê wê di serdemên medîya û hwd de wê xwe bidina dîyarkirin. Her wusa wê, ev serdem, wê di wan de wê di bawergehan de wê, li dora têgînên olî ên xwe yên civakî re wê li hevdû wê bicivin û wê xwandinê bikin û fêrbûnê bi xwe re wê li ser wê re wê pêşbixin. Di vê çerçoveyê de mirov, dema ku li ser demên hûrî û mîtannîyan dinerê, wê her wusa, wê di vê çerçoveyê de wê rewşek civakî a li dora wan bawergehan wê zêdetirî wê pêşbikeve. Rewşa perwerdekirinê, wê di dema hûrî û mîtannîyan de wê, bi awayekî sazûmanî wê pêşketina wê, wê were dîtin. Di aslê xwe de mirov, dikarê vê rewşa perwerdekirinê a bi sazûmanî, bibê berî dema hûrî mîtannîyan û

heta serdema gûtf û qasîtfyan jî mirov dikarê wê bibê. Ev serdem, wê serdemna şarîştanî ên li kurdistanê bin û ev serdem wê weke serdemna ku wê di vê çerçoveyê de wê sazîbûn wê di nava jîyanê de wê di çerçoveya pêşketina civakê de wê were û pêşbikeve. Her wusa, sazîyên perwerdeyê, wê di vê çerçoveyê de wê bi bawergehan re wê li ser têgînên aqilî ên ku ew pêş dikevin re wê derkevina li pêş. Rewşa bawergehan, wê ji ya ku em dizanin wê zêdetirî wê xwediyê rengê pêşketinê vê. Her wusa, wê her bajar û ankû bajarokê ku ew di van serdemên şarîştanî ên gûtf, qasîtf, hûrf û mîtanîyan û hwd de ku wê hebin û pêşkevin wê, di wan de wê bi navê yazdanê wan wê, bawergehên ku ew di wê de li hevdû bicivin û bergan ji yazdanê xwe re bikin, wê ava bikin. Wê di wê de wê bi navê yazdanê xwe re wê hizran wê pêşbixin û wê li ser wê re wê fêrbûnaka bi perwerdeyî wê di nava xwe de wê pêşbixin. Jin, mêr, mazin û zarok, wê di nava hevdû de bin. Wê bi hevdû re wê di çerçoveyekê de wê perwerdeyekê wê bibînin. Her wusa, wê bi salan wê di vê çerçoveyê de wê, vê rewşa perwerdeyê, wê bi xwe re wê jîyan bikin.

Di rewşa perwerdekirinê de wê bihevdu re wê rûnîhin û wê yan, wê bi danûstandinê wê bi hevdû re wê biaxifin û wê aqil bidina hevdû û yan jî wê yekî ku ew weke yê herî pîr û bizane ya, wê derkeve li pêş û wê ji girseya li pêşîya wî ku ew civîya ya, wê ji wê re wê bidest axiftinê bike. Wê hizrên xwe ji wê re wê werênê li ser ziman. Her wusa, ew hizrên ku ew bîne ser ziman jî wê, bi navê yazdanê wî wan bî. Bo vê yekê, wê hêjabûn, giringî û nirxdarîyek pirr mazin û baş wê bidan wan hizran. Wê di serê xwe de wê bigirtan. Di serê xwe de girtin jî wê weke nirxekê û pîroziyekê wê bidîtan. Jibîr ne dikirin. Jibîrkirin, wê di gelek rewşan wê weke bêhûrmetîyekê wê bidîtan. Bo vê yekê, wê ew jî bîrnekiriban. Wê heta ku wan karîba, wê di aqilê xwe de wê bigirtan. Bo vê yekê, çanda ji berkirinê wê weke çandaka ku wê bi hezaran salan wê di vê çerçoveyê de wê di nava civake kurd de wê hebûna xwe wê biparêzê. Di vê çerçoveyê de w, ev rewşa jiberkirinê ku wê pirr zêde pêşbikeve, wê ji rewşek asayî wê pirr zêde wê derbas bike û wê di her rewşê û temenê de wê ji mirov wê biheta xwestin. Ev jî, wê weke aliyekî giring ku mirov divê ku wê bi teybetî wê hilde li dest bî. Di rewşa jiberkirinê de wê mejî, wê li hevdû hoyandinekê wê bi aqil wê bike. Bandûra wê jiberkirinê w pirr zêde wê li ser mejiyê wan hebûya. Minaq, wê weke berpirsiyarîyekê ba ku wê hemû oldar û ankû mirovên pêşeng ên bi vê rengê wê, bineterên nivîskî wê jiberkiriban. Wê di aqilê xwe de wê bihiştan. Wê jibîrnekiriban. Dema ku ew bi civatî li hevdû rûniştin, wê di cih de wê weke ku ew nivîsek ku ew

di dest de ya û ankû li ber a û ku ew li wê dinerê û dixwênê wê ji berxwe wê bidest hanîna li ser ziman bikira. Di vê çerçoveyê de wê di ahengekê bêtakokî de wê ew hanîna li ser ziman wê bikira. Di vê çerçoveyê de wê hemû mirovên li dorê jî wê li ser wê, bihizirîyan û wê ew bihanîyan li ser ziman. Di vê çerçoveyê de mirov divê ku wê yekê jî wê divê ku wê werênê li ser ziman ku wê rewşa kurdan a bi vê rengê wê weke rewşek ku wê hertimî wê di nava wan de wê hebe. Li vir, divê ku mirov wê yekê jî bi wê re divê ku wê werênê li ser ziman ku wê her şev wê li hevdû, wê ji dema piştî xwarina şivê û heta nêvî şevê wê, civatên xwe li dar bixistan û wê li hevdû bicivîyan û wê ji hevdû re biaxiftin û bistirandan. Ev rewş, wê weke rewşek xwezayî a civatî wê di nava civake kurd de wê hebûna xwe wê bide domandin. Her şev wê bi vê rengê wê li hevdû bicivîyan. Di civînen xwwe de wê ji hevdû re wê bihanîyan li ser ziman. Piştî jî wê di rojên piştî de wê, di nava rojê de wê ji hevdû re wê bihanîyan li ser ziman ku kî civatê de rûniştî amede hebû û çî hanî li ser ziman. Wê ev jî wê bi avê hevdû re wê bihanîyan li ser ziman. Rewşa civatan weke rewşek civakî a pedegojikî mirov divê ku wê bi teybetî wê hilde li dest. Her wusa, weke gotinên nava xalkê ku wê ji mirovên ku wan hin kêmesî bi bêaqilî kirina û ankû wê wê ji zarokan re wê bigotina ku 'win jî, herin li civatê rûnihin û hinekî bihisênin, dakû ku win hinekî bi bihîzîn û aqil ji dora xwe bigirin.' Di vê çerçoveyê de wê ew bihanîyan li ser ziman.

Di vê çerçoveyê de wê ev rewşên civatan wê aliyekî wan ên din jî wê hebûba. Ew jî wê ba ku wê mirovên weke mîr û bizane, wê hertimî li koşeya pêşî a bilind di nava civatê de wê biheta rûnandin ku wê herkesekî ew bidîtan û wê gotina pêşî a bi axiftinê wê di destê wan de ba. Wan pêşî, gotina xwe digot û diaxiftin. Dema ku diaxiftin jî wê weke çandakê, hisandin wê ji nirxekî mazin biheta dîtin. Di dema hisandinê de jî mirov, tiştê ku ew bihîs bigûhê xwe ku ew jî di hişê xwe de girt, wê hingî ew weke nirxdarîyek mazin wê biheta dîtin û hanîn li ser ziman. Di vê çerçoveyê de ku mirov dihisand, wê ji mirov biheta pirsîn ku ka mirov bi wê hisandinê çî girt di mejiyê xwe de. Wî mirovê ku wî hisandî ku wî karîba ku wê dema ku wî hisandî ku çî hatibû ser ziman ku wî hanî li ser ziman û vegot, wê hingî wê ew weke yê bi hisandina xwe re gûhdarvanekî baş ê bi aqil jî wê biheta dîtin û wê jê bi vî rengî wê biheta bahs kirin. Hisandin û gûhdarkirin, wê du gotinên ku wê di vê çerçoveyê de wê ew bihetan hanîn li ser ziman. Dema ku mirov bêdeng bû û hisand, hingî mirov gûhdar dike. Di vê çerçoveyê de mirov dikarê wê bi wê rengê ew dihat ser ziman wê bêtê ser ziman.

Di girtinaka baş de mirov, divê ku gûhdarvanekî baş jî bê. Her wusa di vê çerçoveyê de mirov çendî ku gûhdarvanekî baş a, wê ew bi zanebûna mirov û girtina mirov re wê xwe bide dîyarkirin. Di vê çerçoveyê de gotinên weke *'hisandinê', 'bêdengbûnê', 'gûhdarkirinê', 'jiberkirinê'* û hwd, wê wek gotinên ku em wan di vê çerçoveyê de divê ku wan hildan li dest bê. Jiberkirin, wê gotineka ku wê çerçoveya têgîna di aqil hiştinê de wê bi wateyî wê were hanîn li ser ziman. Lê bi wateya wê ya duyemîn a bi rengê jiberkirinê bixwe de jî wê were hanîn li ser ziman. Yekî ku ew dihisênê, gûhdar dike, yekê ku ew gûhdar dike, ew di aqilê xwe de digirê. Yekî ku ew di aqilê xwe de digirê, wê karibê jiber jî bike. Wê di vê çerçoveyê de wê di rewşeka li dûv hevdû de wê rewşa aqil hanîna li ser ziman û hisandina li wê û ankû gûhdarkirina li wê, wê bihanîyan li ser ziman.

Di vê rewşê de mirov divê ku wê yekê jî wê divê ku wê werênê li ser ziman ku wê civak, wê di vê çerçoveyê de wê bi aqilekî ew bihata ser ziman. Aqilê ku ew di nava civakê de ew dihat ser ziman, wê ji civatan ew belav bûba. Wê çi di civatan de ku ew hat bihîstin, wê di rojê de jî wê, weke aqil, ew biheta ser ziman. Vegotin, rewş, zanîn, têgînên aqilî ên weke yên fîzîkê, stêrzanîyê, olzanîyê, felsefeyê û hwd, wê hertimî wê ji devê zaneyên civakê wê di civatan de wê di wan lev civînên wan de wê biheta ser ziman. Rewşa civatan, di aslê xwe de mirov, di vê çerçoveyê de wan dikarê weke rewşna dibistanî ên civakî ên navxweyî wan bi xwezayî wan werênê li ser ziman. Her wusa, ev rewşên civatî ên bi lev civînê, mirov dibînin ku wê di her demên civatî de wê li kurdistanê di nava civakê de wê hebin.

Li kurdistanê, her wusa serdemên hûrî û mîtannîyan û ên berî wan ên gûtî û qasîtîyan ku mirov li wan dihezirê, her wusa mirov di vê çerçoveyê de wê rewşa wan kifş dike. Wê her dever, ku ew gûnd bê, bajarok bê, bajarê mazin bê, û ankû çavçeyek piçûk û ankû mazin bê, wê li wê bawergehên ku wan bi navê yazdanê xwe vekirina wê hebin. Wê hertimî li wan bicivin bi civatî û wê ji hevdû re ji dev wê werênina li ser ziman. Di vê çerçoveyê de wê jin, mêr, mazin û piçûk wê bi hevdû re wê rûnîhin. Wê ew farqî di nava wan de newê xistin. Heta ku wê bê teşwîkkirin ku ew bi wê rengê eew bi hevdû re rûnîhin. Bo ku ew aqil ji hevdû bigirin. Di vê rewşê de minaq, wê kê ji kîjan yazdanê re wê bergê bike, wê bi navê wê re wê ew werê hildan. Navê navê yazdanê xwe wê li pêşîya navê xwe wê dênê û wê navê xwe bi wê rengê wê bînin ser ziman. Li pêşîya navê xwe danîna navê yazdanê xwe û bi navê xwe re hanîna li

ser ziman, wê hem nîşanaka perwerdegirtina wê bê û wê bi wê re wê nîşanaka wê bê ku ew ji kûderê ya jî. Ber ku ew yazdan, wê bi wê de vera ku ew lê ya, wê ew heba û wê di vê çerçoveyê de wê dem bi dem wê ew herêm w bi navê yazdanê xwe re wê bihanîyan ser ziman. Yazdanê wan, wê weke nav û dagera wan ya perwerde girtin û ji kûderêbûna wan bûba.

Di vê çerçoveyê û rewşê de mirov divê ku vê yekê jî wê divê ku wê werênê li ser ziman ku wê di çerçoveyeka têgînek monismî a olî de ku wê di hundûrê de wê gelek yazdan, wê hatibin pêşxistin wê hebê. Yan jî wê her bawergeh ku ew oldarê wê y mazin ku ew weke yê herî bizane jî ew dihê nîşankirin, wê piştê wê ew jî wê di wê çerçoveyê de wê bi pîrozîyekê wê ew were hanîn li ser ziman. Di vê çerçoveyê de wê ew rewşa oldarî, wê li ser rewşên bi vê rengê re jî wê, têgînên wê, êdî wê werina pêşxistin.

Di dema hûrî û mîtannîyan de wê di vê çerçoveyê de wê şêwayekî giring ê perwerdekirinê wê bi awayekî pêşketî wê hebe. Di serdema hûrî û mîtannîyan de mirov, dikar wê jî werênê li ser ziman û bibêjê ku wê di dema wan wê aqilê felsefîkî jî wê pêşketî wê hebe. Di vê çerçoveyê de wê ew jî wê, were hanîn li ser ziman. Wê bawergeh, wê di wê de wê mirov, wê xwe perwerde bikin. Ev rewşa bawergehên dema hûrî û mîtannîyan, wê bi bi şêwayekî wê bi aqilê felsefîkî û hwd re wê xwediyêê regekî pêşketî ê biaqil re bê. Wê di wê de wê mirov wê perwerde bibin. Ew jîn jî bê û mêr jî wê, wê di wê bawergeha ku ew di wê de ya, wê li wir bi navê yazdanê xwe wê perwerde bibînin. Her wusa dema ku wê mirovê ku ew jin jî bê û mêr jî bê, wê ji navê wê were dîtîn û fahmkirin ku wê û ankû wî li kûderê û ji kîjan bawergehê perwerdeya xwe dîtîya û qadandîya. Minaq weke Kelu-Hepa û Tatu-Hepa, Şuwar-Hepa, Şatu-Hepa, Kipi-teşşup, Îthi-teşşup, Hişmi-teşşup û hwd. Ku mirov, li bawergeha ' teşşup ' perwerde dîtîba û li wê bidawî kiriba, wê navê ' teşşup ' li dawîya navê wan heba.

Di vê çerçoveyê de wê weke regekî pêşketina wan ku ew were misogerkin û ankû ew were dîtîn li berçav, wê ew rewş bihetan pêşxistin. Li vir, rewşa navan, wê mirov li kûderê perwerde dîtîba, wê ji wir wê navê xwe wê qizinc kiriba. Wê bi navê xwe re wê ew biheta dîtîn ku ew li kûderê perwerde bûya û bawerîya xwe bi kê û kîjan yazdanê tînin, wê ew biheta dîtîn bi navê wê re. Di vê çerçoveyê de wê navê mirov, wê rastîya pêvajoyên pêşketina mirov a bi perwerdeya mirov re jî wê bida nîşandin. Her wusa wê di vê çerçoveyê de wê ew bi wê re biheta dîtîn.

Di rewşa pêşketina têgîna perwerdeyê de wê di vê çerçoveyê de wê bi demê re wê li vê rewşê wê zêdebûn bûba. Wê mirov, wê bi aqilê xwe re wê ew hanînen li ser ziman ku wan kirin, wê li ser wê re wê bi pêşketina xwe re wê bihanîyan li ser ziman. Di nava kurdên berê de wê, ev jî wê hebê ku wê bawer bikin ku wê fahmkirin wê hinekî qarakterîstîkî bê. Bo vê yekê, wê bigotan ku 'mirov, di hêka(qaqa) xwe de kifş a.' Ev gotin, wê di vê çerçoveyê de wê bi vê têgînê wê weke gotinaka nava xalkê wê biheta ser ziman ba.

Di vê çerçoveya de wê fêrbûn, wê weke rewşek qarakterîstîkî bê, wê li ser wê re wê gotinên ku wan pêşxistina jî wê hebin. Minaq, gotina weke ya 'şevakorîyê' wê ji mirovên ku ew tiştêkî nikaribin fêr bibin re wê bihanîyan li ser ziman. Mirovê şevakorî, ku ew weke ku wan dihanî ser ziman ku ew di nava rewşa perwerdekirinê û zanîne de jî bijîya, wê ti tişt wê fêrnekiriba. Mirovê vajî wê jî wê weke mirovê 'jîr' ba. Mirovê jîr, ê ku ew bi aqil û zêhnê xwe hertimî şîyar a û ji pêşketinê re vekirîya. Wê tiştêk ji nerîn û dîtina wî ne filitî ba. Ku dît û ankû bihîst, wê di cih de wê hildaba mejiyê xwe û wê fêrkiriba. Li gorî pêşîyên kurdan, 'mirovên nîv fahm' jî hebûn. Ew jî, wê di jîyane xwe de ji tiştên ku wan jîyan kir, wê fêrbûnek bigirtan di mejiyê xwe de. Lê ew jî bi zanebûn û pêşketina xwe re wê zêde bi pêşde neçûban. Wê zêde hêvîyek mazin a bi zanebûna xwe re wê nedaban hewirdora xwe. Di vê çerçoveyê de wê ew rewş, wê bi wan re wê li ser têgîna mirov, aqilê mirov û rewşa girtina mirov a di mejiyê mirov de re wê, biheta dîtin. Di vê çerçoveyê mirovê jîr, ku ew hat dûnyê, wê nîşanakên wê, wê bi jîyane wî re û wê bi gotinên ku ew bi lêv dikir re wê bi wî re wê heban. Wê ew di her rewşa xwe de wê weke ku wê ji yê hewirdora xwe wê cuda ba. Ya ku wê wî cuda bikira ji hevalên wî û hewirdora wî, wê jîrîya wî biaqilî ba. Wê pêşketina ku ew bi aqil bi xwe re çê bikê ba. Wê di vê çerçoveyê de wê ew xwediyê wê rewşa têgînî a bi aqil ba. Di vê rewşê de wê çerçoveyek bi aqilî wê bi wî mirovê ku ew weke mirovê jîr hatîya pênasekirin, wê bi wî re wê biheta ser ziman. Li gorî pêşîyên kurdan, wê mirov çawa ba, wê bi wê rengê wê ew di jîyane wan de jî xwe bi wan re wê ew biheta dîtin û kifşkirin.

Rewşa zanîne û gihiştina wê, wê di vê çerçoveyê de wê bi têgînên ku ew wê weke di rengê bawerkirinê de wê bihetan pêşxistin de wê biheta ser ziman. Li vir, tîgîna zanîne û gihiştina wê, wê di vê çerçoveyê de mirov wê kifş bike ku wê li ser wê serî wê were wastandin ku mirov, çawa dikarê xwe bigihêne zanîne û ankû mirov wê bi zanîne re wê heta kûderê wê karibê pêşbikeve. Li vir, ji rengê hizirkirinên wan, mirov vê

yekê jî bi wan re wê kifş dike ku wê ev wê weke rewşekê wê hebe. Di vê rewşê de wê rewşa gihiştina aqil, wê weke rewşeka ku wê bi jîrîya mirov re bê. Li vir, mirov vê yekê jî bi wê re kifş dike ku wê di nava kurdan de wê **sê rengên zanînê** wê were hanîn li ser ziman, zanîna ku ew heya a bi bawerîyê ku ew jî heya. Zanîna hewirdorê ku mirov wê bi jîrîya xwe digihijê wê. Zanîna ku mirov wê bi aqilê xwe re wê pêş dixê. Di vê çerçoveyê de wê ew werina hanîna li ser ziman. Di rewşa hanîna li ser ziman a zanînê de wê ev rengên têgihî ên weke rengên hebûna zanînê wê di çerçoveya lêkolînên wan ên di mejî de ku ew dikin ku ew bi wê re xwe bigihênina zanînê wê bi bandûr bike. Her wusa, wê di vê çerçoveyê de wê têkiliya van hersê rengên zanînê ku ew dihênina li ser ziman, li gorî wan ku mirov xwe gihand wan, wê êdî mirov karibê afirandinê di mejî de wê bike. Rewşa afirandinê di mejî de wê, weke rewşeka ku mirov wê dikarê bi hebûna xwe re wê werênê li ser ziman. Lê di asta giştî de wê, bawer bikin ku "aqil, xwûdê daya mirov ku mirov şaşîyan nekê. Di rêya rast de bimeşê û hertimî baş bê." Di vê çerçoveyê de wê werênina hanîn li ser ziman. Ev armancên zanînê, her wusa w ew jî bi aqil re wê li wan werina hizirkirin. Minaq, mirovekî bizane, wê weke mrovekî rast bê û baş bê. Wê ev weke xosletên wî bin. Di nava jîyane xwe de wê hertimî ya baş û rast bike. Li vir, têgîna ya rastkirina wê, wê di vê çerçoveyê de wê weke têgîneka ku wê di çerçoveya 'zanîna bawerîyê a pîroz' de jî wê, werênina li ser ziman bê. Li vir, ya ku wê bi pêşketina aqilê mirov re wê mirov nêzî wê zanîna pîroz bike, wê rastî û başîya ku ew pêşketîya bê. Her wusa, wê zanîna hewirdorê jî wê bi aqilê mirov ê xwezayê re bê. Ew jî wê, di çerçoveya gihiştina rastîya wê de wê, xwediyê wateyekê bê. Mirov, dema ku ew hewirdora xwe fahmkir û pê de wê, çawa ji wê sûdbigirê û çi di wê de baş a û ne baş a, wê ew wê jî wê êdî wê zanibê. Di vê çerçoveyê de wê, ev jî wê bigihijê wê zanînê. Li vir, di navaroka hemû zanînê de wê gihiştina ya başîyê û rastîyê wê hebe. Minaq, ku mirov di zanîna xwezayê de kûr bê, wê mirov bizanibê ku wê çi şînahî ji çi re wê baş bê. Wê kîjan wê weke derman wê were bikarhanîn û hwd, wê di derbarê wê de wê xwediyê zanînê bê. Di vê çerçoveyê de wê zanîna xwezayê jî wê, di xate pêşketina xwe de wê di çerçoveya têgîna ya baş û rast de wê ew jî wê hebe û wê bigihijê heman encamê di jîyanê de. Li vir, ya rast û baş, wê weke têgîneka aqilî a ku mirov wê hertimî wê weke ya ast û pîvanê wê werênê li ser ziman bê. Di vê çerçoveyê de wê ew li wê were nerîn.

Di rewşa gihiştina zanînê de wê di vê çerçoveyê de wê mirov, wê bihizirkirina xwe bitenê wê negihijê wê. Bi wê re wê her tiştê ku wê bibînê, wê weke rewşeka ku ew bi wê bigihijê wê bê. Her tiştê ku ew heya, wê weke ya ku wê mirov bigihênê zanînê bê. Di vê çerçoveyê de her tiştê ku ew heya, wê weke nîşanayekê bê. Li vir, mirov, dikarê bi wê re bidest fahmkirinê bike. Li vir, fahmkirina tiştê wê di vê çerçoveyê de wê bi şêwayekê wê were li wê hizirkirin. Bi wê re jî mirov, divê ku wê yekê jî wê, bi wê re wê werênê li ser ziman ku têgîna rastîyê gihiştina wê û kirina ya baş, wê nîşanaka wê jî bê ku mirov bîaqil bûya. Her wusa, ku mirov, di jîyane xwe de dûrûst bê, ya rast bike û werênê ser ziman, û hertimî ji hewirdora xwe re baş bê û tiştên qanc bike, wê ew jî wê nîşanaka hebûna aqilê me bê. Ev, wê di jîyanê de wê weke nîşanaka hebûna aqil, pêşketina wê û bi aqil gavavêtinê wê di nava kurdên berê de wê were hanîn li ser ziman. Ev rewş, fahmkirina wan, wê me di rêya gihiştina aqil a wan de jî wê me di rê de bibê. Her wusa, di vê çerçoveyê de mirov divê ku wê yekê jî wê, bi wê re wê werênê ser ziman ku wê aqil, wê di vê çerçoveyê de wê, li rêyên wê, wê were lêgerîn. Aqilîya mirov, wê çawa aliyekî rastîya mirov jî wê bide dîyarkirin, wê di vê çerçoveyê de wê rastîya mirov jî wê bi aqil re wê were ser ziman. Li gorî pêşîyên kurdan, wê mirov, wê bi aqil wê, ji aliyekî ve wê bigihijê rastîya xwe ya rast jî. Wê her wusa wê bi wê re wê, ew rastîya xwe jî wê kifş bike û wê derxe li holê. Ew rastîya mirov, baş a û ankû ne baş a, wê ew wê jî wê bi xwe re wê ew bi zanîna xwe ya pêşketî re wê ew wê kifş bike.

Di serdemên piştre de wê, hin bi hin wê hizrên bi rengên ku mirov, bi aqil re dikarê rastîyê pêşbixe wê werina hanîn li ser ziman. Di vê çerçoveyê de wê ev hizir jî wê di nava civatên wan de wê werina ser ziman. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov wê yekê jî wê werênê li ser ziman ku wê bi demê re wê di fêrbûna aqil û pêşxistina wê de wê, ev rewş wê weke rewşna kifşkar jî bin. Her wusa mirov, bi aqilê xwe re wê çawa pêşve herê, aqil wê di encama wê de wê çî hebê, wê piştî wê re wê çî hebe û hwd, wê li wê were hizirkirin. Di serî de wê dema ku mirov li hizrên zaneyên kurd ên piştre ên ku ew di serdemên piştre ên nû de hatina û hizrên xwe hanîna li ser ziman, wê bînan li ser ziman ku 'wê di encama aqil de wê rastî hebe ku mirov wê bi wê re wê xwe bigihênê wê.' Li ser vê rewşê re wê li aqil wê were hizirkirin. Di vê çerçoveyê de mirov wê yekê jî wê, bi wan re wê kifş bike ku wê giringîyek mazin wê bidina gihiştina li aqil. Zarok, wê dema ku ew hatina sala xwe ya 5'an û piştre wê wan li bawegehan bê û ankû wê li deverên ku ew dihên dayîn

xwandin, wê bên bicihkirin û bên dayîn xwandin. Ew, wê fêrî xwandin û nivîsandinê bin. Wê fêrî naskirinê bin. Wê hewirdora xwe bi çavê zanînê, wê bikin ku wê bibînin. Di vê çerçoveyê de wê, ev pêvajoyên zarokê ên xwandinê wê her sal wê gav bi gav, wê farqîya nava wan de wê bide dîyarkirin. Ber ku wê her mirov û ankû zarok, wê ne weke hevdû wê xwediyê rewşa fêrbûnê bin û bîaqil bin. Di vê çerçoveyê de wê ew, wê weke rewşeka teybet a bi wan re bê. Di vê çerçoveyê de wê zarok, wê bi xwandina xwe re wê bide dîyarkirin ku ew şevkorîya û ankû jîr a.

Bi demê re wê, bi teybetî di serdemên piştî zayîna îsa de wê, rewşên dibistanî ên weke yên bo xwandinê wê zêdetirî wê derkevina li pêş. Her wusa teybetîya van deman û rewşên wan ên dibistanî wê ew bê ku wê bi şêwayekî wê zêdetirî di çerçoveyek felsefîkî û aqilî de wê derkevina li holê. Her wusa wê di serdema ronasansê de wê hinekî berî wê, wê dibistanên weke 'medreseya sor' û hwd, wê di çerçoveya zaningehan de wê pêşbikevin û wê hebin. Di vê çerçoveyê de wê ev dever wê weke deverna ku wê mirovên zane wê xwe li wan bigirin û wê hertimî bi aqil meşandinê re wê xwe bigihênina fahmkirinê û wê lêkolînan wê bikin. Her wusa zaneyên kurd ên weke Ebûlîzê Cizîrî û hwd, wê li ser rew a fîzîk, teknîk û hwd, wê bihizirê û wê hinek pirtûkan jî wê li ser rewşên wê binivîsênê. Her wusa li ser rewşa endazyariyê û hwd, wê hizrên xwe bi çerçoveyeka ku ew di dema wî de wê bixortayî wê were dîtîn, wê werênê ser ziman. Minaqên bi vî rengî wê bizêdeyî wê hebin.

Di van deman de wê li gelek deverên kurdistanê, hema bêja li hemû bajar, bajarok, navçe û hwd, wê rewşên dibistanî ên ku ew pêş dikevin wê hebin. Wê di nava wan rewşên dibistanî de wê hertimî wê rewşa cizira bota, nisêbînê, rehayê, heskîfê amedê, çolemerg, xelat û hwd, wê weke rewşek teybet û navendî bê. Di nava wan hemû herêmên bi rewşên dibistanî de wê ev herêmên ku me nava wan hanî li ser ziman, wê çend ji wan deverên ku wê navê wan bi zanistîya ku ew li wan deveran dihê pêşxistin re ku wê derkeve li pêş bê. Ev herêm, wê di serdemên berî zayîna îsa de jî wê weke navend perwerdekirinê a bi zanînê re bê. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov vê yekê jî bi wê re wê werênê li ser ziman ku wê rewşa dibistanî, wê di vê çerçoveyê de wê werina pêşxistin.

Li vir, divê ku mirov vê yekê jî wê werênê li ser ziman ku ev herêmên ku wê weke herêmna navend in ji xwandina mirov re wê, di nava civake kurd de wê werina zanîn û wê hertimî wê ji aliyê mirovên zane ve wê qastî wan herêman wê were kirin. Her zarok, wê li herêma wê herî hindik, wê temenê xwe yê xwandinê wê hilde. Ew dema ku ew hat û

gihişt dema xwe ya balixbûnê, ku ev dem weke dema ku ew dikarê xwe li ser lingê xwe bigirê û dervî malê jî bijî bê, wê êdî wê piştî wê re wê herê van herêmên navdar ên bi rewşên xwe yên dibistanî perwerdekirina li wan re wê, ew herê wan deveran. Wê li wan deveran wê bi salan wê bimênê. Minaq, Feqiyê teyrana wê ji herêma çolemergê a werezûzê wê were cizîra bota û wê li wir wê bi salan wê xwandina xwe ya asta bilind wê bide kirin û domandin. Bi vê rengê wê, hema bêja hemû zaneyên civatî ên ku ew pêş dikevin, wê herî hindik, wê di demên pêşxistina zanebûna xwe de wê herina çend deverên din ên dervî herêmên xwe. Lê bi teybetî jî wê di nava wan çend herêman de wê cihê herêmên weke cizîra bota, wê di nava rewşa dibistanî a civake a li kurdistanê de wê, hertimî xwediyê cihekî teybet bê. Wê ev bajar û ankû herêma kurdistanê, wê weke pirtûkxaneyek ku ew tişî pirtûk û ankû zaningehêk ku wê hertimî wê zaneyên civakê wê xwe li wê bigirin bê. Di vê çerçoveyê de mirov, divê ku wê jî bi teybetî bi navê cizîra bota re wê werênê ser ziman ku wê wateya cizîra bota bi têngîna pedegojîkî wê di nava çanda perwerde û rewşa dibistanîyê a civake kurd a li kurdistanê de wê hertimî zêde mazin bê. Ji aliyê têngîna perwerdeyî a dibistanî ve wê cizîra bota, wê weke navendek têngînî, felsefîkî û zanistî bê. Wê li wan bi salan wê zanyar wê bimênin û wê bixwênin. Wê bi wê rengê wê zanebûna xwe re wê mazin wê hem werênina ser ziman û hem jî wê werina hanîn li ser ziman li cizîra bota.

Li vir, di çerçoveya têngîna perwerdekirinê de wê rewşa dibistanî wê li kurdistanê bi rewşa civake kurd ve girêdayî wê di vê çerçoveyê de wê bi zêdeyî wê pirr zêde wê pêşketî bê. Her wusa, wê bi vê rengê wê zanyarên civatî ku em î ro navê gelek wan nizanin, wê di her demê wê xwediyê wê sîyanê bin ku ew karibin dema xwe rast bixwênin û temenekî baş ji perwerdekirina a bi dibistanî biafirênin.

Di rewşa perwerdekirinê a li kurdistanê de wê, ev rewş wê zêdetirî wê hertimî wê derkevina li pêş. Lê her demê di nava wan derketinên li pêş de jî wê cihê cizîra bota, wê weke cihekî giring bê. Cizîra bota, wê weke bajarekî kurdistanê, wê xwediyê dîrokek bi hezaran salan bê. Her wusa, divê ku mirov vê yekê jî wê werênê ser ziman ku wê di dema gûftîyan de wê ji wan re paytaxtî û navendîtîyê wê bike.

Di wê demê de jî wê weke navendekê bê. Di vê çerçoveyê de wê rewşa jîyanê wê hertimî wê li wê geş bû. Bêgûman wê bandûra çemê diclê ê ku ew di nava wê re derbas dibê jî wê pirr zêde wê hebe. Her wusa rewşa diclê, wê di vê çerçoveyê de wê ji herêmên cizîra bota û dora wê re wê,

temenê afirandina jîyanê û bi teybetî jîyane şariştanî wê bi zêdeyê wê derxe li pêş. Bi wê re wê ev herêm, wê ji aliyê zanîn û felsefeyê ve jî wê bi herêmên li dora xwe re wê pêşketî û li pêş bê. Wê ew hertimî wê bi navê xwe re wê hebe. Herêmên cizira bota û navenda wê, wê hertimî wê di vê çerçoveyê de wê li pêş pêşketî bê. Wê ev herêm wê tenê li navenda cizira bota bixwe, wê bi sadan cihên perwerdekirinê wê werina vekirin. Her wusa, wê di vê çerçoveyê de wê her malbatên kurd û herêmî wê, zaroyên xwe bo ku ew perwerdeyek baş bigirin û di zanebûna xwe mazin bibin, wê bên şandin li wê herêma cizira bota. Di vê çerçoveyê de wê navê cizira bota wê di mejiyan de wê bi rewşa wê ya perwerdekirinê re wê hertimî wê hebe.

Di rewşa fêrkirinê de wê, di vê çerçoveyê de wê rewşa cizira bota di çerçoveya fahmkirina rewşa dibistanî a bi asta bilind re wê li pêş bê. Ev rewş, wê di her demê de wê li wir, wê ev herêma navendî wê, wê hertimî wê bi du tiştan wê li pêş bê. Yek, wê bi rewşa wê ya dibistanî ku ew li pêş a. Rewşa din jî wê bi rewşa ramyarî û rêzanî a ku ew ji wir wê mîrên kurd, wê ew wê herêmê ji xwe re wê bikina navend û wê ji wir wê herêmên xwe bi rêve bibin. Lê ev rewşa ramyarî û rêzanî jî wê nikaribê derkeve li pêşîya rewşa wê ya dibistanî. Wê rewşa wê ya dibistanî wê hertimî wê li pêş bê. Di vê çerçoveyê de wê, heta sedsale 14' min û hwd, jî wê zaningehên weke ya 'medreseya sor' û hwd wê li wir wê hebin. Wê li dora wê jî wê heta ku wê bigihijê herêmên weke yên çolemergê, heskîfê, rehayê, amedê, dersimê, serhadê û hwd, wê navendên dibistanî ên mazin wê li wê hebin. Rewşa dibistanî a vê herêmê wê piştî jî wê di vê çerçoveyê de wê li pêş bê. Di aslê xwe de mirov, dikarê rewşa cizîra bota, weke rewşeka teybet a civakî wê hilde li dest. Cizira bota, bi dîroka xwe re wê ev bo wê, wê pirr rast bê.

Rewşa cizîra bota, wê di derbarê têgihiştinîya dibistanî a hemdem a civake kurd de jî wê xwediyê wateyekê bê. Her wusa, bi rewşên dibistanî ên weke bi medresaya sor' re wê ev rewş, wê li dika dîrokê wê xwe bide nîşandin. Heta sedsale 20'an jî wê hebûna medresaya sor' wê di nava civake kurd de wê, weke temenekî perwerdekirinê ê bi pêşketî bê. Wê di vê çerçoveyê de wê rewşa dibistanî a bi asta bilind re wê ew li pêş bê. Li dibistanên weke ya medresaya sor' re mirov dikarê rewşa zaningehî a hemdem ku wê di wê de pirranîya zanînen hemdem ên ku ew pêşketina wê di wê de wê werina hanîn li ser ziman. Wê di wê de wê perwerdekirina wan zanîna wê li wir wê were kirin. Zanistên civakî û yên weke yên fîzîkê, stêrzaniyê û hwd jî wê li wir, wê hertimî wê li wê

werina ser ziman û wê fêrkirna wan weke dersan wê bê kirin. Li rex wê, wê herêmên weke xelatê jî wê, weke wê, wê herêma ku wê bi zaningehî wê li wan wê perwerde wê were pêşxistin bê. Li vê herêmê wê zaneyên civakî ên kurd ên pirr hêja wê derkevin. Rewşa dibistanîya xelatê mirov dikarê bi wê rengê wê li vir bi çend gotina wê li rex ya cizira bota wê werênê li ser ziman.

Li vir(xelatê), divê ku mirov vê yekê jî bi ser vê gotinê ve bike ku zane û filosofê kurd ên weke Birehîmê Xelatî ku ew di zanîna tendûristî û kîmyayê de gavek dirokî ya mazin diavêjin û pêşketinên di dema xwe de dide çêkirin, wê ji felsefeya şemsedînê şahrezorî sûdwergerê, wê temenekî di dema xwe ya hemdem de wê biavêjê. Îbrahîm Xelatî ankû Îbrahîmê kurê Evdillahê Xelatî di sala 1242'an de li bajarê Bedlîsê hatiye dinyayê, kîmyager û bijîşkekî kurd bû, Ji bajare xelatê ya û li Îran û Misirê maya. Ji navçe('qeza') Xelatê bûya. Minaq, di dema birehimê Xelatî ku weke kîmyagerêkî kurd a û bi lêkolîn û bijîşkîya xwe re nav daya, wê filosofên kurd ên weke Fexredînê Xelatî û bi wî re ku di heman demê de li wir a Nesiredînê Tûsî, wê hebin. Ev herdû filosofên kurd, wê lêkolînên xwe li ser stêrzaniyê û ankû astronomiyê wê bikin. Fexredînê xelatî, yek ji filosofekî ê ji xelata Bedlîsê ya ku di sedsala 12'an de jîya ya. Fexredînê Xelatî stêrzanekî kurd bû û wî gelekî li ser stêrzanîyê xebat kirîya. Tava ku ji kullekan dertê li gorî wan seat jî wê kifş kirîya. Di sala 1260'an de rasatxaneyekê ji bo lêkolînên stêrzanîyê û ankû astronomiyê ava dike bi filosofê kurd Nesiredînê Tûsî re û ew bi hevdû re wê bi salan li wir di wê rasatxaneyê de xabatê bikin. Ji wir, rewş û tevgerên li azmana ên stêr, roj, heyv û demên şev û rojê dike ku fahm bike. Bi zanebûna xwe ya tendûristîyê re ew pirr zêde di nava xalkê de hat naskirin. Îbrahîmê Xelatî di sala 1322'an de çûya ber dilovaniya xwe. Ji vê jî mirov fahm dike ku şemsedînê şahrezorî, li ser van xalan jî zanebûn afirandîya û hanîya ser ziman. Têgîna metafîzîkî, mantiqê, fizîkê, stêrzanîyê, tendûristî û kîmyagerîyê û hwd, wê zêde wê di demê de pêşbikeve û li ser van zaneyên kurd hizrên xwe bi rêxistinî wê werênina ser ziman. Ev rewşên bi vî rengî ên weke mijulbûna bi aqil ve wê di vê demê de wê bi awayekî hemdem wê zêde bin û wê bandûra wan li ser pêşketina civake kurd wê zêde jî li kurdistanê wê hebe.

Rewşa xelatê wê tenê rewşek ji wan rewşên li wê herêmê ên bi dibistanî bê. Her wusa mirov dikarê bi wê re gelek rewşên din jî wê bi rengê hem li wê herêmê û hem jî li herêmên ên weke wê, li wan kifş bike. Di vê çerçoveyê de mirov dikarê vê yekê jî wê werênê li ser ziman

ku wê di vê demê de wê bi zêdeyî wê gelek zaneyên civake kurd wê bi aqilê felsefeyê mijarên yên weke stêrzaniyê fîzîkê, metafîzîkê, mantiqê û hwd re wê mijul bibin wê hebin. Ev rewş jî wê di wê de wê bi zêdeyî wê derkeve li pêş. Wê bi lêkolînên ku wê li ser wê herêmê wê werina kirin re wê herêm, wê weke herêmekê ku wê di wê de wê rewşên dibistanî ku em dikarin wan di asta zaningeh û ankû zankoyan de wan werênina li ser ziman, wê di çerçoveya aqilekî hemdem de wê bi zêdeyî wê hebin. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov vê yekê jî wê, bi vir girêdayî wê werênê li ser ziman ku ev serdema herêmê a li kurdistanê, wê weke serdemek teybet a hemdem bê. Di vê demê de wê li herêmê, wê pêvajoyek jînûvebûyîni û ankû 'ronasansi' wê bi vê rengê wê li ser aqilê ku ew hatî pêşxistin re wê bê jîyîn. Rewşa pêşketina aqil, wê di vê çerçoveyê de wê ji asta hanîna li ser ziman wê, di vê demê de wê pirr zêde wê derbas bibê. Her wusa, di vê demê de wê pirr zêde wê giringî wê bê dayin ku wê ew rewşên dibistanî bi zêdeyî werina pêşxistin. Ji hevdû cudakirina rewşa aqilê olî û ankû olzaniyê û aqilê felsefeyê û mijarên wê yên weke metafîzîkê, mantiqê, fîzîkê, stêrzaniyê, tendûristî û kimyageriyê û hwd, û di dewama wê de pêşxistina aqilekî bi felsefeya zanînê re ku em dikarin wê bi têngîna zanistê re wê werênina li ser ziman, wê di vê demê de wê bi zêdeyî wê xwe bide dîyarkirin. Ev rewşa pêşketina felsefeyê û zanînê û ankû zanistê, wê bandûra wê li herêmê wê giştî wê bike. Di rewşa pêşxistina dibistanan de wê, tiştek xwe bi awayekî vekirî wê bide dîyarkirin, ew jî wê ew bê ku wê têngîna olzaniyê û ya felsefeyê, wê di vê demê de wê weke ku wê hin bi hin wê bikeve pêvajoya ji hevdû cuda hanîna li ser ziman de. Di vê çerçoveyê de wê, rewşek teybet wê di rewşa perwerdekirinê a li wan deverên dibistanî de jî wê, xwe bide dîyarkirin.

Pedegojî, rewşa civaknasîyê û zanistên din.

Pedegojî, wê weke mijareka ku mirov di vê çerçoveyê de wê di çerçoveya zanistên din de jî wê, werênê li ser ziman. Bi teybetî, di destpêkê de em tîkiliya civaknasîyê û pedegojiyê wê bi hevdû re wê werênina li ser ziman. Ku mirov bahse rewşa civaknasîyê bike, wê di serî de wê rewşa xwe hanîna li ser ziman a di jîyanê de wê xwe bide dîyarkirin. Mirov, wê weke zindiyekî ku ew hertimî wê pêwîstî bi wê bibînê ku ew xwe werênê li ser ziman bê. Di vê çerçoveyê de wê li ser wê jî wê bisekinê ku ew di nava wê rewşa ku ew dijî ew karibê hem xwe bînin ser ziman û hem jî karîgerî û kirinên bi serkevtî wan pêk werênê. Mirovekî ku ew di nava jîyanê de ew serkevtî di kirinê xwe de wê,

hertimî wê di vê çerçoveyê de wê li wê were hizirkirin. Wê mirov, wê çawa dinava jîyane xwe de wê *zîrek*, *şahraza*, *kêrhatî û jêhatî* bê, wê di vê çerçoveyê de wê mirov, wê bixwezê ku ew xwediye tevger, kîrin û xûyna bi xwe re bê. Di vê çerçoveyê de wê, hertimî di jîyane xwe de wê li rêyên serkevtinê ên bi *zîrektî*, *jêhatî û kêrhatîya* xwe re wê li wan bigerihê. Aqil, wê çi qasî wê karibê mirov wê xwesteka wî de wî serbixe. Her wusa, wê di nava jîyanê de wê ew *jêhatîbûn*, *şahrazabûn*, *kêrhatîbûn û zîrebûnê* wê, bi aqil wê li temenê wê bigerihê. Mirov çi bike û çawa xwe pêşbixe wê serkevtî, *zîrek*, *şahraza*, *jêhatî û kêrhatî* bê? Di vê çerçoveyê de wê mirov wê li wê bihizirê.

Ev jî wê, her wusa wê temenê rêyên lêgerînê wê bixwe re wê di mejiyê mirov de wê bike ku mirov li wê bigerihê. Mirov xwediye aqil a? Di nava aqil de wê li rêyên srkevtinê wê bigerihê. Wê çawa wê zêdetirî wê bi aqilê xwe wê serkevtî bê, wê xwediye fahmkirinaka mazin û baş bê, wê çawa bi aqilê xwe û zêhnê xwe wê li pêş bê, wê çawa wê baştir wê aqilê xwe bikarbênê û hwd, wê li rêyên wan bigerihê. Perwerdebûna li ser aqil re wê, hinekî jî wê weke lêgerîna li rêyeka bi vê rengê a bo wê bê.

Mirov, wê di vê çerçoveyê de wê bihizirê, wê her wusa, wê bi wê aqilê xwe ku ew xwe perwerde dike, wê çawa wê hûnerîya *jêhatîyê*, *kêrhatîbûnê*, *şahrazatî û zîrebûnê* wê bi mirov re wê bi wê pêşbikeve, wê li wê were lêgerîn. Di vê çerçoveyê de wê pedegojî, wê bi perwerdeya ku wê mirov wê dibînê re wê, wê armancaka wê ya bi wê re jî wê hebe. Her wusa, divê ku mirov vê yekê jî wê werênê li ser ziman ku wê perwerdeya ku mirov wê dibînê, wê van xwestek û xosletên weke *zîrekî*, *jêhatî û kêrhatîniyê* û hwd wê mirov li wê weke xwestekên ku wê bixwezê ku ew bi wê perwerdeyê re wê temenê wan di jîyane xwe de wê pêşbixe. Mirov, di nava wê rewşa civaknasi a ku mirov wê dijî de wê, çendî bi hûner, *zîrek* û çalak bê. Wê *kêrhatî û jêhatî* bê? Her wusa wê di vê çerçoveyê de wê mirov wê li wê bigerihê.

Her wusa wê bi wê re wê mirov, wê di vê çerçoveyê de wê çawa perwerdeyeka rast wê bibînê? Wê berê armanc perwerde dîtînê wê bi kûve bê? Wê di temenê wê de wê têgînek û hîmekî çawa wê hebe? Her wusa wê di vê çerçoveyê de wê li wê bihizirê. Pedegojî, wê jî aliyekî ve jî wê, her wusa wê di vê çerçoveyê de wê weke zanista perwerdeyê, wê li ya hertimî ya baş wê bike ku wê li wê bigerihê û wê kifş bike. Di vê çerçoveyê de mirov divê ku vê yekê jî mirov bi wê re wê werênê li ser ziman ku wê perwerde wê, di nava rewşa xwe ya perwerdekirnê a dibistanî de wê çawa rast wê were fahmkirin, wê mirov, çawa wê baştir

wê perwerdeyekê wê hilde, wê li ser wê bihizirê. Di vê çerçoveyê de wê pedegojî, wê li ser rewşa perwerdekirinê, wê bihizirê. Mijarên wê perwerdeyê wê çi bin, wê çawa amûrên wê wê werina amede kirin û hwd, wê ev jî wê weke mijareka ku mirov wan ji aliyekî ve di çerçoveya têngînya pedegojiyê de li wan bihizirê bê. Her wusa, rewşa perwerdeyê, wê di vê çerçoveyê de bi pedegojiyê hem hizirîna li xwe û hem jî wê bi hizirîna li başbûna xwe û ankû baş dîtina xwe re wê, xwediyê reneki ku mirov wê li wê bihizirê bê. Her wusa, **emê li jêr** li ser wê bisekin in. Lê rewşa têngîna **derûnîya pedegojiyê** ku wê ew di çerçoveya mijara fahmkirina rewşa wê ya bi dîtîne, meşîne û pêşketîne re wê lê bikolê, wê weke rewşeka ku wê rastîya wê ji aliyê têngînya mirov wê li wê bihizirê.

Li vir, divê ku mirov vê yekê jî bi gotinekê bê, wê di çerçoveya têngîna derûnîya pedegojiyê de wê hilde li dest ku wê têngînya pedegojiyê wê weke rewşeka ku wê li zîrekî, şahrazatî, jêhatî û kêrhatînya mirov a bi fahmkirina mirov re jî wê li wê bihizirê. Mirov, xwediyê mejiyekî ku ew hertimî bi dîtîne û her wusa bihîstinê û hwd, ew hertimî fêr dike bê. Lê li vir, ew fêrbûna mirov, wê di jîyane mirov de wê çendî wê karibê xwe bide biriqandin, wê ev jî wê weke aliyekî din ku wê li rex wê rewşa perwerdeyê a ku mirov wê dibîne wê li ser wê were hizirîn bê. Rewşa têngînya pedegojîkî, dema ku mirov di vê çerçoveyê de wê bi rewşa pêşketina mirov a di jîyanê de wê xwe bi wê re wê xwe li ser fêrbûna mirov wê bide hanîn li ser ziman.

Rewşa têngîna civaknasîyê li vir, dema ku mirov li wê dihizirê, mirov di nava wê de çendî xwe hanî li ser ziman, wê di vê çerçoveyê de wê bi aliyekî ve wê bi fahmkirin û pêşketina mirov a bi aqilê mirov ve re wê girêdayî bê. Li vir, têngîliya rewşa aqilê mirov û civaknasîyê, wê bi hevdû re wê hebe. Di çerçoveya pîretîze kirinê de wê xwediyê wê têngîliyê bê. Mejiyê mirov, wê bi hişê mirov de ku ew di nava wê rewşa ku ew dibîne, wê biqasî ku ew ji wê bigirê, wê wilqasî jî bi xwestek bê ku ew xwe di nava wê de bibîne û werênê ser ziman. Mirov, weke zindiyekî, civaknasîya mirov wê, hinekî jî wê ji rastîya hebûnîya mirov wê were. Di vê çerçoveyê de mirov, divê ku vê yekê wê bi wê re wê werênê li ser ziman ku wê di çerçoveya çûnûhatinên di nava wê jîyanê de ku mirov wan dijî, wê ew di mejiyê mirov de wê weke rewşna ku mirov wan têbigihê jî wê hebin.

Di rewşa têngînya perwerdekirinê de wê mirov, wê di nava wê rewşa perwerdeyê de wê gelek rengên zanistî wê fêr bibê. Wê wan perwerde bike. Ew zanînen ku ew hatina perwerdekirin, wê bi mirov re wê bi

têgînên zanînê re wê bicih bibin. Ankû wê bi fêr bibin. Zanîna mirov wê, bi xwe re wê hinekî jî wê sehêta mirov li ser rewşên mirov ên civaknasî û hwd jî wê pêşbixe. Mirov, dema ku bi wê sehête li jîyanê binerê, wê ev ji mirov re wê weke rewşek teybet a ku mirov wê hilde li dest bê.

Nava fêrbûna mirov û jîyane mirov de wê, têkiliya mirov wê bi wê rewşa jîyankirina mirov re wê, hebê. Her wusa mirov wê di nava wê rewşê de wê tişta ku ew fêrbû, wê di nerîna mirov de wê xwediyê têgînekê bê. Fêrbûna mirov, wê rastîya nerîna mirov jî wê bi xwe re wê bide diyarkirin. Mirovê wê bi nerîna xwe re wê li derveyîya xwe wê binerê.

Di perwerde dîtîne de û ankû rewşa perwerdeyê û pêşketina wê de wê pêşxistina armancê wê di çerçoveya wê zanîna ku mirov wê dihilde mirov de bê. Mirov, wê di çi rengê û awayê de wê bi zanebûn bibê, wê di vê çerçoveyê de wê ew wê weke renekî armanca fêrbûna mirov jî bê. Li vir, di serî de wê perwerde û armanc, wê di çerçoveyek jîyanî de wê bi rengê têgîhiştina mirov re wê xwediyê wateyê bê. Her wusa, wê di vê çerçoveyê de wê mirov, wê li ser wê re wê bihizirê. Wê bi rengê zanîna xwe re wê pêşketina xwe wê bijî. Li vir, armanc, wê piştî pêşketina zanîna zanistî wê pêşbikeve. Berê wê bi awayekî ji xwe re di çerçoveya fêrbûnêka bi aqilî û ankû felsefîkî a di nava jîyanê, xwezayê û hewidora ku ew mirov di wê de dijî de wê bikira. Lê piştî, wê di çerçoveya pêşxistina sazûmanên netewkî, armancên giştî ên pergali û hwd, wê di çerçoveya wan de wê zanîna li dibistanan wê xistin weke bingih û hîm. Her wusa divê ku mirov vê yekê jî wê werênê li ser ziman ku wê zanîna zanistî, wê kûrbûnê di zanîne de wê ji mirov bixwezê. Di warê dermankirinê de wê weke bijîşkiyê û hwd, wê pêşbikeve. Di warê têgîna dadî û hwd de wê dadmend, çawa wê ew rewşa wê bi têgîna wê re wê were pêşxistin, wê ew li wê bi hizirkirin û kûrbûna wê re wê ew were pêşxistin. Her wusa rewşa perwerdeyê, wê di vê çerçoveyê de wê bi vê rengê wê di nava xwe de wê reng bi reng û ankû beş bi beş wê pêşbikeve. Di vê çerçoveyê de têgîna kûrbûna bi zanîne re wê, aliyekî girig ê bi wê re ku wê temenê serdestîya bi zanîne a di jîyanê de jî bê. Armanc, wê di nava perwerdeyê de wê temenê rastkkirineka bi kûrbûna li ser zanîne re bê? Lê ev rengê armancê ê bi zanîne re wê gelek caran bi armancên rejim û pergali netewî ên ku ew dixwezîn bi perwerde civake xwe û pêşaroja xwe pêşbixin, wê levnekê. Yanî jî wê, di wê çerçoveyê de wê kûrkirin were pêşxistin, wê li ser wê, serî were wastandin. Ev rengê wê, ji aliyê zanistî ve wê xwdiyê renekî ku mirov wê bi temenê pêşketina jîyanê re

wê werênê li ser ziman bê. Lê di roja me de wê rejimên totalîter, wê di çerçoveya kontrol kirin û di dest de girtin û ankû bi wê re herkesekî di hizrekê û ankû di renekî de kirina weke hevdû de wê, kirina ku wê bikarbênin. Ev jî wê weke aliyê wê yê nebaş mirov dikarê wê werênê li ser ziman bê. Di vê çerçoveyê de wê rejimên totalîter, wê li şûna di renekî pedegojikî de wê bihizirin wê di renekî bîrdozîkî de wê bihizirin û wê bikin wê bi reng bikin.

Li vir, di dewama mijarê de mirov dikarê di çerçoveya gotina 'perwerdeyek hemdem' de wê têgînê ji aliyekî din ve jî wê hilde li dest. Ev gotina hemdem, wê ji aliyê civakî û hemû aliyên din ê jîyanî aqilî û hwd ve jî wê xwediyê wateyekê bê. Di vê çerçoveyê de wê demê ku wê rewş ev bê, wê çawa wê pêwîstî bi perwerdeyek hemdem jî wê were. Di vê çerçoveyê de wê erk û berpirsiyariya ku wê bi dibistanî wê were pêşxistin û wê li ser wê, wê were hizirkirin û hwd, wê di vê çerçoveyê de wê wê li perwerdekirinê wê were hizirkirin.

Di serdema me de em, dikarin bahse civake ku ew di hundûrê xwe pirr-reng a, mirov dikarê bahse wê bike. Her wusa, wê li ser rengên zanistê ve wê bi wêjeyî weke çandî wê hûner wê pêşbikevin. Ankû wê, werina pêşxistin. Her wusa, pêşxistina nivîsandina romanên, nivîsandin û leyistina tîyatroyan, kişandina filman, pêşxistina berhemên dîtbarî û nivîskî ên dîtbarî û hwd, wê di vê çerçoveyê de wê xwediyê wateyekê û renekî pêşketinê bê. Li ser têgîna zanînê û ankû zanistê re jî wê her wusa zanistên weke fizîkê, bîolojiyê, teknolojiyê û hwd wê pêşbikeve. Di serdema me de em divê ku van aliyan, weke aliyna ku wê ji temen ve wê rengê jîyan mirov û pêşketina wê, wê ew bixwe re wê bidina dîyarkirin jî wan werênina li ser ziman. Her wusa wê di vê çerçoveyê de wê, zêdetirî wê di wê de wê kûrbûn wê bibê. Zanînê weke olzanîyê, rewîst, metafîzîkê, mantiqê, û hemû beşên din ên weke wan ên zanînê û felsefîkî û hwd, wê weke beşna zanînê û felsefîkî ku wê hem encama pêşketina aqilê me bin û hem jî wê di vê serdemê de wê temenê pêşketina jîyan û aqilê me jî wê bi xwe re wê bidina dîyarkirin.

Kûrbûna di aqil de wê hertimî wê rengê ku ew weke rengê 'mayînda' dihê xwestin were xistina weke renekî perwerdekirinê wê bi xwe re wê bide bûhûrandin. Ya ku wê rastîyê wê bi çerçoveyî wê bide dîyarkirin wê hertimî wê kûrbûn bê.

Li vir, divê ku mirov vê yekê jî bi wê re wê werênê li ser ziman ku vê dema me, di wê de dibistan û perwerdeya ku ew di wê de pêşketiya û ankû ew hatîya pêşxistin, wê çawa ji van aliyan ve wê bersivê wê bide

jîyanê û wê di çerçoveya van ali û beşên zanînê û zanistî ên ku ew hatina pêşxistin de wê têgihîştin û perwerdekirin wê were pêşxistin, wê di vê çerçoveyê de wê sazûmanek wê li ser wê gotina *perwerdeyê* re wê were pêşxistin. Di vê çerçoveyê de wê ew sazûmana bi perwerdeyê re ku wê di dibistanan de wê were pêşxistin, wê ew sazûman, wê weke sazûmanaka bi çerçoveyê a ku wê di vê çerçoveya beşên zanînê û zanistî û felsefîkî de wê çawa çerçoveyek perwerdekirinê wê di nava civakê de wê pêşbixe, wê di wê çerçoveyê de bê. Li vir, divê ku mirov vê yekê jî wê werênê li ser ziman ku wê civak, wê xwediyê rewşek civaknasî a bi xwe re bê. Têkiliyên navxweyî ên civakî, wê çendî ku wê ew wê rewşa civaknasî a derûnî wê bi xwe re û bi çerçoveya têkiliyên xwe yên civaknasîkî re ku wê bi afirênê ji wê çerçoveya perwerdeyê re wê, wê bi heman rengî wê ew çerçoveya perwerdeyê bi wê aqilê xwe yê ku ew pêş dixê û bi wê re wê dihênê li ser ziman di nava wan têkiliyên civaknasîkî de wê bandûra wê di çerçoveya çêkirina gûharînan de wê bi wê re wê bide çêkirin. Di vê çerçoveyê de wê bi rengekî wê civak û perwerde, wê bi wan têkiliyên bi hevdû re ên di nava jîyanê û civaknasîya civakî de wê ew di hevdû re derbasbûnekê bixwe re ew didina çêkirin, wê di pêşketina hevdû de wê kifşkar bin. Civak û perwerde, wê di vê çerçoveyê de wê ji aliyekî ve wê ji temen ve wê bi hevdû ve wê girêdayî bin. Di serdema me de bahse rengê pêşketina perwerdeya kevneşopîkî û ya hemdem di çerçoveya têgînîya hemdemî de ew dihê bahse kirin. Li vir, dema ku bahse wê rewşa kevneşopî û perwerdekirina wê û ankû di çerçoveya wê de perwerde dîtî dihê kirin, wê bahse wê hebûna civakî wê were kirin. Li vir, divê ku mirov vê yekê, bi wê re wê werênê li ser ziman ku wê civak, wê di vê çerçoveyê de wê çendî ku wê bi perwerdeyê re wê di pêvajoyek xwe afirandinê de bê, wê bi wê re wê di rewşek pêşxistinê a bi aqil de jî bê.

Li vir, di aslê xwe de ew rewşa têgîna civake kevneşop û civake hemdem ku wê bahse wan ji hevdû cûda wê were kirin, wê hinekî jî wê bi temenê van gotina li ser temenekî kûrbûna bi aqil re wê xwediyê rewşek û têgîneka ku ew bi wê dihêna hanîn a li ser ziman bin. Di roja me de wê civakên ku weke 'civakên hemdem' di nava wan de ew rêbazên weke yên bişavtinê ku wê ew bi wan re wê werina pşxistin re wê civakên dîrokî û pêşketinên dîrokî, wê bi wê re wê di nava wan de wê weke ku wê werina halandin û ji dîrokê birin. Di vê çerçoveyê de dema ku mirov vê rewşa gotina civakên hemdem û hwd bi têgînîya hemdemiyê re wê hilde li dest, divê ku mirov wê jî fahm bike ku ew temen û hîmê wê

li ser çi rastiyê ya û bi çi rastîyê û rengê wê pêş dikeve, divê ku mirov di vê çerçoveyê de li wê bihizirê.

Rewşa têgînîya perwerdekirinê, wê demê wê bi vê rewşê û rengê wê yê pêşketinê re wê bê xistin berlêpirsînê de. Divê ku jî ew were xistin berlêpirsînê de. Bi wê re mirov, divê ku wê rastîya wê, di serî de wê fahm bike û wê hilde li dest. Her wusa, divê ku mirov vê yekê jî wê hilde li dest û wê fahm bike. Di vê çerçoveyê de wê di roja me de wê, weyn û rola dibistanan, wê bi awayekî wê were xistin berlêpirsînê de. Çendî ew bi perwerdeya ku ew di wê de dihe dayîn re ew pedegojikî ya û ankû bîrdozîkî ya.

Di roja me de rewşa dibistanan, wê di vê çerçoveyê de wê weke rewşeka teybet a ku mirov wê hilde li dest bê. Rewşa dibistanan ku wê di çerçoveya asta pêşketina aqilê serdema me de wê xwediye ast û pîvanaka perwerdekirinê bin, wê di vê çerçoveyê de wê di çerçoveyek pirr-alî de wê çawa pêşxistinê bi aqil di mejiyê mirov de wê bide çêkirin, wê bi rengên pedegojikî wê li rê û rêbazên wê jî wê bigerihê. Di serdemek ku ew bi wê rengê wê bi aqil wê di rewşek pirr rengî de wê pêşbikeve, di vê çerçoveyê de wê di çerçoveya wê pirr rengîyê de wê mirov çawa karibê bibê yekî pirr-zane û sahraz, wê di vê çerçoveyê de wê li ser pêşxistina aqil a bi wê çerçoveyên wê re wê xwediye wateyekê bê. Li vir, di aslê xwe de ku mirov bahse têgîna pedegojiyê bike, divê ku mirov bahse çerçove û modelên fahmkirinê û ankû çerçove û modelên pirr-fahmkirinê û an jî ên pirr-zanetiye ku wê ew werina pêşxistin wê were bahs kirin. Li vir, di serî de wê pedegojî wê li ser rêbaz, metod, şêwa û awayên perwerdekirinê re wê xwediye hizirkirinê bê û derpêşan wê karibê pêşbixe û bo pêşxistinek baştir wan pêşnîyar bike. Di roja me de wê, di wê ast û pîvana pêşketina mirov a bi pêşketînê de wê pedegojî wê di vê çerçoveyê de jî wê xwediye reng û weyneka bi çerçoveyê a bi aqil jî bê. Li vir, dema ku mirov bahse aqilê pedegojikî kir, di serî de em, dizanin ku em bahse wê çerçoveya perwerdeyê, pêşxistin û reng û awa û modelên wê yên bi pêşxistina wê re dikin. Têgînên teorîkî ên weke 'teorîyên pêşxistina zêhnê' û hwd, wê di vê çerçoveyê de wê weke rewşna teorîkî ên weke model ku mirov li vir dikarê wan bi nav jî bike bê. Wê di vê çerçoveyê de wê di çerçoveyek zêhnî de wê zêdetirî wê çawa bi astek pêşketî wê pêşxistin wê were çêkirin, wê zimanê wê bi zanistî were afirandin û hwd, wê di vê çerçoveyê de wê temenekî hizirkirinê wê ji me re û bi me re wê bide afirandin.

Li vir, em divê ku vê yekê jî wê di serî de wê werênina li ser ziman ku wê têngîna perwerdeyê, wê li vir, wê weke mijareka ku em dikarin wê di çerçoveyek pirralî de wê hildina li dest bê. Lê ku mirov dî kîjan çerçoveyê û rewşa pirralîyê de wê hilde li dest, wê li vir wê rewşa fahmkirinê a bi mejî re wê weke rewşek teybet wê xwe bide dîyarkirin. Li vir, kar û xabet wê biawayekî wê li ser rewşa derka mirov a bi sehên me yên derkkirinê ên weke çav, bêhvil, gûh, ziman û hwd re wê xwe bide dîyarkirin. Ev, wê weke rêyên derkkirinê ên li mejî bin. Ew derkirin û rêyên wê, her wusa, wê tiştê ku wan bibîinê wê hilde nava xwe weke derkkirinê. Lê bi wê re wê, ji aliyekî din ve wê di mejiyê me de wê regekî din jî ku em dikarin weke rêyeka ku wê bi van seh û rêyên hildanê re wê hem hildanê bi derkkirinê û hem jî wê rewşa zanîna me, wê zêdetirî wê bipêşde wê bibê, wê rewşa hişê me bê. Li vir, ya giring wê, di vê çerçoveyê de wê xwe bi hişê û rewşa bihiş derkkirinê re wê bide dîyarkirin. Gelek rewşên ku mirov wan dihilde û derk dike, wê di destpêkê de wê çendî hişmendiya wan wê bi me re wê hebê? Ew jî wê weke aliyekî din bê. Di roja me de wê asta pêşketina me ya bi aqil, zanîn û her wusa zanistê re wê, rewşa hişê wê bi sehên me yên weke çav, bêhvil, gûh, ziman û hwd re wê çawa di ahengekê de wê were hildan li dest û pêşxistin û wê bi wê re wê asta zanîn û pêşketina me ya bi zanînê wê kûrtir bike, wê di vê çerçoveyê de wê li ser wê were hizirkirin.

Rewşa hişkirinê bi rewşên derkkirina sehên me re wê weke rewşek teybet bê. Her wusa li vir, divê ku mirov vê yekê jî wê, bi wê re wê werênê li ser ziman û fahm bike ku wê çerçoveyeka derkkirinê bo ku ew were kirin weke çerçoveyek hişbûyî, wê di vê çerçoveyê de zanista ziman û lêkolînên li ser ziman, wê pêşbikevin. Ev rewş jî wê, aliyekî pêşketina hişmendiya me bi pedegojikî û hwd re wê zêdetir bike. Wê her wusa wê rewşa fahmkirina me, wê li ser çerçoveya hişkirina me re wê zêdetir bike û wê pêşbixe. Em li vir, divê ku vê yekê jî wê, hildina li dest û wê werênina li ser ziman ku ew çerçoveya hişî, wê weke çerçoveyek giring a bi aqil bê. Em li vir, di vê çerçoveyê de vê yekê jî wê werênina li ser ziman ku wê bi lêkolînên li ser ziman, aqil û ankû beşên aqil, lêkolînên bi zanistî ên weke bi rewşa fîzîkê, bîolojîkî û teknolojiyê û hwd re wê di çerçoveyekê de wê pirr-zaniyekê wê bi mirov re wê biafirênê. Pirr-zanî, wê di vê çerçoveyê de wê weke xosletê vê serdema ku ew bi zanistê pêş dikeve bê.

Mirov, di nava jîyanê de wê î ro karibê xwe bigihênê gelek zanînan. Wê ew zanîn hemû jî wê bi me re wê têgihna wê biafirênin. Wê di mejiyê

me de wê temenê pêşketinna nû jî wê biafirênin. Fêrbûn, wê li ser rewşên aqil û zanistî û felsefeyê re wê zêdetirî wê di vê demê de wê pêşbikeve. Ev rewşa pirr-zanîti, wê di rewşeka perwerdekirinê wê çawa hem li gorî wê astê wê perwerdeyek were pêşxistin û hem jî wê çawa ew bê xistin temenê perwerdeyek baş a têgihiştî û pêşketî, wê li ser wê re wê bi pedegojiyê re wê were hizirkirin. Li vir, di destpêkê de dema ku mirov bi derkkirina mejiyê mirov re wê aladarîyê dide nîşandin, wê ew ji aliyekî ve wê bê weke alaquadarîyeka bi aqilê mirov û pêşketina wê re jî bê. Mirov, wê di vê çerçoveyê de wê, çawa di demek kin de wê pirr zêde wê zanebûnê wê bi xwe re wê pêşbixe? Ev, wê weke pirseka ku wê di vê çerçoveyê de wê li ser pêşketina aqil û ankû bi derkkirinê re bi pêşxistina aqil a bi mirov re wê weke armanca mirov a bi hişmendî jî wê bi xwe re wê bide dîyarkirin bê.

Di rewşa hişkirinê de wê mirov, wê di demek kin de wê çawa wê zêde fêr bibê, wê li vir wê pedegoji wê weke rengê hizirkirina li wê bê. Mirov dikarê di vê çerçoveyê de pedegojiyê weke zanista gihiştina têngîna wê û ankû zanista ku ew dike ku wê pêşbixe jî wê werênê li ser ziman. Mirov, di mejiyê xwe de wê weke ku ew xwediyê astek pêşketinê bê. Wê bi xwe re wê xwediyê rengêkî aqil ê ku ew pêşxistî bê di mejiyê xwe de. Lê li vir, tiştêkî din jî heya ku em wê jî dikarin li vir wê, bi têngîna pedegojiyê re wê werênina li ser ziman. Ew jî, wê çawa ji têngînekê ku mirov ji pirr-alîyan ve wê nêzîkatîyê li wê bike û wê zanîne bi şewayekê û rengêkê pirrzaneyî wê pêşbixe. Di vê çerçoveyê de mirov divê ku vê yekê jî wê bi wê re wê fahm bike û wê werênê li ser ziman ku wê her zanîna ku mirov ew bihişkirî di mejiyê xwe de wê, bo kirina wê weke zanîneka pirrzaneyî wê di serî de wê hişmendîya pirr-alî ku wê temenê ji pirr-alîyan ve wê nêzîkatîyê bi me re wê bide pêşxistin, wê ew pêwîst bê. Di vê çerçoveyê de wê, hişmendî wê li vir jî wê li ser zanîne re wê temenê gihiştina zanîne bê. Em li vir, divê ku vê yekê kî wê hildina li dest ku wê zanîna me, wê di vê çerçoveyê de wê bi wê rengê pêşketina wê ya bi awayekî pirr-alî, wê temenê rengê pirrzaneyîya me ya di vê demê de jî wê biafirêne. Bi wê re jî wê, ji aliyekî din ve wê temenê wê rengê pêşketina mirov a bi rengê aqilê mirov re ku mirov wê dike temenê pirr rengên fahmkirinê, zanîne û derkkirinên jîyanî û hwd jî wê, di vê çerçoveyê de wê pêşbikeve. Çerçoveya aqilê me, wê di vê çerçoveyê de wê bi awayekî pirralî wê pêşketina xwe wê bide çêkirin. Li vir, di her zanîne de wê, di vê çerçoveyê de wê ew temen, wê li ser rewşa pirr-hişkirinê re wê hebe. Mirov dikarê wê di vê çerçoveyê de wê bi awayekî û rengêkî wê baştir

ku fahmbikê, wê xwe wê bide dîyarkirin. Her zanînên ku em wan dizanin, wê di aslê xwe de wê ew weke zanîna ku ew pirr bi nepenî na di mejiyê me de. Tenê hinek hişmendî pêwîsta ji me re ku em wan zanînan ji wê nepenîyê derxistin û wê bikina temenê rewşek pirzanyê. Tiştê, dema ku ew hat zanîn, wê ew zanîn, wê tenê zanînekê bê. Lê ew rewşa yek-zanînî, wê di xwe de wê ji aliyekî din ve jî wê, weke pirzanyê jî bê. Li vir, wê êdî wê ya ku wê li me bikeve wê ew bê ku mirov wê kifş bike bê. Li vir, ya ku mirov wê kifş bike bi wê zanîne re wê di serî de wê ev bê. Ya ku mirov dikarê weke pêşketineka pedegojîkî a bi aqil re ku wê werênê li ser ziman û fahm bike, wê di serî de wê ev bê. Wê ev rastî bê. Wê ev rewşa fahmkirina bi pirr-hişmendîyê bê.

Li vir, di rewşa pêxistina zanîne de wê, di vê çerçoveyê de wê hişmendî û zanîn, wê weke ku me li jor hanî li ser ziman, wê di rewşek hevdû afirandinê de jî bê. Ev afirandina zanîne a bi zanîne re wê, ji aliyekî ve wê di temenê rengê kûrbûna me ya bi zanîna me re jî bê.

Rastîya zanîne, wê her wusa wê weke rastîyeka ku mirov wê divê ku wê ji pirr aliyan ve wê hilde li dest. Di wê hildana li dest de wê, aqilê mirov wê di pêvajoya xwe ya pêxistinê û ankû afirandinê de wê asoyên nû ên bi zanîne re wê bi me re wê pêşbixê. Hişmendî, wê hertimî wê hebe. Her tiştê ku me ew ji hewirdorê girt weke zanînekê û ankû derkkir, wê ew jî wê, weke rewşek zanînî a ku mirov wê ji pirr aliyan ve wê fahm bike. Li vir, rewşa fahmkirina hiş û zanîne di vê çerçoveyê de wê, di nava rewşa aqil de wê çawa temenê pêdeçûnê jî wê, xwe bide nîşandin. Her wusa, aqil, wê bi hiş re wê di vê çerçoveyê de wê mazin bibê.

Hizirkirina me ya li tiştê wê destpêka me ya bi aqilbûnê bê. Her wusa di dewama wê de jî wê di meji de wê bihiş re wê ew pêşketina bi wê re wê li ser wê re wê dewama wê bi aqilkirinê re wê were. Di rewşa hişkirinê de wê aqilzanîyek, li vir wê xwe di çerçoveya wê rewşa aqil de wê bide nîşandin. Li vir, rewşa hişmendîyê û zanîne wê di çerçoveyek pedegojîkî de wê li ser fêrbûna bi aqil re wê xwediyê rengê derpêşkirinê û rengên dîtinê ên bi aqil ên li ser wê rewşa aqil a ku ew heya re bê.

Di navende rewşek perwerdeyê de wê çendî mirov karibê di vê çerçoveyê de temen û hîmekê ji wê rengê pêxistina bi hiş re wê biafirênê. Her wusa wê di vê çerçoveyê de wê ev weke mijareka perwerdeyê a li ser aqil re ku mirov li wê bihizirê bê. Aqil, wê hertimî wê di vê çerçoveyê de wê bi hişê mirov re wê asoyên nû wê ji me re di mejiyê me de wê bide vekirin. Li ser wê re mirov, digihijê têtîn, têtîh û

têgihiştinên nû. Her wusa, wê di vê çerçoveyê de wê di fahmkirina me de wê, pirr-alîyek wê xwe wê bide dîyarkirin. Li vir, rengekî perwerdekirinê ê bi pêşxistina li ser aqil re a bi pirr-alî, wê li vir, wê di vê çerçoveyê de wê di perwerdekirinê de wê weke armancek pedegojîkî a ku wê hebê bê. Di rewşa perwerdekirinê û çerçoveya wê ya gihiştina zanînê de wê ew rewşa hişkirinê wê alîyekî giring ê temenî û hîmî bê. Her wusa, li vir, hemû ezmûnên me yên ku em wan di jîyanê de dijîn, wê di wê çerçoveyê de wê hem derkên me yên ku em wan dikin bin û hem jî wê temenê pêşxistina rengên hişmendî ên nû jî bin. Li vir, di aslê xwe de wê bi rewşa perwerdeyê re û zanînê re wê li ser hiş re wê têgîneka metafîzîkî wê bi rengê pêdeçûna wê re jî wê xwe bi şêwayekî wê bide dîyarkirin. Di rewşa wê têgîna metafîzîkî de wê aqil, wê her wusa wê bi hiş wê çerçova di çerçoveyek afrîner a bi rengên nû de ya bê, wê li ser wê re wê xwediyê wê wateyê bê. Her rewşa zanînê a bi hiş ku em li ser aqilê me yê ku ew heya ku em digihjinê de wê weke têgîneka bi wateyî û ankû watekirinê jî bê. Di vê çerçoveyê de têgîna wateyê ku ew bi aqil dibê, wê di vê çerçoveyê de wê giring bê ku mirov wê baş fahm bike û wateya wê bi perwerdekirina bi wê re wê bigihijê wê û wê bibînê. Li vir, dîtina wê û ankû xwe gihandina wê, wê di aslê xwe de wê rastîyeka biaqilî a bi hişmendî a bi pêşxistina aqilê mirov re bê. Di vê çerçoveyê de wê di rewşa perwerdekirinê de wê gotin wê bi rengên ku ew heya û hatîya nivîsandin re wê weke kirdeyek bûjenî a di mejî de wê hebe. Ev jî wê, di vê çerçoveyê de wê li ser wê hizirkirina bi wê re wê mejiyê me, wê bidest kifşkirinên bi xwe re wê bike. Di rewşa pirr-zanîtîyê de wê hişmendî û bi wê re derhanîna wateyên nû ankû biwatekirinên ji nû ve û hwd, wê di vê çerçoveyê de wê li ser gotinê re wê hevdû pêşbixin. Rewşa gihiştina wateyên nû, wê weke gihiştin û kifşkirina hişmendîyên nû ên bi wê re jî bin. Hiş û wate, wê di çerçoveyekê de wê bi hevdû afirandinê re wê li vir wê wê rastîya afirandinîyê wê bi xwe re wê bi wate bikin.

Di rewşa gihiştina têgînên nû de wê her wusa wê li vir wê serdestîya mirov a li ziman û gotinên wê, û her wusa zanîna me ya zimanî û ankû têgîna zimanzanî, watezanî, hîmzanî, kirdezanî, bêjezanî û hwd wê hemû wê bi hevdû re wê ji aliya ve wê weke têgîna hîmî ên wê rewşa pirr-zanîtîyê jî bin. Di vê rewşê de wê di rewşek perwerdekirinê a pirrzaneyî û pêşketî û bi zanînê re kûrbûnê ku wê çê bike re wê ziman, wê bi têgihiştina xwe ya pirr-alî a weke zimanzanî, watezanî, hîmzanî, kirdezanî, bêjezanî û hwd re wê temen û hîm wê biafirênê. Li vir, gihiştina têgîna hîmî wê, li vir, wê di fahmkirina wê rewşê, tiştê, wateyê

û hwd de wê giring bê. Lê bi wê re gihiştina hişmendiye nû wê bi rewşên jîyanî û hwd re wê pêşbikeve. Di vê çerçoveyê de ew zanîna zimanî a pirr-alî û her wusa rewşên zanî û têgihiştina wateyê û hişmendî û hwd, wê di vê çerçoveyê de wê di çerçoveyekê de wê ew wê rewşê û temenê wê biafirênin.

Di rewşa perwerdekirinê a bi van rewşên têgihiştinê ên pirr-alî re wê bi fahmkirina di jîyanê de re wê xwediye rastîyeka bi wê pêşketinê re bê. Li vir, di serî de ya ku mirov wê dike ku wê fahm bike, ew rêyên têgihiştinê ên hişmendî na. Em dema ku fêrî ziman dibin bi perwerdeyê bê û ankû rewşên bi hîmzanînê û watezanînê û hwd re em, wê têgihiştinê di çerçoveyeka pirr-alî a fahmkirinê de wê weke ku wê perwerde dîkin. Gotin, ew bi zanîna wê re wê, her wusa, wê xwediye rewşek hîmî a zanînê bê. Her rewşên gotinê ên li ser pêşxistinê rewşên rêzimanî re wê, di vê çerçoveyê de wê ji aliyekî din ê zimanî re wê xwediye wê temenê bi wate, hiş û pêşxistinê re bê.

Pedegojî, dema ku em di çerçoveya têgîna perwerdeyê de bahse wê dîkin, em di çerçoveyek ahengî a li ser xwezayê wê ya fêrbûnê a bi aqil re wê dîkin. Lê ew bahskirinê me, wê hemû wê li ser ziman, gotin, rengên gotinê û wateyê û hwd re bin. Em dema ku dîmenekê û ankû wêneyekê dibînin, em rewşên ku wê di wê dîmenê û ankû wêneyê de hena, emê wan bi gotinê bikin. Emê şîroveyekê li ser wan rewşên wê dîmenê û ankû wê wêneyê re wê pêşbixin. Ev bi gotinkirina me, wê rengê bi watekirinê a rewşên ku ew di wê dîmenê û ankû wêneyê de ku ew hena jî bin. Wê li ser wê re wê ew werina li ser ziman.

Di vê rewşê de mirov, divê ku vê yekê wê bi wê re wê werênê li ser ziman ku wê têgîna watezanîyê, wê di vê çerçoveyê de wê bi darêjkbûna wê û piştî bi gotinê hanîna wê ya li ser ziman re wê ew rengê afirandina bi hiş a ku em bahse wê dîkin wê bi xwe re wê werênê li ser ziman. Di vê çerçoveyê de di têkiliya fahmkirinê a bi hişkirinê û fahmkirinê a li ser rewşê û hwd re wê di vê çerçoveyê de wê bigihijina hevdu û wê çerçoveyekê bi zanîna ku em wê pêşdixin re wê bidina dîyarkirin.

Di rewşa gihiştina wateyê de wê aqilê me, wê hertimî di rewşek fahmkirinê a li ser rewşan re de bê. Ev jî wê, bi xwe re wê bi rewşên ku mirov wan dibînin û wan bi rengên cûr bi cûr an di hildina li mejiyê xwe, wê hem bi wê derkkirina wan re û hem jî wê bi di çerçoveya wê aqilê di mejiyê me de ku ew ji berê ve heya û encama ezmûnê me ya, wê di wê de jî wê temenekî afirandinê ê ku em di farqê de bin û ankû ne di farqê de bin. Li vir, em dema ku bahse rewşa derkkirî û hatî kirin weke hiş û ankû

zanînê dikin, em di aslê xwe de wê ji aliyekî ve bahse wê dikin. Lê aliyê din jî wê, ew aliyê bi me re bê. Li vir, em zanîna ku em wê bihiş dikin, em dikarin wê di vê çerçoveyê de wê ji çar aliyan ve wê hildina li dest, aliyê pêşî wê zanîna rewş û derkkirina wê bê. Aliyê duyem wê hişkirina bi derhanîna wateyê ji wê zanînê bê. Aliyê sêyem jî wê di rewşa afirandina derkkirinên me ew berê kirina û ew rewşên nû ku ew bi wan re dibina temenê têtînan nû ên ku em hem di farqe wan de na û hem jî ne di farqe wan de na. Di aslê xwe de wê hişkirin, wê bi wê re wê ji du aliyan ve wê li vir wê xwe bide dîyarkirin. Aliyê wê bi afirandin û derhanîna jî têtîhiştinê bihişkirinê dîsa têtîhiştinê bê. Lê ew hişkirin û pêşketinên bi zanînê ên ku me di xwe de ew di mejî de kirina, wê hinek ji wan, wê ew aliyê mejiy me yê ku ew dike wê bider dîyarkirin li derve wê rewşên ku ew dibînin û dijî, wê wan carna wê bike sedema bîrkirina wan zanînan ku ew bi me re hena lê em ne di hişkirina wan de na. Di vê çerçoveyê de wê zanîna me wê xwediyê rewşek ku ew bi me re ew pêş dikeve bê.

Derûnîya pedegojîkî

Di rewşa fahmkirina têtîna pedegojiyê de wê, rewşa têtîna pedegojîkî a derûnî wê weke têtîneka ku wê, di çerçoveya rewşa perwerdekirinê û ahenge wê de wê, xwediyê rewşeka ku wê bi wê re li wê were hizirîn bê. Her wusa wê di vê çerçoveyê de wê têtîna pedegojîkî a derûnî, ku mirov wê hilde li dest, pêşî li vir, divê ku mirov wê bierk û berpirsîyarîya wê ya têtînî re wê pêşî wê werênê li ser ziman.

Di rewşa fahmkirina pêşketina perwerdeyê de wê, mirov wê çawa wê di wê de wê xwediyê rewşeka ku ew bi wê re wê pêşbikeve wê li ser wê re wê bihizirê. Mirov, weke zindiyekê wê xwediyê rewşek derûnî û civaknasî bê. Mirov, dikarê weke zindiyek ku ew bixwe jî di vê çerçoveyê de bi wate ya jî mirov bi têtîna derûnîyê û civaknasîyê re wê werênê li ser ziman. Di vê çerçoveyê de wê mejiyê mirov wê, bi wê rewşê re wê xwediyê rewşekê bê. Li vir, ku mirov rewşa têtîna derûnîya pedegojîkî wê bike ku wê werênê li ser ziman, mirov divê ku wê pêşî bi rewşa têtîna wê re wê bi serekeyî bi du aliyan wê werênê li ser ziman. Aliyê pêşî wê bi rewşa hoyandin û girêdanîya derûnî a bi rewşê ve a mejiyê mirov bê. Her wusa, mirov, dema ku xwe di wê demîngirtina xwe ya li rewşê de wê ew weke zindiyekê wê xwediyê wateyekê bê. Rewşa demîngirtina mirov a li rewşê wê her wusa wê di rewşa perwerdeyê de jî wê weke rewşeka ku wê di çerçoveya têtîna hoyandinê de wê were li wê hizirîn bê.

Di rewşa fahmkirina mejiyê mirov ku ew karibê bi ponijê û bi w rewşa xwe ya demîngirtînîya xwe re ku ew wê bike, wê di vê çerçoveyê de wê weke rewşeka ku wê mirov wê bi wê re wê pêşketinê bixwe re wê bide çêkirin. Mirov, di jîyane xwe ya asayî de jî wê dema ku heya mirov bi zêdeyî çû ser rewşekê, wê aqilê mirov wê zêdetirî wê li ser wê bihizirê. Her wusa di rewşa perwerdeyê jî wê, rewşa girtina heya mirov li wê, wê weke temenê pêşketina mirov a bi wê re jî bê. Mirov, tişta ku ew bihîst û ankû xwand, wê çawa karibê wê di aqilê xwe de wê bigirê û ankû wê ji wê encamek baş bi aqilî wê derxê, wê ev rewşa têgîna vê rewşê, wê weke rewşeka ku mirov wê dikarê di vê çerçoveyê de wê hilde li dest bê.

Li vir, divê ku mirov vê yekê jî bi wê re wê werênê li ser ziman ku wê mirov, wê bi wê re wê di mejiyê xwe de wê bihizirê. Her wusa, wê li wê bihoyê û wê aqilê xwe li wê bide hûnandin. Bi wê re wê rewşa ku ew dibê, wê tenê li wê bihizirê. Bi wê re jî wê ew wê rewşê wê bike ku wê fahm bike. Li vir, wê di vê çerçoveyê de wê di ahengekê de wê bi wê re wê bi serkeve.

Di rewşa têgîna ahengê de wê rewşa pêvajoya perwerdeya mirov ku mirov wê xwe bide wê û li wê bihoyê û heya xwe bide ser wê û bi wê re wê weke armanc bo fahmkirinê dênê pêşîya xwe, wê di vê çerçoveyê de wê, ev rewş, wê weke rewşeka ku wê, mirov wê di çerçoveya pêşketina xwe ya bi perwerdeyê re wê pêşbixe bê.

Mirov, tişta ku fahmkir û ew xwand, wê weke têgînekê wê di mejiyê mirov de bê. Lê mirov wê di jîyane xwe de jî wê bijî. Wê çawa di nava wê jîyanê û rewşa pêvajoya perwerdeya xwe wê têkiliyekê û ahengekê wê bide çêkirin, wê ev di vê çerçoveyê de wê weke mijareka ku mirov dikarê li wê bihizirê bê. Yan jî, çi mirov fahmkir di nava pêvajoyea perwerdeya xwe de ku mirov wê bide biriqandin li jîyane xwe. Her wusa bi wê re mirov wê di keseyetîya xwe de wê bide nîşandin. Mirov, di kirinên xwe de karibê ya baş û nebaş, rast û nerast û hwd ji hevdu cuda bike. Bi wê re mirov gave xwe biavêjê. Mirov, di pêvajoye xwe ya jîyane perwerdeyê de wê, jîyane mirov jî wê di wê çerçoveyê de wê bi xosletên bi pêşketina me ya bi keseyetîyê re wê xwe bide diyarkirin. Di vê çerçoveyê de mirov dikarê bahse wê bike û wê werênê ser ziman ku wê rewşa têgîna perwerdeyê, wê di vê çerçoveyê de wê weke rewşeka jîyanî bê. Mirov, ku karibê wê pêvajoyea xwe ya perwerdeyê bi jîyane xwe re di ahengekê de wê bide domandin, wê ev weke aliyekî giring ê pêşketina mirov jî wê xwe bide diyakirin. Li vir, di çerçoveya têgîneka derûnîkî a pedegojikî de ku mirov li wê bihizirê, mirov wê ya ku wê bibînê û ankû

wê werênê li ser ziman wê ew ku mirov wê çawa karibê di wê rewşa xwe ya ya perwerdekirinê de wê serkevtî bê û di jîyane xwe de wê di rewşek zindî û çalak de bê.

Di vê çerçoveyê de wê rewşa têgîna derûnî a pedegojikî wê weke têgîneka rewşî a ku ew li rewşa ku mirov wê li pêşîya xwe di jîyane xwe û pêvajoya xwe ya perwerdeyê de wê bijî, wê di serî de wê ew wê kifş bike û wê bi wê re wê karibê bernema, derpêş û hwd, ew bîne li ser ziman. Em di serdemeka ku ew bi aqilî ji gelek aliyan ve ew bi awayekî pirr-alî ew pêş dikeve bê. Her wusa, di vê çerçoveyê de mirov ku wê çawa di perwerdeya xwe de wê, karibê wê pêşketinê û rewşa aqil a ku ew bi awayekî pirr-alî pêş dikeve wê, bi perwerdeyê wê bigihijê têgihîştina wê, wê weke aliyekî ku mirov di vê çerçoveyê de wê dikarê li wê bihizirê bê. Her wusa di vê çerçoveyê de wê weke aliyekî giring ê ku mirov wê di vê çerçoveyê de wê hilde li dest. Li vir, di vê rewşa bi pêşketina pirr-alî de wê mirov çawa bi aqilê xwe re wê pirr-alî bê û wê di vê çerçoveyê de bêt ku ew astengîyan bijî di wê çerçoveyê de ew di wê çerçoveyê de bi awayekî pêşketina xwe bijî û bide domandin, wê weke rewşeka ku wê têgîna derûnîya pedegojîyê ku wê li wê bihizirê bê. Bi wê re wê, di vê rewşê de wê rewşa têgîna derûnîya pedegojikî wê di şêwayekî şêwirmendî a jîyanî a li ser rewşa perwerdeyê û dibistanê û hwd re wê xwediyê wateyekê bê.

Di rewşa perwerdeyê de wê, di rewşa domandina perwerdeyê û pêvajoyên wê de wê mirov, wê hertimî wê di dibistanê de wê pêwîstîya wê rewşa şêwirmendîtîyê wê bi xwe re wê hîs bike. Li vir, vê rewşa şêwirmendîtîyê mirov dikarê ji dû aliyan ve wê bi têgînî û sazûmanîya pergale perwerdeyê re wê hildina li dest. Aliyê pêşî ew a ku wê çawa wê baştirîn wê pêşketin bi perwerdeyê re wê bibê, wê fahmkirin wê baştir wê pêşbikeve û wê çi pêwîst bê û rast bê ku ew di wê pêvajoya perwerdeyê de ew were esas girtin. Ev rewş, wê weke rewşna ku wê hertimî wê li gorî asta pêşketina aqilê mirov ê bi demê re wê gûharîn wê bi wan re wê bibê bê. Wê di rewşa wasif, çawanî û hêjayîya wê de wê ew rewşa pêşketinê wê xwe bide dîyarkirin. Li vir, di rewşa şopandina xwandin û pêvajoyên pêşketina xwendavanekî de wê çi were kifşkirin? Di serî de wê di vê çerçoveyê de wê ya rast ku wê di wê rewşa jîyane wê de ku ew bi wê re bi rewşa perwerdeya xwe re ew dide domandin, wê bi wê re wê li wê were hizirkirin. Lê li vir, ev rewş, wê bi serekeyî wê du serekayan de wê were dîtin. Serekaya pêşî wê di rewşa ciwan a derûnîyê de wê rewş were xwendin û lêpîrsîn. Serekaya din a duyem jî wê di rewşa jîyan û

civaknasîyê û hwd de bê. Her wusa di rewşa jîyane xwe de wê zarok û ankû ciwanê ku ew dixwênê ku ew di kîjan asta xwandina xwe de bê, wê çawa bê û di rewşek çalak a çawa de ya, wê ew weke mijarna ku mirov wê li ser wê bihizirê bê. Her wusa ev rewş wê di rewşên pêşketina perwerdeyê a zarokê û ankû ciwan de wê weke rewşna ku mirov hertimî divê ku wan di pêvajoya xwendinê û perwerdeyê de wê bişopênê bê.

Bi vê yekê re wê zarok û ankû ciwan, wê çawa wê karibê wê serkevtî bê, ku mirov van pêvajoyên wê yên bi perwerdeyê ji aliyê derûnî û civaknasîyê ve wan bişopênê wê fahm bike ku wê çi li pêşîyê asteng bê û wê pêşîya serkevtina zarokê û ankû ciwan wê bigirê. Pirsgirêkên keseyetîyê, ên nava malbatê, ên têgînî, pirsgirêkên derûdorê ku ew di nava wan de dijî û hwd, wê weke pirsgirêkna ku wê di pêvajoya pêşketina zarokê a perwerdeyê de wê xwe bidina dîyarkirin bin. Wê ev pirsgirêk, wê bêgûman wê li gorî şart û mercên demî, rewşî û hwd, bi rengên pirsgirêkn din re jî wê xwe bidina nîşandin. Ev pirsgirêk, wê weke rewşna ku wê li ser wan û çareserîya wan wê were hizirkirin bê. Rewşa *şêwirmendîya derûnîya pedegojikî* û hwd, wê di vê çerçoveyê de wê di çerçoveya van pirsgirêk û pirsgirêkên bi vî rengî ên ku ew di çerçoveya pêvajoyên perwerdeyê û hwd de ku wê xwe bidina dîyarkirin bê. Rewşa *şêwirmendîya derûnîya pedegojikî*, di serî de mirov vê yekê jî bi wê re wê werênê li ser ziman ku wê çendî ku wê ew xwediyê çareserîyna ku ew dikarê di cih de wan werênê li ser ziman bê, wê bi wê re wê li ser rewşa pirsgirêkên xwendinê û hwd wê karibê di rewşa wê de wê çareserîyên di cih de li gorî rewş, derûnî û rewşa pêşveçûna pêvajoyên perwerdeyê wan kifş bike û wan werênê li ser ziman. Di vê çerçoveyê de wê rewşa têrbûna dîtina perwerdeyê li gorî demê û ankû na, amûrên ku ew bi wan perwerde tê dîtin ew rast in û ankû ne rast in, encamên baş didin û ankû nadin û hwd, wê ev jî wê ji aliyekî ast û pîvane perwerdeyê ve wê di wan pêvajoyên wê de wê werê şopandin bê.

Rewşa derûnîya pedegojikî û her wusa pêşketina keseyetîyê, li vir mirov divê ku wê weke mijareka hîmî bi hevdû re wê hilde li dest. Di rewşa keseyetîyê de wê çawa pêşketinê çi bibê, pêşketina ku ew bûya, têra û ankû ne têra a li gotinê demê, demê asta pêşketina demê û pêşveçûnê demê û hwd, wê ji van aliyan ve wê li ser mijarê bîyonîyê. Di vê çerçoveyê de têgîna derûnîya pedegojikî, çendî ku wê şopdar bê, wê bi heman rengî ewçendî jî wê di rewşên netêr û kêr û bi pirsgirêk de wê, xwediyê wê sîyanê bê ku ew li çareserîyan ji wê re lêbigerihê. Ankû, weke têgîneka *şêwirmendî*, wê di nava xwe de wê ji pêş ve wê xwediyê

hinek çareserîyên ku ew di vê çerçoveyê wan bi wê rewşê re wan piretîze bike.

Têgîna pêşketina keseyetîyê û her wusa, pêşketineka rast û baş, wê bi çî pîvanê û astê re wê hebe û wê xwediyê wê rewşê bê. Li vir, divê ku mirov vê yekê jî wê werênê li ser ziman ku wê têgîna pedegojikî wê li vir ji aliyê derûnî û pêşketina civaknasîyî ve jî wê li mijarê wê bihizirê wê xwediyê hinek çareserîyên ku ew bi wan beşan û pirsgirêkên mihtemel ku wê xwe bidina dîyarkirin û hwd re wê werênê ser ziman. Rewşa mirov a bi derûnî û civaknasî, ji aliyê keseyetîyê ve wê rastrast, wê bandûra wê li pêşketin û pêşveçûnên bi keseyetîyê re wê li pêvajoyên perwerdeyê jî wê hebe. Hertimî wê rewşên ku mirov dikarê wan weke rewşna pirsgirêkî wan werênê li ser ziman ên ku wê heya mirov ji hevdû belav bikin û wê nehêlin ku mirov li ser rewşa perwerdeyê û xwandina xwe bipojîyê wê pêşbikevin. Ev jî wê, ji aliyekî ve wê hem ji aliyê keeyetîyê ve wê temenê rengna pirsgirêkan ku wê xwe dîyar bikin bin û hem jî wê temenê pirsgirêkên mirovî ên ku mirov bi pêvajoyên xwe yên perwerdeyê re bijî bê.

Di rewşa perwerde dîtîne de wê keseyet, wê weke aliyekî giring bê. Her wusa, wê keseyet bi xosletên xwe re wê li wê rewşê wê heybûna xwe wê çê bike û wê temenê ponijîbûna xwe wê di vê çerçoveyê de wê bi rewşa perwerde dîtina xwe re wê çê bikê. Rewşên weke yên pirsgirêkî, weke stress, depresyon û hwd, wê herî hindik, wê hinek rewşên ku mirov dikarê wan weke nexweşîyên derûnî werênê ser ziman, wê di temen pirsgirêkên derûnî û civakî de bin. Wê bi rewşa perwerde dîtîne re jî wê di serî de bi ji hevdû belavkirina heya mirov re wê xwediyê rewşna giring ên weke ku wê derûnîya mirov a rewşa perwerdeyê wê ji hevdû belav bikin bin.

Di vê çerçoveyê de wê dema ku mirov li keseyetîyê binerê, wê bi xosletên ku wê dem bi dem bi xwe re pêşxistina, bi tevger, kirin û xûyên xwe yên ku ew dide nîşandin re wê rewşa xwe ya başî û nebaşî a li gorî rewşê jî wê bide dîyarkirin.

Di vê rewşê de wê rewşa têgîna perwerdebûnê, wê weke aliyekî ku mirov dikarê di çerçoveya li keseyetîyê heybûn û hoyandinê ku ew bi xwe re çê bike, bi wê re mirov dikarê wê werênê li ser ziman. Di vê çerçoveyê de wê rewşa keseyetîyê wê, weke rewşeka giring û bingihînî jî bê di vê çerçoveyê de. Rewşên ku ew li hewirdora mirov di qawimin, kirinên mirov ên ku mirov wan dibîne û ji wan bi bandûr dibê, rewşa navendî a malbatê ku ew di wê de û dijî, rewşa drûnîya keseyetîyê û her

wusa bi wê re rewşa têkilîyên civaknasî û hwd, wê di vê çerçoveyê de wê weke rewşna ku mirov wan li vir kifş bike û heya xwe di vê çerçoveyê de bide li ser wan bê. Di çerçoveya pêşketina keseyetîyê de ku mirov bihizirî, ji xwe armanca perwerdeyê jî wê ji aliyê pedegojikî jî wê ew bê, wê di vê çerçoveyê de wê mirov xwediye ast, pîvan û pêşketineka çawa bê û ankû ew di xwe de çawa ya, wê li ser wê, wê were hizirkirin. Di vê çerçoveyê de wê keseyet, wê perwerde, wê hinekî jî wê rewşa perwerdeyê û ankû perwere dîtîne wê li wê bê. Bi wê dîtina perwerdeyê re wê mirov, wê di keseyetîya xwe de wê xosletên nû wê pêşbixe. Her wusa, wê di vê çerçoveyê de wê li ser keseyetîyê re wê xwediye rewşeka ku ew li rewşa perwerdeyê honayî vê. Mirov, dema ku ew bidest perwerdeyê dike, wê ji zarokatiya xwe û pê de wê, di nava rewşeka nû a perwerdeyê de bê. Wê beşên holê ên ku wê zarok bi hevdû re wê di wan de wê kom bibin û wê memoste jî wê perwerdeyê bide wan wê bibê. Bi wê re jî wê zarok, wê bikeve nava rewş, xweza û hewirdorîyeka nû de. Wê di nava wê rewşê û hewirdorîyê de wê çandî karibê têkiliya xwe ya perwerdeyîkî wê baş bike. Di vê çerçoveyê de wê jîyane xwandavan ku ew bi destpêkirina perwerdeyê re destpê dike û rewşa jîyane malê, wê çendî wê hevdû temem bikin, her wusa wê weke aliyna ku mirov di ahenge hevdû de û bi hevdû re wan hilde li dest bê. Zarok, di aslê xwe de wê herî zêde wê li malê ji dê û bavê xwe, wê bi awayekî pedegojikî wê xwediye fêrbûnê bê. Di vê çerçoveyê de mirov dikare wê pêvajoya pêşketina zarokê a bi malê re weke pêvajoyeka ppedegojikî a bi ezmûn û fêrbûnên wê yên ku ew bi keseyetîya xwe re wan dide çêkirin bê.

Di vê çerçoveyê de mirov divê ku wê yekê jî wê werênê li ser ziman ku wê pêşketina destpêka malê a ji dêûbav û ankû hewirdorê a ku wê bi fêrbûnê, xwandina ji dêûbav û ezmûnên xwe bidest xistîya, wê dema ku zarokê bidest dibistanê kir û pê de wê, ew jî wê di temenê wê destpêka wê ya dibistanê de wê xwediye weyn û roleka mazin a bi pêşketina zarokê re bê. Li vir, ya herî giring û jîyanî wê ew bê ku ew zarok di dewama hevdû de wê rewşa malê û ya dibistanê bi hevdû re wê hilde li dest bê. Lê dema ku ew li malê bi zimanekê, rewşekê û her wusa dîtinekê re rast were û dema ku zarokê destpê bi dibistanê kir û pê de ku ew li dibistanê rastî zimanekî din ê cuda, rewşeka din a cuda û dîtineka din ya cuda were, wê hingê wê zarok wê di serî de wê wê temenê xwe yê ahangî e pedegojikî e perwerdeyî wê winda bike. Bi wê re wê nikaribê wê heybûnê bi xwe re wê çê bike. Wê nikaribê bixwe re wê ahengê çê bike. Wê nikaribê hişê xwe bide ser dibistan û xwandiinê. Di vê çerçoveyê de

wê dewama zarokê wê ji wê re wê giran wê were. Ber ku ew nikaribê heya xwe çê bike. Di temenê çêkirina heybûnê de wê fahmkirin û hêstiyarî wê hebê. Wê di temenê heybûnê de wê fahmkirin hebê ku zarokê çendî ku baş û rast di ahenge jîyane xwe ya malê û fahmkirina wê de dît û her wusa di wê çerçoveyê de bi zimanê xwe yê zikmakî xwe di dibistanê kifş kir, wê hingî zarok, wê li ser wê re wê têkiliyekê di nava mal û dibistanê de jî wê dênê. Rewşên ku w zarok di destpêkê de wê têkiliyê bi wan wê di nava mal û dibistanê de wê dênê, wê rewşên ku ew berê li malê ew jîyane û bi wan re xwe bi şahî, şênaz û serkevtî dîtîya bê. Piştî ku wê di dewama wê de dest pê bi dibistanê kir û pê de wê zarok, wê di vê çerçoveyê de wê di rewşeka ku ew dikarê di wê çerçoveyê de bi wan xosletan re têkiliya malê bi dibistanê re li ser fêrbûna xwe re dênê. Di vê çerçoveyê de wê aliyekî din jî wê hebe. Ew jî wê ew bê ku wê zimanê civakê, minaq weke ku wê li kurdistanê û di nava civake kurd de wê zimanê kurdî bê û dibistan bi zimanê tirkî bin, wê hingî ev rewş bi serê xwe wê temenê têkçûna destpêka pêvajoyên perwerdeyê bin. Dev ji wê berda, wê zarok wê bi wê re di pêvajoya xwe ya perwerdeyê ku ew sazîyên welatî û malbat ku zorê dide zarokê ku ew mecbûr dibê ku ew dibistana xwe bide domandin, wê ev rewş wê bi demê re wê bina temenê pîrsgirêkên keseyetîyê ên weke pîrsgirêkên derûnî, civaknasî û her wusa pîsgirêkên zêhnî jî. Heta ku encama vê rewşê a herî xirab ew bê ku zarok ew mazin bibê jî wê, hertimî bi wê rewş û telûkeyê re bi rû bi rû bê ku ew tendûrîstîya xwe ya mejiyê winda bike bê. Wê ev rewşê wê di destpêkê de wê bi pîrsgirêkên civaknasî û derûnî re wê destpê bike. Di vê çerçoveyê de wê rewşa dibistanî wê di destpêkê wê weke barekî giran li ser milê wê were û bibê, wê destpêka van pîrsgirêkan bê. Di têgîna şêwirmendiya pedagojîkî de bo ku zarok van pîrsgirêkan jîn nekê, wê çareeserîya pêşî wê ew bê ku zarok di dewama jîyane malê de ew li ser zimanê zikmakî ê dayikê re ew dest bi dibistana xwe bike. Di vê çerçoveyê de wê rewşa zimanê dayikê ê malê û zimanê aslî ê civakî ku ew yê wê yê zikmakî ya, wê hertimî wê zarok wê li ser wan re wê xwediyê temenê xwe yê serkevtinê bê.

Li vir, di serî de ji van aliyan ve wê rewşa keseyetîyê û perwerdeyê wê li ser zimanê dayikê re wê weke temen û hîmê pêşketina zarokê a bi tendûrûst bê. Di vê çerçoveyê de mirov divê ku vê yekê jî wê werênê ser ziman ku zimane malê ê dayikê û zimanê civakê ê aslî ê zikmakî, wê hertimî wê di vê çerçoveyê de wê rewşa perwerde dîtina zarokê wê bi derûnî û civaknasîya civakê û pêşketina wê re wê li hevdu bihoyin. Wê

hoşandinê di çerçoveya zarokê de wê bi hevdu re wê çê bikin. Wê zarok, wê di vê çerçoveyê de wê xwediyê wê rewşê bê ku ew bi xwe re li ser van rewşan di dibistanê de ew serkevtî bê. Lê çendê ku ew rewş hebin, wê serkevtî bê. Zarok, dema ku ew ji van rewşan dûr bê, wê demê di dibistanê de mirov wê nikarib bahse têgîneka perwerdeyî a pedagojikî û şewirmendîyeka rast û pak a pedagojikî ya derûnî jî bike ji zarokê û pêşketina wê re.

Li vir, divê ku mirov vê yekê jî bi wê re di dewama wê de wê werênê li ser ziman ku wê rewşa malbat û civakê a li hevdu hoşandî wê di temenê wê pêşketina zarokê de bê. Zarok, wê van herdu rewşan, wê di çerçoveya rewşên derûnî û civaknasî de wê ji xwe re wê bike temen.

Hewirdora zarokê, wê her wusa wê di vê çerçoveyê de wê xwediyê rewşek giring a ku mirov wê di vê çerçoveyê de wê werênê li ser ziman bê. Di rewşa fahmkirina zarokê de wê di serî de wê rewşa pêşketineka keseyetîyê wê xwe wê di vê çerçoveyê de wê weke aliyekî giring wê bide dîyarkirin. Zarok, ji aliyê pêşketina keseyetîyê ve ku wê, pêşketin bi xwe re da çêkirin, wê bi wê re wê karibê ew xwe di nava wê tûraya têkiliyan a malbatî û civakî de wê werênê li ser ziman. Lê dema ku zimanê civakê û yê perwerde ji hevdu cuda bê û ankû zimanê malbatê û ankû yê dayikê ji hevdu cuda bê, wê ew rewş ji aliyê derûnî û civakî ve wê di serî de wê temenê pêşketina zarokê wê ji jîyanê wê qût bike. Wê zarok, wê ji aliyê pêşketina xwe ve wê nikaribê xwe werênê ser ziman. Ev encama xirab a herî masûmane ya. Lê encamên din ên pir xirab jî hena. Ew jî ew a ku wê zarok û civak û ji aliyê malbatê ve wê zarok û malbat, wê ji aliyê derûnî, civaknasî û keseyetîyê ve wê ji hevdu dûr bikevin. Di vê çerçoveyê de weke ku mirov bi hesanî di rewşa perwerdeya li kurdistanê de dibînê ku zimanê malbatê kurdî ya û perwerde dîtinê bi zorê weke tirkî ya, wê ew rewş wê di serî de wê di asta binî de wê temenê ji hevdu qatkirin û belavkirina rewşa malbatê bê. Bi wê re jî wê ew di iasta giştî de wê temenê ji hevdu qatkirin û belavkirina hebûna civakî a ku wê zarok bi derûnî civaknasî ew di nav de dijî bê. Di çerçoveyê de ew pirsgirêkên ku wê bi serekeyî wê malbat û civak wê di van waran de wê bijîn, wê temenê pêşketinek rast bi zarokê re wê xira bike. Wê her wusa, wê ew zarok, piştî ku wê perwerde bidawî kir û ji xwe re jîyanek jî wê ava kir û heta ku malbatek jî ava kir, wê ew di mejiyê xwe de wê ew ne rehet bê. Wê ji aliyê derûnî û civaknasî ve wê nexweşîyên giring wê bi wê malbate xwe re jî wê bijî. Wê nikaribê têkiliyek rast bi malbate xwe bixwe û hewirdora re wê dênê. Di vê çerçoveyê de wê ew di rewşek pirr xirab de

wê bimênê. Yanî bi gotineka din, carna hinek kurdan digotin ku ew zarok ku ew bi tememî jîyane xwe bike tirk jî û zimanê tirkî jî di nava malbate xwe de bikarbênê wê ew çareserî bê di dîtin. Lê ev di serî de wê, rewşa herî xirab bê. Ber ku zarokê, di destpêkê de ji temen ve rewşa xwe ya derûnîm civaknasî û rewşa malbat û civakê ji van aliyan û gelek aliyan din ve windakirîya. Ev rewşên ku mirov di piçûkatîya xwe de ew winda kirina, wê rewşa ku wê weke rewşên fîzyolojîkî jî bin. Di vê çerçoveyê de dermankirin û pêvajoyên tendûrûstî ên bi derûnîyê û hwd jî wê, ji van rewşan re wê çareserîyna mayînda wê bi xwe re w newênin. Ber ku dema ku mirov, weke ku baş bibê ku ew daket nava civakê û wê ew rewşên ku ew berê bûna sedema nexweşîya wê, wê car din wê rastî wan wê û wê vê carê wê rewşa tendûrîstîya mirov wê xirabtir bibê. Di aslê xwe de ev rewş, wê weke rewşa ku wê di çerçoveya têgîna perwerde û dibistanê de wê weke rewşa ku mirov dikarê weke rewşên kuştina pedagojiyê jî wan werênê li ser ziman bê.

Di rewşek dibistanî de wê weke ku me hinekî li jor jî hanî li ser ziman, wê di serî de ew ahenge malbatê û dibistan a li ser rewşa pêşketin, derûnî û civaknasîyê û hwd re ku wê di temenê wan de wê zimankî dayikê malbatê û yê civakê ê zikmakî wê hebe, wê temenê pedagojîkî ê zarokê ê perwerdeyî bê. Di vê çerçoveyê de mirov divê ku vê yekê di serî de wê weke mijareka giring di vê çerçoveya perwerdeyê de wê hilde li dest. Mijare perwerdeyê, çendî ku wê li ser têgîna perwerdekirinê û fêrkirinê re wê hinek rewş weke temenê 'derbaskirina van rewşan' û ankû 'wê perwerde, wan rewşan li şûn xwe bihêlê' ku ew were gotin jî lê ev wê ne rast bin. Perwerde, wê ji ber van pîrsgirêkan jî wê ew jî biawayekî rast wê newê kirin. Ji xwe, ku em rewşa malbat û civakê bi rewşa perwerdeyê re wan weke temen wan werênina ser ziman, wê di serî de wê li vir wê were dîtin ku ew rewşa perwerdekirinê di serî de ew hatîya ji dest ravandin. Her wusa, di vê çerçoveyê de mirov dikarê vê yekê jî wê werênê li ser ziman ku wê rewşa pedagojîkî a perwerdeyî wê hatibê ji dest windakirin. Perwerde, ku mirov bahse wê keseyetîyê bi hevdu re werênê ser ziman, wê perwerde wê weke temenekî pêşxistina keseyetîyê bê. Lê ev pêşxistin, wê ne bê temen bê. Malbat û di asta giştî de civak wê bebûnên xwe re wê di temenê wê de bin. Lê dema ku ew herdû rewş hatina ji dest derxistin, wê demê wê rewşa perwerdeyê jî wê ne di çerçoveyek rast û baş de wê xwediyê pêşketineka bi keseyetîyê re bê.

Perwerde û keseyet, wê dema ku ew têkiliyê bi hevdû re didênin û temenê pêşketinê bi hevdû re û ji hevdû re çê dikin, wê ew dema ku ew li ser demanê xwe xwediye wê mafê pêşketin bin. Wê hingê wê karibin, pêşketineka rast wê bixwe re wê bidina çêkirin. Ya ku wê têgîna derûnîkî û civaknasîkî a pedegojikî di çerçoveya perwerdeyê û dîtina wê de bi şêwirî wê werênê ser ziman jî wê ev bê. Di vê çerçoveyê de wê li ser wê rewşê re wê bahse pêşketinekê bi xwe re wê bide kirin. Rewşa pedegojikî a derûnî û civaknasî, li vir, wê weke aliyê ku mirov pirr zêde di çerçoveya pêşketina keseyetîyê de li wan bihizirê bê. Her wusa, li vir, têgîna pedegojikî a derûnî û civaknasîkî wê di serî de ew rewş, pirsgirêk û her wusa ne levkirinê rewşê ên di çerçoveya rewşa perwerde dîtîna de ku ew dibin, wê weke rewşna ku ew li ser wan re xwediye têgînê bi şêwirî ku ew werênê li ser ziman bê. Di vê çerçoveyê de ya ku ew werênê li ser ziman jî wê di çerçoveya keseyetîya zarokê, perwerde dîtîna wê û pêşketina wê de bê. Her wusa di vê çerçoveyê de wê li ser wê re wê bihizirê û wê hizra xwe wê werênê li ser ziman.

Li vir, divê ku mirov vê yekê jî wê werênê li ser ziman ku ew rewşa têgîna perwerdeyê, wê çawa di çerçoveyek pedegojikî wê xwediye rengêkî pêşketinê bê, wê di vê çerçoveyê de wê rewşa ahenga wê ya bi jîyan û zimanê zikmakî ê civakî û malbat û zimanê wê yê dayikî de wê bê. Di vê çerçoveyê de wê ev rewş, wê weke rewşna giring ên pedegojikî ên perwerdeyî bin. Di vê çerçoveyê de wê li ser van rewşan pêşketin û hebûna wan re wê rewşa derûnî û civaknasîkî a pedegojikî a zarokê wê bi rewşa pêvajoyên perwerdeyê ên dibistanî re wê xwe bidina dîyarkirin û wê werênina li holê û bidina dîyarkirin. Li vir, têkiliya perwerde dîtîna a bi keseyetîya zarokê û pêşketina wê re wê di çerçoveya ya têkiliya malbat û civakê a bi hevdû re û bi pêşketina wan ya bi hevdû re bê. Di vê çerçoveyê de ew rewş, çendî ku ew di çerçoveya rewşa malbat û civakê de di vê çerçoveyê de zimanê dayikê ê malbatê û yê civakê ê zikmakî esas hilda, wê hingê wê di vê çerçoveyê de wê rastîya pêşketina wê perwerdeyê û pêvajoyên wê jî wê bi keseyetîya zarokê û pêşketina wê re wê xwe bide dîyarkirin. Li vir, pêvajoyên pêşketina keseyetîyê wê nîşanaka rastîya pêşketina pêvajoyên perwerde û pêşketina wê jî bin. Wê encamên wê, wê xwe bi keseyetîyê re wê bidina dîyarkirin.

Di vê çerçoveyê de wê keseyet, wê weke aliyekî giring ku wê her pêngav û merheleyên vê pêvajoya perwerdeyê de ku mirov li wê bihizirê bê. Her wusa, li vir têkiliya pedegojikî a bi perwerdeyê re a di nava nava hildana zanîna li mejî û pêşketina keseyetîyê de wê xwe bi vê rengê wê

weke aliyekî ku wê, rengê pêdeçûna bi pêşketina mirov re jî bê. Li vir, pedegoji, wê rastîya wê ya hildana wê zanînê ku ew rast bê û her wusa bi şêwayekî rast bê, wê li ser wê re wê bihizirê. Bi wê re jî wê li ser encamên wê yên bi keseyetîyê re ku wê xwe bi pêşketina wê re wê bidina dîyarkirin, wê li ser wan jî wê bihizirê. Li gorî encamên wê pêşketina bi keseyetîyê re wê xwe bigihênê encamên baş û nebaş. Li vir, li ser rewşa encamê re wê ew rengê perwerdeyê jî wê karibê ji aliyê pedegojikî ve wê bi rastî, kêmesî û têrîya wê re bike berlêpîrsînê de. Encam, wê hertimî wê ya rastîya wê ya rast wê bi xwe re wê werênê li holê wê bide dîyarkirin. Wê encam, wê weke neynika rastîya wê zanînê jî bê. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov vê yekê jî wê, bi wê re hilde li dest ku wê di vê çerçoveyê de wê pedegoji, wê ji têgîn û ezmûna xwe wê sûdbigirê û wê di vê çerçoveyê de wê hertimî wê li ser rê û aliyê ku ew keseyet di encama wê perwerde dîtinê de berê wê bi kûve wê bike ku wê kifş bike. Di vê çerçoveyê de wê hizirkirina li ser ber û aliyê perwerdeyê, wê bi kûve bê, wê ew jî wê weke mijareka giring a pedegojikî bê ku wê li ser wê were hizirkirin. Hizirkirina li ser rewşa perwerdeyê, pêvajoyên wê yên ku ew dihên jînkirin bi perwerde dîtinê re, rêya wê ya ku ew di wê re diçe, berê wê bi kûve ya, ast û pîvane wê, têrî û kêmesîyên wê û hwd, wê di vê çerçoveyê de wê di çerçoveya rastîya dîtina perwerdeyê de wê weke aliyna ku wê bi têgîna pedegojikî wê li ser wan wê were hizirkirin bê. Di vê çerçoveyê de wê li ser pêşketina keseyetîyê û hwd re jî wê têgîna pedegojikî a şewirî wê xwediyê wê hizirînê bê. Her wusa, pêşketineka rast a li gorî demê, di çerçoveyeka li gorî ast û pîvane demê de bi zanebûn, têrî û kêmesîyên wê yên ku wê mihtemel bi keseyetîyê re wê li gorî demê wê hebin û ankû wê bibin, astengî û pirsgirêkên ku heybûna keseyetîyê bi pêşketina wê re ji rê derdixe û xira dike û hwd, wê mijarên ku wê di vê çerçoveyê de wê têgîna pedegojikî a şewirî wê ku ew li ser wan dihizirê bê.

Di rewşa pêşketina keseyetîyê de wê perwerde û ankû fêrbûna wê, wê bi çerçoveya wê ya pêşketî re jî wê were hanîn li ser ziman. Dema ku mirov bahse fêrbûnê dike, wê demê, tişta ku mirov di mejiyê xwe de girtîya wê were bîra me. Bi wê re jî wê, ew tişta ku mirov ew fêr kirîya, wê çawa bi çerçoveyekê re wê di rewşa jîyanê, halûtevgerên mirov û kirinûgavavêtinên mirov de wê xwe bide dîyarkirin. Her wusa, dema ku mirov diaxîfê, kirinekê dike, tevgerêkê dide nîşandin, xûyekê pêş dixê bi xwe re û hwd, wê ev hemû jî wê ji aliyekî ve wê zanîna mirov wê di temenê wan de bê.

Li vir, dema ku mirov bahse rewşa pêşketina keseyetîyê û perwerde dîtinê bi hevdû re wê di nava civake kurd de wê di çerçoveya perwerde dîtinê de wê hinek nêzîkatîyên ku em dikarin wan di vê çerçoveyê de wan li vir werênina ser ziman, ku ew hatina pêşxistin hebin. Di nava kurdan de wê têgiha perwerdebûnê, wê xwediyê dîrokeka xwe ya bi jîyane civakê re bê. Em dikarin vê yekê jî bi wê re wê werênina li ser ziman ku ew weke tevger, kirin û xûyna bi jîyanî ku ew rûnîştîna di jîyanê de wê di çerçoveya nêzîkatîya perwerdekirinê de wê hinek tevger, kirin û xûyên pedegojikî ên ku wê bèn nîşandin wê hebin. Ev rewş, wê di vê çerçoveyê de ku mirov li wan binerê wê hinekî fahmkirinekê jî wê bi kirinên perwerdeyî ên civatî re wê bide nîşandin. Mirov, piştî ku ew bi aqil bû û pê de wê di nava jîyanê de wê hertimî wê bidest girtina di mejiyê xwe de wê bike. Bi dîtinê, bihîstinê, têjgirtinê, hîskirinê û hwd, wê pêşbikeve. Ev rewş wê bi demê re wê aqilê mirov wê pêşbixe. Di jîyanê de wê, fêrbûna nêçîrkirinê, piştîre kedîkirina sawalan û hwd, wê pêşbikeve. Wê ev rewş, wê bi demê re wê bi fêrbûnên mirov ên di wan waran de ên di jîyanê de wê werina dewlemend kirin. Mirov jî wê di vê çerçoveyê de wê bi aqilê xwe re wê pêşketina xwe re wê li ser wan rewşan re wê zêdetir bike. Mirov, tiştê jîyankir, wê ew bi mirov re wê weke tişteki ew bûya fêrek jî wê hebe. Di vê çerçoveyê de wê, aliyê jîyanî ê fêrbûnê ê herî giring bê. Di nava rewşa fêrbûnê de wê mirov, di nava şert û mercên xwe de wê çawa karibê jîyane xwe bide domênê û ankû weke ku di demên berê de hebû, wê çawa karibê xwe biparêzê ji xaterîyên ew werina ser jîyane wê û bi wê re wê çawa karibê jîyane xwe bidomênê û hwd, wê di van waran de wê mirov wê fêrbûnan bi xwe re wê pêşbixe. Piştî ku aqil pêşket û pê de wê ev nêzîkatîyên mirovî wê li ser aqil re wê bèn gihandin li sazûmanaka têgînî û aqil a di jîyanê de. Mirov wê çawa gavê biavêjê, wê çawa xwe biparêzê, wê çawa fahmkirina xwe pêşbixe û hwd, wê di van waran de wê bihizirê û wê hizrên xwe jî wê di demên piştîre de wê, werênê li ser ziman jî. Ev jî wê weke rengêkî din ê ku wê temenê pêşketina mirov bê. Piştî ku aqil hat li ser ziman û pê de û nivîsandin pêşket û pê de wê mirov, wê ew hizra ku ew hatî li ser ziman, wê çawa wê fêr bike û wê ji wê wê aqil bigirê di xwe de wê, li ser wê re wê bidest fêrbûnê bike. Wê fêrbûnê wê pêşbixe. Ev piştîre wê di şewayekî ku wê ji wê re bê gotin perwerde û pê de wê, bidest pêşketina xwe bike. Mirov wê di jîyane xwe de wê bi aqil bidest pêşketina xwe bike. Wê xosletên bizanînî wê di keseyetîya xwe de wê pêşbixe. Her zanîna ku mirov ew fêrbû, wê di keseyetîya mirov de wê

vegerihê tevger, kirin û xûyekî. Ev jî wê bê pêşketina keseyetîyê a bi aqil jî. Her wusa, di vê çerçoveyê de mirov divê ku vê yekê wê werênê li ser ziman ku wê mirov, wê di vê çerçoveyê de wê van pêvajoyên fêrbûnê û bi wê re pêşxistina keseyetîyê a li gorî demê, şert û merc û aqilê demê û hwd re wê pêşbixe.

Ev rewş, wê li kurdistanê di nava civake kurd de wê bi dîroka wê re wê ya demdirêj re wê xwediyê pêvajoyîna ku ew bi aqil pêş dikevin re wê xwe bide dîyarkirin. Pêvajoyên pêşî ên fêrbûnê ên ji xwezayê bin. Di vê çerçoveyê de pêvajoyên destpêkê ên ji xwezayê fêrbûnê wê pergalên ekolojîkî ên civakî ên weke bi 'jîyane koçerîyê' hwd re wê li kurdistanê bi civake kurd re wê xwe bide domandin. Ev şewayê jîyanê û fêrbûnê wê bi tememî li gorî xoslet û destûrên xwezayê bi jîyankirinê bê. Wê mirov, wê mejiyê xwe wê bi hoyandina xwe ya li xwezayê re wê ew vê çerçoveyê de wê bi jîyane xwe re wê pêşbixe. Bi naskirina şînahîyên xwezayê û xosletên wan û ku ew kêrî çi tîn wê ev fêrbûn wê xwe kûr bike. Bi wê re wê di nava xwezayê de wê çawa mirov karibê bijî, wê bi wê re wê bide domandin. Di vê çerçoveyê de wê bi malbatî wê çawa ev fêrbûn wê bê domandin, wê bibê. Di malê de wê jin, weke ya herî zêde ku ew bi çalak û bi fêr a. Wê tiştên ku wê di malê de wê werina kirin wê ew bizanibê. Çi lazim û pêwîsta, wê ew bizanibê. Her wusa wê zarok wê di bin destê wê de wê derbas bibin. Wê ew di malê de çi dizanê, wê li gorî bi tevger, kirin û xûyên xwe re wê fêrî wan zaroyên xwe bike. Minaq, dema ku ew jin, ji male bavê xwe tê male xwe, wê cehîzê xwe çê bike ku ew bi wê re male xwe ava dike, wê bîrê. Di dema ku keçên wê hebin, wê ew keçên wê jinê jî wê weke ku wê kirîya wê ew cehîzên xwe çê bike û wê dema ku ew zewicî û male xwe avakir û pê de wê, ew wê cihîzê xwe weke keda destê xwe wê bibê male xwe û wê bi wê re wê mala xwe ava bike. Di vê çerçoveyê de ew rewşa çêkirina cihîzê ji aliyê keçzaroyan ve di temenê xwe yê piçûk de wê, weke çandaka li kurdistanê ku wê di nava civakê de wê bi hezaran salan wê xwe bide domandin. Her wusa, çêkirina tiştê li malê bi dest, wê weke hûnerîyeka dest a bi ked bê. Wê ev, wê bi demê re wê pirr zêde wê pêşbikeve û wê bê wele hûnerîyeka destî ku ew reng dide jîyanê. Her wusa wê bi demê re wê cilên xwe kirinê ku ew bide wê bi heman rengê wê werina çêkirin wê bibin. Ev rewş, wê piştî wê bi gelek rengên wê re wê werina dewlemend kirin. Di malê de wê, çêkirina xwarinê, ji şîr çêkirina mast, panîr û hwd, wê weke çandaka malî wê xwe bide domandin. Zanebûna wê jî wê li ser dayikê re wê ji nifş wê derbasî nifşên piştî bibê.

Di vê çerçoveyê de divê ku mirov vê yekê jî wê werênê li ser ziman ku wê çanda malbatîtîyê, wê bi kevneşopîyên wê re wê xwe bi zanîna civakî wê bide domandin. Di vê çerçoveyê de wê her fêrbûn wê di nava malbatê de wê were fêrkirin. Her fêrbûnên ku ew di nava malbatê de hatina pêşxistin, wê ew weke kevneşopîyekê wê bîn pêşxistin û barkirin li nîşên piştre ku wê ew werin. Di vê çerçoveyê de malbat, wê di şêwayekê de wê xwediye rewşek dibistanî jî bê bo zarokan. Di nava malbatê de wê dêûbav wê çi zanibê, ew ji wan re weke berpirsiyarîyekê ya ku ew wê bînin li ser ziman ji zaroyên xwe re. Her wusa di vê çerçoveyê de wê, zanîna xwe re bi zaroyên xwe re wê bidina domandin. Ev jî wê bi demê re wê bi wan re wê pêşbikeve. Di nava malbatê de fêrbûna mirov, wê di vê çerçoveyê de wê weke çandaka giştî û dîrokî bê di nava civake kurd de. Wê her wusa, rewşa dibistanîyê, wê di rewşekê de di nava malbatîtîyê de wê were pêşxistin. Her mal, wê li hevdû bicivatî wê her êvarê wê li hevdû bicivin û wê ji hevdû re bidest hanîna li ser ziman bikin. Çîrok, vegotin, bahs, memik ku ew bi dengbêjî dihên gotin û hwd, wê ew werina hanîn li ser ziman. Her wusa, di vê çerçoveyê de wê rewşek teybet wê di nava malbatê de wê hebe. Kevneşopîya ku wê her şev û ankû êvarê wê li hevdû bicivin û wê ji hevdû ve gotin û çîrok û çîvanokan wê ji hevdû re wê bibêjin, wê weke kevneşopîyeka pirr kevn a malbatî bê li kurdistanê. Di rewşa malbatên berê de weke ku mirov dibînê çîrokên weke yên 'rûstemê zal', 'keçelok', û hwd ku wê li dûv hevdû bi hezaran wê werina vegotin, wê ev temenekî fêrbûnê jî bê. Mirov, ji wan çîrokan wê pirr tiştî bi zanînê wê di mejiyê xwe de wê hilde. Çîrok, wê di rengê bineterên nivîskî ku mirov di roja me de li ser wan re perwerde dibînê û hwd de wê werina bikarhanîn. Her wusa, wê di vê çerçoveyê de wê mirov, ji wan vegotinan wê di mejiyê xwe de wê fêrên mazin weke ders wê derxê. Wê li ser wê re wê, bê xwediye aqilekî ê di mejiyê xwe de. Her wusa, wê xosletên başî û nebaşîyê, qancî û neqanciyê, rastî û nerastiyê û hwd, wê ji wan vegotinên çîrokî wê hilde. Di vê çerçoveyê de wê di nava malbatên kurd de wê bi vegotinê wê kevneşopîyeka bi hezaran salan wêê hebê. Ev kevneşopî, bêgûman di çerçoveya têgîna fêrbûnê a pedagojîkî de wê gelek tiştên ku mirov wê karibê li ser wê re wê werênê li ser ziman wê hebe.

Di serdemên piştre de wê ev rewş, wê bi awayekî wê li ser aqil re wê werina pêşxistin. Piştî ku nivîsandin pêşket û pê de û bi wê re bineterên nivîskî ên dirêj afirîn û li jîyanê pêşketin û pê de wê mirov, wê li ser wan re wê bidest fêrbûnê wê bike. Ev jî, wê taqabûlî serdemên pêşketina aqil

ên weke bi rengê felsefeyê û hwd bike. Di vê çerçoveyê de em dibînin ku wê di serdemên şariştanîyê ên li kurdistanê de wê, bi şêwayê pêşketina bawerîyê û ankû aqilê olzanîyê û hwd re wê, li ser wê re wê bawergeh wê pêşbikevin û wê ev bawergeh, wê di destpêkê de wê weke malgehna ku wê di wan de wê hertimî wê zanîn were pêşxistin bê. Di vê çerçoveyê de wê rewşa aqil û pêşxistina wê û bi teybetî li ser wê aqilê ku ew dihe pêşxistina perwerdekirin wê pêşbikeve. Bawergeh, wê cihna ku wê mirov ji zaroktîya xwe ve wê werina li wanderan bicihkirin û wê ew ji aliyê yêr oldar û ankû berpirsîyar ên wan deveran ve wê were perwerde kirin. Ev rewş, wê di serdemên gûtî, qasî, hûrî û mîtanîyan de wê bi awayekî sazûmanî wê pêşbikeve. Piştî jî wê di dema medîya de wê li ser wê re wê bi awayekî hemdem wê pêşbikeve.

Di nava civake kurd de wê bi civatî li hevdu kombûnê û pêşxistina bi aqil danûstandinê a di wan civatan de wê weke kevneşopîyeka civakî a ku wê bi aqil û ragihandina aqil a ji hevdu re wê pêşbikeve bê. Di şêwayê danûstandina li ser aqil re wê civatên kurdan, wê pirr zêde wê di şêwayekî fêrkirinê de û her wusa bi fêrbûna ji wan, wê navdar bin. Di van civatan de wê mirovê ku wê zanebê wê bi xîfê û werênê ser ziman. Yê ku ew nizanibê jî wê bihisênê. Weke ku wê bi civatan re wê werê hanîn li ser ziman di nava civake kurd de "wê, yekî ku ew baş xwedîyê rewşa hisandinê bê, wê ew weke yê ku ew bigihîjê aqilekî mazin jî bê." Di vê çerçoveyê de wê rewşa hisandinê û baş hisandinê, wê weke rewşeka bi qadr wê bê hanîn li ser ziman bê.

Di rewşa fêrbûnê de wê rewşa zarokan wê weke rewşek teybet bê. Wê hertimî wê li wê were hisandin bê. Her wusa, wê zarok heta ku ew were nêzî 5 salîya xwe de wê di nava malbate xwe de wê ji dêûbavê xwe wê fêr bibê. Piştî jî wê zarok bo ku ew perwerdeyek baş hilde, wê bê şandin li cem yêr zane ku ew fêr bibê. Her wusa, her mirovekî zane, wê herî hindik, wê karîba nêzî 20 zarokan wê ji herêma dora xwe li dora xwe bide hevdu. Wê malbatan, mirovên zane ku ew nas dikirin û ji zanebûna wan êmin bûn, wê zaroyên bişandan cem wan ku ew bê perwerde kirin. Di vê çerçoveyê de wê zarok, biketa pêvajoyek perwerde yê de. Wê di vê çerçoveyê de wê zarok wê bihetan perwerde kirin. Piştî ku zarokan li cem wan zaneyên civakî ku wan têrzanebûna xwe ji wan girt û bi fêrbûna xwe re ew hatina astekê, wê êdî ew bihetan şandin li deverên navendî ên dibistanî ên weke medresaya sor û hwd. Navendên bi vî rengî wê di her demê wê li kurdistanê di nava civake kurd de wê bi awayekî pêşketî wê heban. Di rewşa perwerdekirinê de wê li gotin, axiftin û rewşên weke

tevger, kirin û xûyên mirovên xwenda wê biheta nerîn ku ew çendî bixwenda ya. Di nava civakê de ew di hat bawerkirin ku wê zanebûna miirov, wê bi xosletên keseyetîya mirov re wê bê û wê xwe bide nîşandin. Mirov, dema ku axift, çendî dikarî gotinên weke bi aqil bikira, di tevger, kirin û xûyên xwe de ew rast ba, wê li van biheta nerîn. Wê dûrûstîti, wê di vê çerçoveyê de wê bi rastbûn û başîyê re wê weke xosletên mirovên xwenda wê li wan biheta lêgerîn. Ku mirovekî çendî xwendiba jî ku ew ne xwediyê van xosletan ba, wê ew weke yekî nezan jî wê biheta binavkirin. Di nava civakê de wê zarok, wê hê di zaroktiya xwe de wê hertimî wê tevger, kirin û xûyên wan, wê di berçav de wê biheta derbaskirin. Wê hertimî ew di bin çav de wê bihetan hiştin û wê li wan biheta nerîn ku ew çendî zû dikarin pêşbikevin. Her wusa, wê bi wê re wê mirovên ku ew zû fêrbûban, wê bi qadrekî maztir wê bihetan pêşwazî kirin. Wê bi wê re jî wê bi qadr wê li wan biheta nerîn. Wê ew bihatan parastin û piştgirkirin. Wê li wan biheta nerîn. Ew mirov, wê weke zaneyên pêşarojê wê li wan biheta nerîn. Bi vê rengê wê ew di nava xalkê de jî wê bi hetan pêşwazî kirin.

Dem bi dem wê di destpêka perwerdekirinê de wê yên ku zarok perwerde dikirin, wê destê xwe jî wê li zarokan wê rakiriba û wê li wan jî bixista. Ev, weke rêya fêrkirinê jî dihat ser ziman. Lê yên ku ew di zanîna xwe de zû pêş diketin, ew weke yên ku wan hîç li wan dest ne dihat rakirin jî dibûn. Bo ku heya zarokê were çêkirin li xwendinê, dihat gotin ku ew lêdan li wê hatiîya kirin.

Zarok, hertimî wê xwediyê derûnîyek tenik û zîz bê. Bo vê yekê mirov divê ku vê yekê wê werênê ser ziman ev rêyên weke lêdanê, wê aliyekî wê yê din jî wê hebê ku wê hertimî wê zarokê ji xwendin û perwerdeyê dûr bike. Her wusa, wê bandûrek bi vî rengî a nebaş wê hertimî li pêvajoya xwendina zarokê wê biike. Ya ku wê di pêşketina zarokê de wê hertimî wê weke ya giring a perwerdekirinê wê nêzîkatiya baş ku ew baş pêşwazî dikê bê.

Di rewşa perwerdekirinê de wê pêvajoyên pêşxistina zarokê wê xwe di vê çerçoveyê de wê li ser rêyên pêşxistina zarokê li ser aqil re wê xwe bide dîyarkirin bê. Lê rewşa nava malbatê û nêzîkatîyên malbatî û hwd, wê hertimî wê xwediyê rewşek giring a ku mirov wê dikarê wê werênê li ser ziman jî bê. Di nava malbatê de ew vegotin, çîrok û çîvanok û hwd, wê di mejiyê zarokê de wê weke aqilê ku ew dihê pêşxistin jî bê. Ji aliyekî din ve jî wê, keseyetîya dêûbav, wê di rastîya zarokê û pêşketina wê de wê bi rewş, tevger, kirin û xûyên xwe re wê xwediyê bandûrek

mazin bê. Li vir, wê zarok, wê di nava malbatê de wê keseyetîya dêûbav wê ji xwe re wê weke mînaq wê bigirê. Wê li ser wê re wê bike ku ew xwe pêşbixe. Her kirina ku dêûbav kir û zarokê nekerî wê bike, her gotina ku zarokê pêşî di aqilê xwe de ew tefkîr û hizir nekirîya ku wê ji devê dêûbav bihîst, her kirin û xûyên wan ku wê dît û hwd, wê bi hemû rewşên din ên ku ew di wan de kifş dike re wê li ser wan re wê bike ku ew xosletên xwe yên keseyetî û hwd wan biafirênê. Bêgûman, wê ji aliyê rakendî ve wê zarok gelek tiştan ji dêûbav bigirê. Lê piştî wê, di jîyanê de jî wê zarok, wê li ser dîtin û bihîstinên xwe re wê zarok ji dêûbav, wê gelek tiştan wê bigirê. Di vê çerçoveyê de wê navenda malbatê, wê bi rewşa dêûbav re wê weke dibistana pêşî a ku wê zarok wê di wê de wê pêşbikeve û ankû wê bi serkevtî wê biqadênê bê. Li vir, rewşa malbatê, wê ji wê zêdetirî jî bi wate bê bo zarokê. Her wusa, wê di rewşên perwerdekirinê piştî wê ev rewşên malbatî û hwd, wê di temenê wê û pêşketina wê de wê cih bigirin. Di rewşa girêdanîyên derûnî, civaknasî û hwd de wê zarok, wê di pêşketina xwe ya keseyetî de wê, di van salên xwe yên pêşî de wê xwediyê rewşeka fêrkirina bi xwe re bê. Wê zarok, wê bi mejiyê xwe re wê ji hemû rengên pêşketinê ên ku ew dibînê re wê weke ku wê vekirî bê. Lê li vir, ya giring ew a ku wê zarok di nava rewşan û pêvajoyên ku wê bi jîyane xwe re wê li ser rewşa dibistanê ya malbatê re ku wê bûhûrandîya ku ew karibê bi mejiyê xwe re wê têkiliyê bi zanîna xwe re bi wan re dênê bê. Bo vê yekê ev rewşa têkiliyê wê du alî û ankû dûdîmenî bê. Alî û ankû dîmenê pêşî wê bi demên ku ew dibûhûrênê ê bi dîrok û mejûya xwe re bê. Aliyê din jî wê bi wê dema ku ew di wê de dijî jî bê. Di vê çerçoveyê de wê hertimî zarok, wê di çerçoveyek pedegojikî de wê di mejiyê xwe de şibandina di nava rewşan û xosletên keseyetî ên ku ew di kesên din de dibînê re wê çê bike. Ev rewşa têgîna şibandinê wê ji aliyekî ve wê, wê bi rengekî wê temen û hîmê rewşa derûnî û hoyandinî a zarokê jî bê. Wê di demên pêşî de wê şibandinên ku ew li wan bi tememî bi têgihiştinî ne serwer a wê bike. Piştî ku wê di pêvajoyên xwe yên pêşketinê ên bi perwerde dîtinê re wê ew şibandin û rewşên şibandinê wê dîsa xwe bidomênin. Lê wê vê carê wê li ser aqil re wê ew wê werina pêşxistin.

Di rewşa pêşketina keseyetîyê de wê rewşên bi vî rengî wê bibin. Lê zarok kengî bixwe û keseyetîya bawerîyê bi zanebûna xwe re wê qizinc bike? Kengî ku ew têrzanîn bû. Li rewşan bi aqilê xwe re serwer bû. Wê hingê wê karibê wê rewşa bixwe bawerbûnê wê bide nîşandin. Ev rewş, wê ji aliyekî ve wê di aslê xwe de wê encameka pêşketina aqilê mirov ê

bi perwerdekirinê re jî bê. Her wusa di vê çerçoveyê de wê heta ku wê keseyet bi pêşketina xwe re wê were wê astê û wê dema xwe wê, di gelek pêvajoyên perwerdekirinê û fêrbûnê de wê derbas bibê. Her wusa wê di vê çerçoveyê de wê mirov, wê van pêvajoyan jî wê li ser aqil re wê bijî. Her wusa wê zarok wê van pêvajoyan, wê di vê çerçoveyê de wê bi xwe re wê bijî. Li vir, divê ku mirov vê yekê jî ji bîrnekê û werênê li ser ziman ku wê ne tenê ew pêvajoyên perwerdekirinê wê temenê fêrbûnê bin. Her wusa ew jîyankirinê bi dibistanî jî wê li rex wê, wê aliyekî din ê fêrbûnê bin.

Li vir, di dewama fêrbûnê de mirov dikarê vê jî bi têgîna perwerdeyê û ankû fêrbûnê re wê werênê li ser ziman. Rewşa perwerdeyê wê hertimî wê li ser rewşên weke berneme û modelên wê yên ku wê ew werina pêşxistin re wê pêşve wê herê. Ev jî, wê bi wê rewşa wê re wê pêşxistina beşên perwerdeyê, beşên zanistê û hwd, wê bi wan re wê hebûna xwe wê bide domandin. Dayîn û hildana perwerdeyê, di çerçoveya têgîna mirovî de mirov, divê ku wê werênê li ser ziman ku mirov li rewşa mirov, cudahiyan kêmnetewî, zayendî, keseyetî û hwd nenerê û wê bê hildan. Di vê çerçoveyê de wê hildan û dayîna perwerdeyê, wê weke rewşeka têgînî a mirovî ku wê bi vê rengê re wê li ser wê re nîqaş jî wê newê kirin. Her zindiyê bi aqil, wê weke mafekî ji wî re ku ew di wê çerçoveyê de xwe pêşbixe û perwerde bike bê. Ev jî aliyê rewîstî, zanistî, felsefîkî û mirovî ve wusa ya.

Di vê çerçoveyê de di çerçoveya têgînîya wekheviyekê de mirov dikarê wê bide. Di rewşa dayîn û hildana perwerdeyê de wê tişta herî giring wê ew bê ku çerçoveya wê ya bi dibistanî ku ew were pêşxistin, li vir, çerçoveyên wê yên zanînî ku ew were afirandin bê. Her wusa, rewşa memostetîyê mirov dikarê bigotinekê jî bê li wir wê balê bikişênê li ser wê û wê werênê li ser ziman. Li vir, weke keseyetîyek fêr dike, wê ji aliyekî din ve jî wê li ser zanîna xwe re wê weke modelekê jî wê di mejiyê zarokan de wê cih bigirê. Her wusa, li vir, wê demê de di dema hildan perwerdeyê de ku ew rewşa têkiliya nava memoste û xwendvan wê di çerçoveyek zanînî de wê xwe bi rewşa dayin û hildana perwerdeyê re wê bide nîşandin. Lê li vir, ji aliyekî din memosteyî ve rewşa pêşxistina memosteyên rêber û hwd jî wê weke aliyekî ku wê di vê çerçoveyê de wê xwe bide nîşandin bê. Ev jî wê, weke aliyekî din ê şopîner bê ku ew pêşveçûna xwendvan û pêvajoya perwerdeyê bi hevdu re dişopênê û wê di mejî de wê qayd dike.

Lê bi wê re wê bi teybetî wê ev rewşa perwerdeyê, wê di çerçoveya têgîna dibistanî de ku me hinekî li jor jî bahse wê kir, li vir, em divê ku vê yekê bi wê re wê werênina li ser ziman ku memosteyî a derûnî ku ew wê di çerçoveya rewşa hebûna xwe de wê rewşê wê bi vê rengê bi sazûmana wê re wê hilde li dest û bişopênê wê weke aliyê şopdarê perwerdeyê bê. Li vir, divê ku mirov vê yekê jî bi wê re wê werênina li ser ziman ku memosteyîya şewirîyê, wê ji aliyekî ve wê di vê çerçoveyê de wê xwediye wateyê bê. Lê ev ne tenê bi aliyekî re wê xwediye wê çerçoveyê bê. Her wusa ew sazûmana ku wê di nava kesên ku ew di wê çerçoveyê de weyn û rol dileyizin di rewşa dibistanê de ew aheng û têkiliya nava wan, bi wê re sazûmana domandina perwerdeyê û hwd, wê di çerçoveyekê de ku ew bi hevdû re di têkiliyê de na, wê ew bi pêşketin û pêşveçûna pêvajoya perwerdeyê re wê temen jî wê bi hebûna xwe re wê biafirênin. Li vir, ya giring, li vir dûbare divê ku mirov wê werênê li ser ziman ku wê, di rewşa ahenge mal, malbat, hewirdorîya civaknasî û derûnî û hwd, wê bi dibistanê re wê ahenge ku ew ew bi wan re wê were çêkirin, wê temen pêşketina bi perwerdeyê re bê. Li vir, her tişt, wê li ser temenê xwe wê xwediye pêşketina xwe bê. Ev bo perwerde û pêşveçûna zarokê û keseyetîya wê ya ku ew bi demê re li ser perwerdekirinê û hwd re pêşbikeve jî wê wusa bê.

Li vir, divê ku mirov vê yekê jî wê li vir bixat bike û wê werênê li ser ziman ku perwerde bi beşên wê yên ku ew dihêna dayîn wê xwediye ermanc û têgihên zelal û safî bê. Wê bi wê re wê kar û xabetên ku wê bîr armanc kirin, wê bi wan armanc û têgihên zelal û safî re wê pêde herê. Li vir, ya ku ew were kirin ku ew were zanîn, wê hingê wê ya rastî jî wê bi awayekî bêî ku mirov di rêya xwe ya pêdeçûnê a bi perwerde hildan û girtinê de wê, nekeve rewşên xirab de. Em vê yekê jî wê li vir, bi wê re divê ku wê werênina li ser ziman ku wê, her beşên zanistî, felsefîkî, zimanî û hwd, wê di çerçoveya vê zelalî û safîya bi armanc û têgihê re wê xwediye wê rastîya pêşketina xwe ya bi aqil, meji û keseyetîyê re bê. Her beşek ku ew wê bi wê re wê perwerdekirin wê were kirin, wê armanc û têgiha wê bi wê zelalî û safîya xwe re wê di çerçoveya pêşketina wê ya bi keseyetîyê re wê bide nîşandin. Mirov, bo çî û bi çî armancê wê, ew wê perwerdeya ku ew dihilde, wê hilde? Di serî de wê, bersiva wê pirsê, wê di vê çerçoveyê de wê xwediye wê rastîyê û wateyê bê.

Rastîya perwerde dîtinê, wê di serî de wê mirov bike xwediye aqilekî di derbarê jîyanê de. Mirov wê fahmkirinekê wê bike. Ew fahmkirina mirov, wê di aqil de wê bi beşên wê re, bi zanistê re bi beşên wê re û her

wusa bi rengê olzanîyê û hwd re wê di çerçoveya têtînan weke rewîst, bawerîyê û hwd de wê, xwedîyê wê çerçoveyê bê. Li vir, ew zanin wê, di encama wê de wê pêşketinek û ankû reneke pêşketinê ê di jîyanê de bê. Di vê çerçoveyê de mirov, dikarê wi di serî de wê werênê li ser ziman.

Di roja me de têtîna perwerdeyê, di serî de di çerçoveyek jîyane me ya ku ew bi gelek aliyên wê ve pêş dikeve, bi têtîni bi pêşketina wan aliyan re rewşa perwerdeyê, li ser beşên wê yên bi aqil ên weke bi felsefeyê, zanistê, olzanîyê û hwd re wê pêşbikevin. Sazûmana civakî a ku ew pêş dikeve, wê di serî de wê, di çerçoveya wê pêşketina ku ew dijî û ankû ew bi wê re bi pêşarojê ve diçe, wê di wê çerçoveyê de wê, li ser têtîhan re wê pêvajoyên perwerdeyê wê pêşbikeve. Her têtîha ku ew di çerçoveya wê de bernemaya perwerdeyê bi pêvajoyên wê re hatîya pêşxistin û modelên wê derketina li holê, wê di çerçoveya sazûmana civakî de wê wateyeka wan ya di ahenge hevdu de wê hebe. Di pêdeçûna jîyanê de mirov, wê bi aqil wê jîyane xwe wê bide domandin. Li ser wê re jî wê aqil û pêşketina wê, pêwîst bê. Di vê çerçoveyê de wê li ser aqil re wê êdî wê têtîhên ku ew hatina kifşkirin weke têtîhên perwerdekirinê wê bi wan re wê bernema û pêvajoyên perwerdeyê wê di dibistanên bingihînî û seretayî de wê werina pêşxistin.

Lê ew bernema û pêvajoyên perwerdeyê jî wê di çerçoveyê de wê bi sazûmanaka dibistanî re wê pêşbikeve. Her wusa, di vê çerçoveyê de wê ew bernemeya perwerdeyê wê li ser esasê fêrbûnê, pêşketina keseyetîyê û bûna xwedî xoslet di çerçoveya wan têtîhên ku ew bi wê re perwerde dibînin bê. Wê di vê çerçoveyê de wê çi pêwîst bê di pêdeçûnê de? Di warê amûr û rewşên fîzîkî de wê ya kêr û têr wê çi bê, wê weke karekî ku wê li gorî wê, wê ew were kifşkirin bê. Her wusa, divê çerçoveyê de wê pedagojî, wê di vê çerçoveyê de wê bi şopînê, dayîna wê perwerdeyê, amûrên ku wê li ser wan re wê were dayîn û ankû tê dayîn, memoste, memosteyên rêber, rêvebir, sazîyên şewirî ên pedagojîkî û hwd, wê bi gelek aliyên din re wê çerçoveya vê pêvajoya perwerdeyê a bi jîyane zarokê û ankû ciwanê re wê temenê pêşketina keseyetîya wê biafirênin. Li vir, ahenge di nava van sazî û sazûmanên civakî ên perwerdeyê de wê biqasî wê wê ahenge ku wê zarok bi wê re wê li ser temenê xwe bi zimanê malbatê ê dayikê û ankû yê civake xwe ya aslî ê zikmakî ku wê bi wê bibînin wê giring û bi wate bê. Ev aliyên weke ew bi sazî û sazûmanî wê bi vê rengê wê temenê ku wê li ser wê re wê perwerde wê were dîtin, wê bi wê re wê di ahengekê bê. Dema ku ew temenê zarokê ê malbatî ku wê jîyankirîya û rewşa temenê wê yê kokî ku ew ne li ser wê xwedîyê

rewşek perwerdekirinê bê, wê ew rewşên weke bisaziîyî û sazûmanî ên weke memoste, memosteyên rêber, rêvebir, sazîyên şewirî ên pedegojikî û hwd, wê werina çî wateyê û wê çî pêşketina bi qadr wê karibin bi afîrênin?

Li vir, dema ku em bahse temenê pedegojikî û ankû perwerdeyek pedegojikî dikin, em di serî de van aliyên wê yên ku em wan dibînin ên weke bi temen û li ser temenê xwe û bi zimanê zikmakî ê malbatî û civakî perwerde dîtina wê re wê, bi armanca serkevtina wê re wê bahse wê dikin. Ji xwe, pedegoji jî wê, wateya wê, wê ev bê. Wê di serî de wê armanca wê, pêşketina bi şewayên rastî, amûrên rast, rêyên rast, çerçoveyên rast, têgihên rast ku ew armanc wan zelal û safîya û hwd re ew wê pêşketinê bi keseyetîyê re bi wê zanîna wê re wê bide çêkirin bê. Aqil, wê di vê çerçoveyê de wê hertimî wê di pêşketinê de bê. Di vê çerçoveyê de wê, mirov jî wê li gorî wê pêşketinê wê çawa bi demê re wê xwediye perwerde dîtineka rast û pak û serkevtî bê, wê ew li vir, wê weke mijare lêkolînên pedegojikî bê. Têgîna pedegojiyê wê di vê çerçoveyê de wê rengê rastîya dîtina perwerde a bi rastî, zanistî û dûrûstî bi ast û pîvane wê ya demî re ku ew dihe dayîn bê.

Di serdemeka ku ew bi felsefeya zanînê re xwediyê pêşketina xwe re wê, di vê çerçoveyê de bi awayekî pirr-alî bi zanebûn bûn jî wê weke aliyekî giring bê. Di vê çerçoveyê de wê perwerde dîtina me ya ku ew wê dibînin ku ew karibê bersivê bide wê dem û pêşketina me ya demê, wê di vê çerçoveyê de wê xwediyê rewş û temeneka ku ew bi perwerdeyê û pêşketina wê re ku ew li wê were hizirkirin bê. Wê her demî ew dema ku ew dihê jîyîn, wê ew wê bi mirov re weke rewşek pêwîstîni wê bide diyarkirin ku wê mirov li gorî pêwîstîniyên xwe yên demî wê zanîni bi têgihên wê re wê pêşbixê û wê li ser wê re wê li gorî pêwîstîniyên wê jîyanî û serdemî wê bernema û pêvajoyên perwerdeyê jî wê li ser aqil re wê pêşbixê. Di vê çerçoveyê de weke zanista perwerdeyê pedagoji, wê ew jî kar û erka wê bê ku wê pêvajoyên perwerdeyê bi awayekî têr û bêkêmesî ku ew di rê de meşin û ew perwerdeya ku em wê dibînin ku ew karibê bersivê bide dema me bê.

Abdusamet Yigit, Cizîra bota, Kurdistan,

[illegible]